

С

ЛОВНИК ЦЕРКОВНО- ОБРЯДОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

■ Наталія Пуряєва



НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталія Пуряєва



ЛОВНИК
ЦЕРКОВНО-
ОБРЯДОВОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ

Львів
Монастир Монахів Студитського Уставу
Видавничий відділ «Свічадо»
2001

Рецензенти Л. О. Симоненко, кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України
О. І. Скопненко, кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Відповідальний редактор В. В. Німчук, доктор філологічних наук, чл.-кор. НАН України, професор

Богословський редактор Тарас Шманько, магістр богослов'я

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту української мови НАН України (протокол № 5 від 07. 05. 2001 р.)

Художнє оформлення Лада Маруняк

Пуряєва Наталія

П 88 Словник церковно-обрядової термінології. — Львів: Свічадо, 2001.
— 160 с.

ISBN 966-561-228-X

Словник містить близько 2000 найменувань спеціальних понять та реалій східно-християнського церковного обряду (серед яких номенклатура богослужбових книг та еортоніми — назви церковних свят, постів, днів, тижнів). Крім тлумачень відповідних термінів, Словник подає термінографічний опис сучасного стану української церковно-обрядової термінології. З цією метою він фіксує фонетичні, словотвірні, лексичні, синтаксичні та орфографічні варіанти церковно-обрядових термінів, а також застарілі, рідковживані, ненормативні з погляду терміновживання спеціальні лексеми (професіоналізми, професійні жаргонізми).

Словник розрахований на широке коло користувачів: священнослужителів, літургістів, студентів духовних навчальних закладів, працівників церковних видавництв та журналістики, як також на мовознавців (лексикологів), релігієзнавців, культурологів, усіх, хто є чи планує стати активним учасником християнського богослужіння.

ББК 81.411.1-43:86

П 0403000000-20 Без оголошення
561-2001

ISBN 966-561-228-X

© Монастир Монахів
Студитського Уставу, 2001

ПЕРЕДМОВА

Християнське богослужіння – складний онтологічний комплекс, що поєднує в собі велику кількість значущих, а отже, обов'язкових компонентів, які не просто символізують, а уособлюють чи навіть уприсутнюють ті Божественні реалії та явища, що позначають собою. Богослужіння – як ікона: ідея образу й подоби відображена в ньому з максимальною повнотою, виявлена в кожному компоненті: місце виконання – храм (його зовнішнє та внутрішнє оформлення); виконавці богослужіння – священнослужителі – особи, які через прийняття особливого таїнства були наділені Божою благодаттю священства; церковні обряди, священнодії, жести, що їх виконують за допомогою спеціальних освячених предметів та речовин (хліб, вино, вода, ароматичні олії та смоли тощо). Богослужіння триває в особливому часовому вимірі, тут кожен день року, тижня, кожна година доби має присвяту, свій неповторний зміст, відображений у богослужінні.

І нарешті словесний аспект церковного обряду. Слово (молитви, виголоси, піснеспіви, читання) супроводжує кожен богослужбову дію: доповнює, пояснює, наповнює змістом, освячує її.

Усі ці складові богослужіння, співдіючи, творять той містичний комунікативний акт, що його визначає зв'язок «Бог – людина».

Богослужіння давнє, як сама Церква. Однак, незважаючи на модифікації первіснохристиянської основи церковного обряду, численні етнокультурні нашарування, богослужіння залишається найбільш консервативним, пильно зберігваним та ретельно відтворюваним аспектом християнської релігії. Воно – сучасне й архаїчне одночасно – дозволяє перебувати в духовній злуці із сотнями попередніх поколінь християн, забезпечуючи таким чином позачасову єдність Христової Церкви.

Виконання богослужіння, участь у ньому вимагає уважної й серйозної підготовки як від священнослужителя, так і від мирянина. Складний і важливий внутрішній зміст, прихований за зовнішньою формою богослужбового дійства, уповні відкривається для тих, хто усвідомлює значення та доцільність кожного його компонента. Знання богослужіння дозволяє зайняти позицію активного співучасника подій, які щодня відбуваються в храмі.

Богослужіння – це сфера спеціальної діяльності осіб, що здійснюють його – священнослужителів. Крім того, богослужіння є об'єктом вивчення особливої наукової дисципліни – літургіки, яка описує компоненти церковного обряду, досліджує історію їхнього становлення та змін, інтерпретує зміст богослужіння.

Системі реалій та понять церковного обряду (богослужіння) відповідає система церковно-обрядових (богослужбових, літургійних) термінів¹ – сукупність мовних одиниць (слів та словосполучень), що їх позначають.

Для трактування зазначеної лексичної сукупності як термінологічної принципово важливим є сприймати її насамперед як засіб спеціального спілкування осіб, що так чи інакше задіяні в галузі церковного обряду, – священнослужителів та літургістів.

Сферою спеціального функціонування церковно-обрядової термінології є: а) спеціальні тексти (богослужбові книги, літургійна література (наукова, науково-популярна, навчальна), документи, що регламентують проведення богослужінь, церковно-релігійна періодика, а також усне мовлення фахівців галузі. Саме в цій сфері (в її писемній та усній ділянці) сформувалася й далі розвивається термінологія церковного обряду.

Серед мовознавців повноцінно прийнято вважати таку термінологію, якій відповідає система дефініцій (визначень, тлумачень), тобто термінографічно опрацьовану термінологію. Термінографічна праця (словник) є одним зі способів свідомого впливу на стихійний розвиток мови: протиставлена сфері функціонування, вона ніби корегує природну динаміку термінології, робить її осмисленою, послідовною, логічною.

¹ На позначення такого феномену, як термінологія церковного обряду, у науковій мовознавчій літературі функціонують два метатерміни: *літургійна термінологія* (від *літургія* «богослужіння») та його дублет *богослужбова термінологія*. Як видно, у мотиваційному плані зазначені лінгвістичні терміни орієнтовані на об'єкт термінологічного відображення – богослужіння, літургію.

Термін *церковно-обрядова термінологія* запропонований нами як мотиваційно співвіднесений із поняттям «церковний обряд», що охоплює ширше коло відповідних явищ, ніж поняття «літургія», «богослужіння». Так, наприклад, кожне богослужіння (літургія) є церковним обрядом, але не кожен церковний обряд є богослужінням (літургією) (пор., обряд освячення лози, обряд освячення нового будинку, автомобіля тощо). Тут, однак, терміни *церковно-обрядова термінологія* та *літургійна термінологія*, *богослужбова термінологія* вживаємо як ідентичні.

Українська церковно-обрядова термінологія, що розвивалася протягом ~~десятьох століть~~, потребує нині термінографічного опрацювання. Здобутки сучасної україністики в цій ділянці є, на жаль, дуже скромними: кілька енциклопедичних та перекладних словників церковної лексики (див. “Джерела”), які навряд чи виконують окреслену вище “філологічну” функцію. Тому «Словник церковно-обрядової термінології» (далі – СЦОТ) створено насамперед із метою заповнити зазначену лексикологічну лакуну.

Термінографічний опис сучасного стану української церковно-обрядової термінології, представлений у нашому словнику, вважаємо, буде неповним без бодай короткого висвітлення історії розвитку цієї терміносистеми в українській мові та визначення її особливостей.

Церковно-обрядова термінологія зародилася разом із церковним обрядом у греко-візантійській культурі й була перенесена на давньоукраїнський мовний ґрунт передусім через перекладені старослов'янською мовою (тоді сакральну-культовою мовою слов'ян, зорієнтованих на християнство) священні та богослужбові книги. Модифікована в лінгвальних умовах України старослов'янська – церковнослов'янська мова забезпечувала церковно-комунікативну сферу (принаймні її писемний аспект) аж до кінця XIX ст. Формування церковно-обрядової термінології східнохристиянського обряду відбувалося, таким чином, у надрах церковнослов'янської мови та на основі грецької прототерміносистеми, у відчутній залежності від останньої. Церковно-обрядова термінологія періоду XI – XIX ст. являла собою: а) власне запозичення з грецької мови; б) морфологічні та в) семантичні кальки грецьких термінів. *а) рідше (?? - Спрямовано)*

Специфікою спеціальної сфери функціонування церковно-обрядової термінології в цей період було те, що її писемний та усний аспекти перебували в різних мовних площинах (писемну ділянку забезпечувала сакральну-культову церковнослов'янська мова, усну – народна українська мова), що було суттєвою перешкодою для їхнього активного перехрещення та взаємопроникнення (йдеться передусім про вплив у напрямку “усна сфера – писемна сфера”). Важливим гальмівним фактором виступала також стилістична неоднорідність усної та писемної сфер функціонування церковно-обрядової термінології: урочисто-піднесений, “високий” характер першої, розмовний – другої. Ці ж причини

унеможлилювали вплив на писемну сферу використання церковно-обрядової термінології загальнолітературної мови та проникнення сюди елементів загальнозживаної лексики.

Кінець XIX – початок XX ст. став своєрідною межею в розвитку в Україні церковно-комунікативної сфери. У цей період відбулося проникнення сюди української мови та витіснення нею традиційної тут церковнослов'янської мови (переклади українською мовою Святого Письма та богослужбових книг, поява українськомовних літургик тощо).

Перехід у богослужінні на українську мову спричинив, по-перше, активне засвоєння українською мовою всієї сформованої в церковнослов'янській мові церковно-обрядової термінології на фонетичному, словотвірному, лексичному мовних рівнях (напр.: *вечерня* – *вечірня*, *жертвеник* – *жертovníк* – *жертівник*, *возлас* – *виголос* – *виголошення*, *морське* – *морське*, *стручець* – *стручок*, *всенічна* – *цілонічна*, *елей* – *олива*, *подвижний празник* – *рухоме свято* тощо). По-друге, зазначений процес викликав проникнення української лексики в церковно-обрядову термінологію, активізацію в спеціальній писемній сфері функціонування (щоправда, на її нижчих жанрових щаблях: навчальна, науково-популярна літургіка, церковна публіцистика) лексики обмеженого стильового вжитку – ненормативної церковної термінології (професіоналізмів, професійних жаргонізмів), пор.: *бурса* “дарохранильниця”, *пушка* “дароносиця”, *килимчик*, *диванчик* “орлець”, *щіточка*, *гілочка*, *патичок* “мирувальник”, *навук* “панікадило” та ін.

Таким чином, у сучасній українській церковно-обрядовій термінології з погляду її походження виявляють себе три мовні стихії: українська, церковнослов'янська та грецька.

Українська церковно-обрядова термінологія розвивалася протягом багатьох століть, зазнаючи при цьому закономірних для розвитку мовної підсистеми змін: кількісного поповнення та редукції, варіювання. Важливим фактором цього розвитку (завжди) виступала норма спеціального спілкування, а зокрема терміновикористання, у богослужбовій галузі.

Зазначену норму протягом XI – XIX ст. визначала послідовна орієнтація на виражальні засоби церковнослов'янської мови як сакральної (священної) й культової (богослужбової) та на грецьку церковно-термінологічну протосистему. Це зумовлювало, з одного боку, ретельне

оберігання церковнослов'янських форм від суттєвих впливів української літературної мови, а з другого, – постійний приплив грецизмів у термінологію церковного обряду.

Упровадження української мови в церковно-обрядову комунікацію (XX ст.) спричинило формування *нової норми* спеціального спілкування в ній, яку визначала орієнтація на виражальні засоби української мови. Це викликало «українізацію» церковно-обрядової термінології на всіх рівнях: фонетичному, словотвірному, лексичному. Під впливом окресленої нормативної тенденції на периферію терміновживання, до т. зв. пасивного термінофонду, закономірно почали витіснятися лексеми грецького та церковнослов'янського походження. Крайнім виявом зазначеного процесу став продемонстрований деякими термінокористувачами радикальний мовний пуризм (пор.: *звіздиця* – *зірка*, *копіє* – *спис*, *хоругва* – *прапор*, *рипіда* – *опахало* та ін.)

Поряд із новітньою нормою спеціального спілкування та терміновикористання залишалася актуальною традиційна нормативна орієнтація на виражальні засоби церковнослов'янської мови. В українських лінгвальних умовах ця нормативна традиція набула стилістичного значення, що пов'язано зі статусом церковнослов'янської лексики в українській мові саме як стилістичного засобу, а не іншомовного елемента, тепер: *церковнослов'янізація* церковно-обрядової термінології (мовна орієнтація) = *архаїзація* церковно-обрядової термінології (стилістична орієнтація). Нова норма, що сформувалася у відштовхуванні від традиційної, мала, відповідно, протилежний вектор: *українізація* (мовна орієнтація) = *осучаснення* церковно-обрядової термінології (стилістична орієнтація).

Співіснування двох нормативних настанов спеціального спілкування та терміновикористання в церковно-обрядовій практиці (своєрідна д্বонормативність), що, між іншим, має характер конкуренції, зумовило не тільки фонетичну, словотвірну та лексичну варіантність сучасної української церковно-обрядової термінології, а також її стилістичну здиференційованість (пор.: *жертвеник* – *жертovníк* – *жертівник*, *престол* – *престіл*, *Молитвослов* – *Молитвоєслов*, *часточка* – *частка* – *частинка* – *частиця*, *стручець* – *стручок*, *нараквиця* – *нарукавниця* – *нарукавник*, *копіє* – *спис*, *звіздиця* – *зірка*, *елей* – *олива*, *горнє місце* – *вишне місце* – *високе місце* тощо).

У запропонованому нами “Словнику церковно-обрядової термінології” за допомогою спеціальних термінографічних засобів ми намагалися відобразити сучасний стан термінології церковного обряду та ті тенденції, що зумовлюють її розвиток.

Для ефективного сприйняття цієї праці рекомендуємо детально ознайомитися із супровідним коментарем (див. далі).

* * *

Дякую відповідальному редакторові та рецензентам цієї праці за зауваження і поради в процесі її підготовки до друку.

Велика подяка видавництву «Свічато» за сприяння у виданні Словника та, зокрема, богословському редакторові Т. Шманькові за сумлінне, ретельне та професійне редагування Словника, завдяки якому він позбувся багатьох «літургічних» неточностей та помилок.

Дякую також батькам, рідним та друзям за підтримку й віру у можливість реалізації мого задуму.

Автор

КОМЕНТАР ДЛЯ КОРИСТУВАЧА

1. Тип і призначення СЦОТ

1.1. «Словник церковно-обрядової термінології» – тлумачний словник. Об'єктом опису СЦОТ є *термін* (слово або словосполучення) церковного обряду, його лексичне значення та лексико-семантичні зв'язки, а також варіантність як у плані змісту (семантична варіантність – полісемія), так і в плані вираження (фонетична, словотвірна, лексична, синтаксична варіантність); крім того, важливим завданням СЦОТ є відображення стилістичної та функціональної неоднорідності церковно-обрядової термінології.

Такий характер СЦОТ пояснює насамперед специфіку наведених у ньому тлумачень (зокрема їхню дакони́чність, зумовлену необхідністю дотримання принципу достатності термінографічної дефініції філологічного типу)¹.

1.2. Визначаючи статус СЦОТ із погляду відображення в ньому норми церковно-обрядового терміновживання, застережемо, що він *не створений як нормативний, тобто зобов'язуючий* до такого чи такого терміновикористання словник.

Установлення норми в ділянці церковної термінології – надзвичайно складне й відповідальне завдання, виконання якого вимагає тривалого й ретельного попереднього опрацювання цієї термінолексики, її авторитетної оцінки як літургістами, так і лінгвістами. Питання норми в українській церковно-обрядовій термінології сьогодні, на жаль, не-бездискусійне. Своєрідна д্বонормативність спеціального спілкування та, зокрема, терміновикористання у церковно-обрядовій комунікації, виражена в двох співіснуючих (конкуруючих) стильово-стилістичних орієнтаціях, примушує термінографа утриматися від проголошення норми аж до моменту віднайдення компромісу між протилежними собі тенденціями церковного терміновживання.

¹ Тлумачному словникові філологічного типу прийнято протиставляти енциклопедичну термінографічну працю. Принципова різниця між зазначеними типами словників полягає у відмінності об'єкта та завдань опису. Енциклопедичний словник зорієнтований передусім на спеціальне *поняття* галузі й повинен усебічно й з максимальною повнотою розкрити його зміст, вказавши на його головні, а подекуди й другорядні ознаки.

а
с
н
З.В.

Натомість СЦОТ створений як темінографічна праця *констатуючого типу*, що фіксує всю наявну (виявлену) на сьогоднішній день у сфері функціонування церковно-обрядову термінологію, яка не суперечить фонетичним, морфологічним, лексичним, орфографічним та іншим особливостям і законам сучасної української літературної мови. Такий словник може стати надійною точкою опори при визначенні норми в ділянці української церковно-обрядової термінології, адже відомо, що процес будівництва значно полегшують знання про те, який матеріал є до розпорядження будівничих.

СЦОТ, отже, має за завдання насамперед *лексикографічний опис* сучасної української церковно-обрядової термінології з елементами її лінгвістичної оцінки.

Хочемо наголосити, що лінгвістична оцінка наведених у СЦОТ мовних фактів об'єктивна (як, до речі, й суб'єктивна) в такій мірі, у якій може бути об'єктивним (чи суб'єктивним) судження одного автора. Однак зазначимо, що кваліфікацію стихійно сформованої церковно-обрядової термінології ми намагалися здійснювати із сумлінним урахуванням її особливостей (доступних для нашого спостереження) як засобу спеціального спілкування в церковно-обрядовій галузі (її писемній та усній ділянці), з одного боку, та термінологічної підсистеми сучасної української літературної мови, – з другого.

СЦОТ призначений передусім для безпосередніх користувачів церковно-обрядовою термінологією, тобто для фахівців галузі: священнослужителів, літургістів, студентів духовних навчальних закладів, працівників церковно-релігійних видавництв та журналістики.

Орієнтація на такого користувача вимагала насамперед високого рівня інформаційної насиченості словникових тлумачень й зумовила специфіку *метамови* словника: інформаційної місткості дефініцій за необхідного дотримання їх ліконічності ми досягали шляхом застосування в них спеціальної (а іноді й вузькоспеціальної) церковно-обрядової лексики. Однак цей факт не становитиме суттєвої перешкоди для адекватного сприйняття тлумачень термінів користувачами-нефахівцями, оскільки всі використані в дефініціях церковно-обрядові терміни подані в СЦОТ як самостійні реєстрові одиниці з розкриттям їхніх значень.

Важливим адресатом СЦОТ є також мовознавці, зокрема лексикологи. Одним із принципів завдань СЦОТ ми вважаємо привернення уваги до церковно-обрядової термінології як до об'єкту лінгвістики – лексичного матеріалу, що потребує не лише відпо-

відного наукового опису та аналізу, а і якнайширшого висвітлення у словникових працях, присвячених лексиці сучасної української літературної мови.

Крім того, СЦОТ буде цікавий для релігієзнавців, культурологів, а також усіх, хто є чи планує стати активним учасником християнського богослужіння.

2. Склад СЦОТ

2.1. СЦОТ містить близько 2000 термінів (слів та словосполучень), що в плані змісту співвіднесені з поняттями та реаліями, пов'язаними з богослужбовою практикою та є їхніми назвами. Обсяг реєстру словника визначений межами поняттєвого поля церковного обряду. Відбір лексичних засобів, що увійшли до словника, був здійснений на основі попереднього логіко-поняттєвого моделювання церковного обряду, яке дозволило виділити в його складі категорії *особи, предмета, місця, дії та часу* (див. передмову). Зазначеним категоріям у системі церковно-обрядової термінології відповідають 5 предметно-тематичних терміногруп, що й були відображені в СЦОТ:

- 1) назви виконавців та учасників богослужіння;
- 2) назви богослужбових предметів, їх різновидів та частин;
- 3) назви богослужінь, обрядів, священнодій, їх різновидів та частин; назви молитов, виголосів, піснеспівів, читань;
- 4) назви храму та його частин;
- 5) назви церковних свят, постів, загальниць.

Застосований при визначенні обсягу реєстру СЦОТ підхід "від реальності" (т. зв. ономасіологічний підхід) дозволив і виправдав уведення до його складу *номенів* (назв богослужбових книг) та *власних назв* – еортонімів (назви церковних свят, постів) як таких, що репрезентують виділені в поняттєвій системі церковного обряду категорії предмета й часу та без яких словник церковно-обрядової термінології був би інформативно неповним.

2.2. За критерієм повноти представленої термінології СЦОТ був запланований як *повний*, у тому, однак, сенсі, що він із максимальною повнотою відображатиме лексичні та семантичні особливості (синонімію, дублетність, фонетичну, словотвірну, синтаксичну варіантність, полісемію тощо) термінології церковного обряду.

2.3. Як констатуючий, описовий, СЦОТ широко фіксує також ненормативну термінологічну лексику² – т. зв. професіоналізми, професійні жаргонізми тощо (такі терміни супроводжуються ремаркою *розм.* (“розмовне”)). Наведення цього розряду церковно-обрядової термінології в словнику є доцільним та навіть необхідним уже тому, що ця лексика бере активну участь у процесі сучасного формування нормативної церковно-обрядової терміносистеми, зумовлює її стилістичну та функціональну здиференційованість, а отже, певного типу лексичні та семантичні процеси всередині української церковно-обрядової термінології.

2.5. Аналогічні міркування обґрунтовують уведення до СЦОТ також застарілої (такі терміни супроводжуються ремаркою *заст.* (“застаріле”)) та рідковживаної (ремарка *рідко*) церковно-обрядової термінології.

2.6. СЦОТ містить термінологію сучасного східнохристиянського церковного обряду, що є спільним для таких традиційних українських християнських конфесій, як Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП).

У разі, коли термін позначає реалію, наявну в церковному обряді лише однієї з конфесій або ж “конфесійно закріплену” виступає назва спільної для всіх конфесій церковно-обрядової реалії, такі терміни супроводжуються позначками * (реалія чи назва, властива лише для УГКЦ) та ** (реалія чи назва, властива для УПЦ та УАПЦ); вони наводяться у вокабулярній та “синонімічній” частині словникових статей, а також після цифри – порядкового номера “конфесійно закріпленого” значення у складі багатозначного терміна, пор.: **фелон малий**** Богослужбовий одяг церковнослужителя, не посвяченого в стихар, що являє собою коротке вбрання без рукавів, яке одягають поверх світського одягу; **короткий фелон****; **далматика*** Стихар іподиякона та диякона.

У зв'язку зі сказаним до реєстру СЦОТ не увійшли: а) терміни, що стосуються неактуальних для сучасного церковного обряду реалій та понять (напр., таких, що пов'язані з первіснохристиянським богослужінням); б) назви реалій та понять інших різновидів християнського

² Ненормативна церковно-обрядова термінологія протиставлена нормативній за критерієм узаконеності, офіційності, загальноприйнятості, широти використання, стилістичної нейтральності як неофіційна, стилістично маркована (розмовний характер), така, що має обмежений стильовий ужиток (переважно усне мовлення фахівців).

a stym loka bresa

богослужіння (напр., західного); в) терміни, власні назви, що фігурують у вокабулярних та тлумачних частинах словникових статей СЦОТ, але не співвіднесені безпосередньо з поняттями та реаліями церковного обряду (*апостол, ангел, Бог, Іван Хреститель, Іван Золотоустий, Василій Великий* та ін.).

2.7. У СЦОТ в алфавітному порядку наведені також прикметники-означення в складі титулів духовних осіб різних санів чорного та білого духівництва, а також т. зв. вокативи – звертання до цих осіб. Цей лексичний матеріал, безперечно, виходить поза рамки церковно-обрядової термінології; доцільність його наведення в словнику обґрунтована лише тим, що титулування духівництва становить нині серйозні труднощі для більшості світських осіб. Словник заповнить лакуни інформативного характеру, виконуючи в цьому разі функцію довідкового джерела.

2.8. До складу СЦОТ як окремі слова увійшли іменники (тут також субстантивовані прикметники й дієприкметники) та дієслова.

СЦОТ фіксує складені терміни, що являють собою атрибутивні словосполучення (як безприйменикові, так і прийменникові) (напр.: **архиєрейське облачення, ектенія за оголошених, похід для проводу тіла, нотна церковно-богослужбова книга, вінесення плащаниці та ін.**) та дієслівні фразеологічні звороти із церковно-обрядовим значенням (**проскомисати просфору, ходити до причастя, давати шлюб, відпускати гріхи** тощо).

2.9. СЦОТ відображає також фонетичну словотвірну, лексичну, синтаксину, орфографічну та семантичну варіантність церковно-обрядової термінології.

2.9.1. Фонетичні, словотвірні, синтаксичні³ та орфографічні варіанти подаються у вокабулярній частині основної словникової статті⁴: варіант, визнаний основним, відокремлений від інших сполучником *і*, решта

³ Синтаксичним варіантами при цьому вважаються: 1) терміни-словосполучення, де іменник залежно від синтаксичної позиції замінено на прикметник (напр.: **стихіра на літії ...– стихіра літійна**; 2) терміни-словосполучення з відмінною прийменниково-відмінковою формою (напр.: **ектенія за оголошених ...– ектенія про оголошених**); 3) повний і короткий лексичні варіанти, де утворення короткого засноване на а) скороченні засобами словотворення (напр., **освячення води ...– водоосвячення**); б) лексичному скороченні (напр.: **трапеза предлуження ...– трапеза**).

⁴ Основною словниковою статтею прийнято вважати ту, заголовком якої виступає варіант, визнаний основним у відповідному варіантному ряду.

варіантів подані через кому. Кожний із варіантів також наводиться окремо з відсиланням до основоного за допомогою ремарки *див.* («дивіться»), пор.: **всенічна і всенішна, всенічне, всенішна, всенічне, всенішна ... всенішна див. всенічна, акафіст і акатист ... акатист див. акафіст; часточка і частка, частинка, заст. частиця ... частка див. часточка; молитва антифона і молитва антифонна ... антифонна молитва див. молитва антифона.**

Як констатуючий, СЦОТ відображає орфографічну варіантність церковно-обрядових термінів, зумовлену актуальною й, слід підкреслити, традиційною у сфері її спеціального використання відмінністю в правописній передачі іншомовних запозичень. Це насамперед стосується послідовної й принципової «опозиції» у написанні грецької «тети»: **Анфологіон і Антологіон; акафіст і акатист; кафедра і катедра; кафізма і катізма; Томина неділя і Фомина неділя** тощо.

2.9.2 Синоніми (дублети) розташовані в СЦОТ після тлумачення терміна через крапку з комою в послідовності, що відображає ступінь активності чи допустимості вживання в спеціальній галузі, і виділені жирним курсивом.

При наведенні синонімів ми свідомо порушили один із принципів їх лексикографічної фіксації, а саме вимогу наводити в одній словникової статті після описового тлумачення терміна синонімічних йому лексем із *однаковою* стилістичною характеристикою. У СЦОТ в одній словникової статті подано всі лексичні та стилістичні варіанти терміна з метою відображення не тільки лексичних, але й визначальних для української церковно-обрядової термінології стилістичних тенденцій. Послідовність фіксування термінів із різноаспектними характеристиками (частота та активність вживання, стилістичні особливості), що належать до одного синонімічного ряду така: рідковживані та застарілі терміни передують розмовним синонімам.

Описове тлумачення подається при термінові, що визнаний домінантою синонімічного ряду. Всі інші члени ряду подаються із т. зв. парадигматичною (синонімічною) дефініцією, тобто тлумачаться за допомогою відсилання «Те саме, що», пор.: **благословіння іменословне** Архирейське та іерейське благословіння рукою, пальці якої складені так, що вони утворюють головні букви імені Ісуса Христа: ІС.ХС.; **благословіння рукою ... благословіння рукою** Те саме, що **благословіння іменословне**.

Рідковживані, застарілі, розмовні члени синонімічного ряду відсилаються до його домінанти за допомогою ремарки *див.* («дивіться»),

напр.: **акростіх** Зовнішня, технічна прикраса канону, що являє собою фразу, складену з початкових букв ірмосів та тропарів канону; *заст. краєгранесіє; краєстрочіє ... краєгранесіє див. акростіх ... краєстробчіє див. акростіх.*

У разі, коли однозначно вирішити, який із синонімів є домінантою й повинен подаватися з описовим тлумаченням, а який із відсиленням до нього, становило труднощі (напр., **різи** і **облачénня**, **архиерей** і **єпископ**, **потір** і **ча́ша** тощо), всі вони подавалися з описовим тлумаченням і (після крапки з комою) відповідним синонімом.

2.9.3. Окремі значення багатозначних церковно-обрядових термінів пронумеровані арабськими цифрами. У словниковій статі вони подані одне після одного в реальному логіко-семантичному порядку первинності (вихідне значення) й вторинності (похідне значення), пор.: **Таї́нство Шлюбу і Шлюб** 1. Таї́нство освячення подружньої любові та сімейного життя; 2. Богослужіння під час якого через заручини й благословіння вінцями відбувається це таї́нство; **Таї́нство Ві́кча́ння; Таї́нство По́дру́жся; розм. О́дру́ження.**

У разі, коли історично первинне (вихідне) значення є менш актуальним ніж похідне від нього, воно подане після похідного значення.

Застарілі, неактуальні термінологічні значення церковно-обрядових термінів (напр., такі, що стосуються реалій та понять давньохристиянського богослужіння) у СЦОТ не наводяться.

За межею СЦОТ залишилися також церковно-термінологічні значення, пов'язані з реаліями та поняттями, властивими іншим гілкам християнського церковного обряду (напр., західного).

2.9.4. Омоніми зафіксовані з нумерацією надрядковими арабськими цифрами, пор.: **спові́дниця**¹ *див. спові́дальниця* ("місце в церкві, призначене для здійснення сповіді") і **спові́дниця**² Жін до **спові́дник.**

Якщо в тлумачній частині словникової статті вжито відсилення до багатозначного церковно-обрядового терміна в одному з його лексичних значень, після нього вказано порядковий номер цього значення в дефініції зазначеного терміна, що наведена в нашому словнику, пор.: **духі́вник** Те саме, що **спові́дник 1**, бо **спові́дник 1.** Священнослужитель, який здійснює Таї́нство Сповіді, сповідає; **духі́вник; 2. і спові́дальник** Особа, що приймає Таї́нство Сповіді, сповідається; **спасе́ник; ка́яник**

3. Структура СЦОТ

3.1. Терміни в словнику розміщені в алфавітному порядку.

3.2. Належність до тієї чи іншої частини мови не відображена.

Позначкою *ім.* (“іменник”) супроводжуються лише прикметники та дієприкметники, що зазнали субстантивації (**воскресний ім., оголошений ім., новопоставлений ім.**).

3.3. Число термінів узакане лише тоді, коли лексема-термін уживається тільки в множині (**блаженні ім. мн., різи мн., струї мн.**).

3.4. Іменні частини мови подані в СЦОТ у називному відмінку, дієслова в неозначеній формі.

3.5. Тлумачення термінів-словосполучень, що являють собою поєднання іменника та прикметника, подається на алфавітному місці опорного компонента словосполучення – іменника. Терміни-словосполучення, що являють собою поєднання іменника та кількох конкретизуючих прикметників, тлумачаться на алфавітному місці вихідного терміна-словосполучення. Інші компоненти словосполучення наводяться як окремі словникові статті з відсиленням за допомогою ремарки *див.* («дивіться»), пор.: **облачення ієреїське Богослужбовий одяг ієрея ... ієреїське облачення див. облачення ієреїське; церковне свято Богородичне** Церковне свято на честь Пресвятої Богородиці ... **Богородичне церковне свято див. церковне свято Богородичне.**

Усі інші типи термінів-словосполучень разом із тлумаченнями подаються в реєстрі за першим словом, напр.: **молітва предложення** – на **м**, **слова встановлення** – на **с**, **Відсічення голови Святого Івана Хрестителя** – на **в**, **посудина для освячення хліба, пшениці, вина та елію** – на **п**, **бити поклони** – на **б** тощо.

3.6. Наголос у словнику ставиться на всіх багатоскладових словах і компонентах термінозворотів. У словах, що пишуться через дефіс, наголос ставиться над кожною складовою частиною; у складних словах, що пишуться разом, – тільки над однією частиною (основний наголос). Деякі терміни мають подвійне наголошення.

Певні термінолексеми грецького походження (їх кількість незначна), які давно відійшли до пасивного фонду церковно-обрядової термінології, через що визначення наголосу для них становить серйозні труднощі, подані в СЦОТ ненаголошеними (**гаммати, емпора, еофінон, ефаплема, парамоун, прапрат, синфрэг** та деякі інші).

4. Правопис СЦОТ ґрунтується на нормах останньої редакції “Українського правопису” (Київ, 1993).

У написанні церковно-обрядових термінів іншомовного (грецького, латинського) походження в СЦОТ послідовно застосовано принцип передачі і після **б, п, в, м, л, н** перед приголосними буквою **и**, задекларований у чинному правописі (п. 5, примітка 2, с. 101), як у словах, що давно були запозичені в українську літературну мову та зазнали в ній відповідної фонетичної адаптації. Таким чином, згідно із зазначеним принципом СЦОТ фіксує написання: **ака́фіст, архиєре́й, архи́диякон, архимандрит, алилу́я, епиті́мія, епитрахі́ль, іподіа́кон, камила́вка, Катехі́зис, кафі́зма, киво́рій, киво́т, клир, лави́да, лива́н, літі́я, міро, мі́тра, митрополі́т, панахі́да, пара́кліс, прокі́мен, проскомі́дія, стихі́ра, схі́ма, фіміа́м** та ін.

У написанні великої літери в термінах церковного обряду ми стали на позицію максимального обмеження її застосування при передачі на письмі зазначених лексем. Довільне використання цього графічного засобу в писемній сфері церковно-обрядового спілкування (пор. написання з великої літери в деяких богослужбових та літургічних текстах назв богослужбових предметів, частин храму, богослужінь, обрядів тощо) переобтяжує спеціальні тексти, породжує хаос у вживанні великої літери та нівелює її значення й функцію.

У СЦОТ із великої літери пишуться: 1) назви богослужбових книг (**Ака́фісник, Апóстол, Єва́нгеліє, Зага́льна Міне́я, Пóвний Трє́бник, Служе́бник, Цві́тна Тріо́дь**); 2) назви церковних свят, постів, неділей, тижнів (як офіційні, так і народні) (**Антипа́сха, Апóстольський піст, Верхо́вних Апóстолів Петра́ й Павла́, Неді́ля Оно́влення, Пє́рша Пречі́ста, Пили́півка, Різдво́ по плóті Го́спода Бо́га і Спа́са на́шого Ісу́са Христа́, Сироу́сний ти́ждень, Успі́ння, Шу́ткова неді́ля**); 3) назви таїнств, а також центрального богослужіння добового кола — **Літургі́ї, її різновидів та частин (Та́їнство Євхарі́стії, Та́їнство Покая́ння, Та́їнство Шлю́бу, Ві́нчання, Масло́свяття, Хре́щення, Служба́ Бо́жа, Літургі́я, Обі́дня, Літургі́я Напередосвя́чених Дарі́в, Літургі́я ві́рних, Літургі́я сло́ва)**; 4) назви речовин, що на богослужінні уприсутнюють Ісуса Христа (**Агне́ць, Передосвя́чені Святі́ Дарі́, Святі́ Дарі́, Че́сні Дарі́**); 5) терміни, до складу яких входять прикметники, утворені від назв Бога (**Бо́жий грі́б, Владі́чне церко́вне свя́то, Госпо́дне церко́вне свя́то**); 6) титулування (**Ва́ше Блаже́нство, Ва́ше Високопредо́бство, Ва́ше Преосвя́щенсво, Ва́ша Святі́сть** та ін.).

5. Список умовних скорочень

<i>див.</i>	дивіться
<i>дія за знач.</i>	дія за значенням
<i>жін. до</i>	жіночий до
<i>заст.</i>	застаріле
<i>ім.</i>	іменник
<i>мн.</i>	множина
<i>рідко</i>	рідкісне
<i>розм.</i>	розмовне

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа Бб Вв Гг Ґґ Дд Ее
Єє Жж Зз Ии Іі Її Йй
Кк Лл Мм Нн Оо Пп
Рр Сс Тт Уу Фф Хх Цц
Чч Шш Щщ Ъ ъ Юю Яя



агіасма 1. Вода, над якою здійснено обряд освячення; *свячена вода*; *свята вода*; 2. і агіасма велика Те саме, що вода богоявленська

агіомнісія *див. поминання*

аер *див. воздух*

Агнець і Агнець євхаристійний, Агнець літургійний Частина першої проскомидійної просфори, яка під час Таїнства Євхаристії перетворюється в Тіло Христове; *Святий Хліб*; *анáфора*

а́гнична просфо́ра *див. просфо́ра а́гнична*

азма́тик *див. алилуа́рій*

ака́тист *див. ака́фист*

Ака́фисник Церковно-богослужбова книга, збірка акафистів

ака́фист і ака́тист 1. Похвальна пісня на честь Ісуса Христа, Богородиці чи святого, що складається з 13 кондаків та 12 ікосів, яку виконують поза богослужінням добового кола; 2. Частина богослужіння Акафистової суботи

Ака́фистова субо́та *див. субо́та Ака́фистова*

аклама́ція Відповідь вірних на молитву чи виголос священнослужителя під час богослужіння: “амінь”, “алилуя”, “Господи, помилуй”, “подай, Господи” тощо

акростіх Зовнішня, технічна прикраса канону, що являє собою фразу, складену з початкових букв ірмосів та тропарів канону; *заст. краєгранєсіє*; *краєстро́чіє*

алилуа́рій 1. Вірш псалма, який виконують на Літургії після читання Апостола перед читанням Євангелія й супроводжують приспівом “алилуя”; *алилу́я*; *заст. азма́тих*; 2. Приспів “алилуя”

алилу́я 1. Те саме, що алилуа́рій 1; 2. Приспів кондака акафиста

алилу́я потрійна Алилуя, яку повторюють тричі; *заст. трегу́ба алилу́я*

алилу́я сугу́ба *див. алилу́я подвійна*

алилу́я трегу́ба *див. алилу́я потрійна*

алітургійний день *див. день алітургійний*

амбо́н *див. амво́н*

амбона *див.* амвон

амвон і **амбон**, *рідко* **амбона** Середня частина солей перед царськими воротами, призначена для читання Євангелія та виголошування проповідей; *дияконський амвон; передвітярний амвон; рідко зовнішній престол*

амвон архиерейський Підвищення посеред храму вірних із установленою на ньому кафедрою, що на ній у деякі моменти богослужіння сидить архиерей; *кафедра; облачальне місце*

амвон дияконський Те саме, що **амвон**

амвон передвітярний Те саме, що **амвон**

ампулка Богослужбова посудина, призначена для вина й води, що їх використовують під час Літургії; *розм. кара́пка; чашечка*

анаволій *див.* сорочка хрестильна

анагност *див.* читець

аналогій *див.* аналої

аналогіон *див.* аналої

аналої і *заст.* **аналогій**, **аналогіон**, *розм.* **налої** Високий столик із похилим верхом, що його використовують як підставку для богослужбових книг, читаючи з них під час богослужінь, і на який також виставляють хрест із розп'яттям, святці або храмову ікону для вшанування вірними; *розм. поставець*

аналоїна ікона *див.* ікона аналоїна

анамнеза і **анамнезис** Частина єхаристійного канону – молитва, яка слідує безпосередньо за словами встановлення та яку завершує літургійний виголос “Твоє від Твоїх Тобі приносимо за всіх і за все”

анамнезис *див.* **анамнеза**

анáфора 1. Те саме, що **канон єхаристійний**; 2. Частина Літургії вірних, під час якої відбувається переосутнення та піднесення Святих Дарів; 3. *див.* **Агнець**; 4. *див.* **антидóр**; 5. *див.* **воздúх**

анáфорне блéдо *див.* **блéдо анáфорне**

антидóр і **антидóра**, **антидóри** *мн.* Залишки агничної просфори після вирізування Агнца, які наприкінці Літургії священнослужитель роздає вірним; *заст. анáфора; дбра; розм. дарник*

антидóра *див.* **антидóр**

антидóри *див.* **антидóр**

антидóрне блóдо *див. блóдо антидóрне*

антимі́нс Чотирикутне полотно зі шитими в нього частинками мощей, із зображенням покладеного до гробу Ісуса Христа, знаряд його катувань та чотирьох евангелістів, яке розгортають на престолі для здійснення Літургії; *заст. священна трапеза; рідко покривало*

антимі́нс переносний Антимі́нс, призначений для здійснення Літургії в тимчасових церковних спорудах та поза церквою

антимі́нсна гóбка *див. гóбка антимі́нсна*

Антипа́сха Перша неділя після Пасхи, що завершує Світлий тиждень і богослужіння якої звеличує подію явлення Ісуса Христа св. апостолам на восьмий день після Його воскресіння та утвердження у вірі св. апостола Томи; **Тóмина неді́ля; Неді́ля Антипа́схи; Неді́ля Оновлення; Новá неді́ля; розм. Провідна неді́ля; Біла неді́ля; Дарна неді́ля**

антифóн 1. Спосіб виконання піснеспівів, що полягає в почерговому співі на два хори; 2. Піснеспіви та частини піснеспівів, що їх виконують зазначеним способом, тобто антифонно; 3. Частина кафизми Псалтиря, що складається з трьох псалмів, яку на богослужіннях виконують антифонно

антифóн воскресний Те саме, що **антифóн неді́льний**

антифóн зобража́льний Те саме, що **антифóн повсякдénний**

антифóн кафі́зми Слава кафизми, яку виконують антифонно

антифóн неді́льний Антифон, який виконують у неділі; **воскресний антифóн**

антифóн повсякдénний Антифон, який виконують в усі дні церковного тижня, крім неділі та великих церковних свят; **зобража́льний антифóн**

антифóн святко́вий Антифон, який виконують у визначені Господні церковні свята

антифóн степéнный Антифон, у якому використано вірші з так званих степенних псалмів та який виконують на утрені перед читанням Євангелія та на інших богослужіннях; **степéнный псалóм**

Антологіо́н *див. Анфоло́гій*

Анфоло́гій і Антологіо́н, Антологіо́н Те саме, що **Міне́я Святко́ва**

Анфологіо́н *див. Анфоло́гій*

Мінея

Апостол Священно-богослужбова книга, яка містить Діяння й Послання св. апостолів, розділені на зачала для читання під час богослужінь

апостол 1. Уривок із Апостола, який прочитують під час богослужіння;

2. Читання Апостола на богослужінні

Апостол апракос і Апостол апракосний *див. апракос*

Апостол апракосний *див. Апостол апракос*

апостольник Те саме, що **кукіль** 1

Апостольський піст *див. піст Апостольський*

апракос Євангеліє та Апостол, поділені на зачала, що розміщені в них відповідно до порядку їх читання на богослужіннях протягом

літургійного року: Євангеліє апракос, Апостол апракос

апракос короткий Апракос, що містить зачала для читання тільки на суботи й неділі літургійного року та на Страсний тиждень

апракос повний Апракос, що містить зачала для щоденних читань на всі дні літургійного року

апракосне Євангеліє *див. Євангеліє апракос*

апракосний Апостол *див. Апостол апракос*

ароматниця Церковна посудина для зберігання ароматних речовин, що їх використовують на богослужіннях: мирниця, мироносиця, ладанниця

артос Хліб, освячений на Великдень, який роздають вірним у Світлу суботу; *розм. дарнік*

артофór 1. Те саме, що **дарохрані́льниця**; 2. Те саме, що **даронóсиця**;

2. *див. ді́скос*

архидіа́кон 1. Звання, яке надають головному серед ієродіаконів;

2. Особа, що отримала це звання

архiepі́скоп 1. Почесне звання, яке надають єпископові; 2. Особа, що отримала це звання

Архiepа́тикóн Те саме, що **Служе́бник Архiepейський**

архiepей 1. Перший, найвищий, ступінь духовної ієрархії, священства;

епі́скоп; 2. Особа, що займає найвищий ступінь священства,

яка через рукопокладення прийняла Божу благодать і право здійснювати всі без винятку богослужіння й таїнства; **епі́скоп**;

ієра́рх; **святі́тель**; **архiepа́стир**

архiepей-рукоположі́тель *див. архiepей-святі́тель*

архiepей-святі́тель і святі́тель, архiepей-рукоположі́тель Архiepей, що здійснює рукопокладення на хиротонії священнослужителів

- архиерейська Літургія *див.* Літургія архиерейська
- архиерейська мантия *див.* мантия архиерейська
- архиерейська проскомидія *див.* проскомидія архиерейська
- архиерейське благословіння *див.* благословіння архиерейське
- архиерейське жезло *див.* жезло
- архиерейське облачення *див.* облачення архиерейське
- архиерейське облачення неповне Богослужбовий одяг архиерея, у якому він здійснює вечірню, утренью, часи: омофор, мантия, митра або камилавка
- архиерейське облачення повне Богослужбовий одяг архиерея, обов'язковий для здійснення Літургії, панахиди, поліелею тощо: підсакосник, епитрахиль, нарукавники, пояс, омофор, палиця, сакос
- архиерейське освячення храму *див.* освячення храму архиерейське
- архиерейський амвон *див.* амвон архиерейський
- архиерейський богослужбовий одяг *див.* богослужбовий одяг архиерейський
- архиерейський підрізник *див.* підрізник 2
- Архиерейський Службник *див.* Службник Архиерейський
- архиерейські ризи *див.* ризи архиерейські
- архимандрит 1. Звання, яке надають заслуженому з ігуменів; 2. Особа, що отримала це звання
- архипастир Те саме, що єпископ
- архипастирське жезло *див.* жезло
- архисвяtitель 1. Почесне звання патріарха або митрополита – голови помісної Церкви; 2. Особа, що отримала це звання
- астериск *див.* зізвїда



бабінець *див. притвор*

Багát-вечір *див. вечір Багáтий*

Багáтий вечір *див. вечір Багáтий*

багатодéнний піст *див. піст багатодéнний*

багаторазове та́їнство *див. та́їнство багаторазове*

балдахін Те саме, що киворій

батькі вінчáльні Вінчальний батько та вінчальна мати

батькі хрещéні і батькі хрэсні Хрещений батько та хрещена мати;

хрэсні рóдичі

ба́тьківська панахіда *див. панахіда ба́тьківська*

ба́тько вінчáльний Вірний, що присутній при Та́їнстві Шлюбу як свідок;

пору́читель; заст. воспри́ємник

ба́тько хрещéний Вірний, що бере участь у Та́їнстві Хрещення й

вступає з охрещуваним у зв'язок духовної спорідненості

(ба́тьківства); *заст. воспри́ємник; розм. нанáшко*

бді́ніє всенóшне *див. всені́чна*

бді́нне церкóвне свя́то *див. церкóвне свя́то бді́нне*

бити поклóни Вклонятися; *кля́сти поклóни*

біжні́к *див. божні́к*

біжні́ця *див. божні́к*

Бі́ла неді́ля *див. неді́ля Бі́ла*

бі́ле духівні́цтво *див. духівні́цтво бі́ле*

Бі́лий тижде́нь *див. тижде́нь Бі́лий*

бі́чний ві́вта́р *див. ві́вта́р бі́чний*

бі́чний престо́л *див. престо́л бі́чний*

благáльна ектéнія *див. ектéнія благáльна*

благові́ст 1. Дзвоніння, при якому розмірено ударяють в один дзвін,

сповіщаючи вірних про початок богослужіння; 2. Найбільший

дзвін на церковній дзвіниці

благові́ст звичáйний Благові́ст, який здійснюють великим дзвоном протягом

усього літургійного року, крім Великого Посту; *ча́стий благові́ст*

благовіст пісний Благовіст, який здійснюють малим дзвоном в усі дні Великого Посту, крім неділь

благовіст частий Те саме, що **благовіст звичайний**

Благовіщення *див.* Благовіщення Пресвятої Богородиці

Благовіщення Пресвятої Богородиці і розм. **Благовіщення** Дванадцять Богородичне нерухоме свято, яке прославляє подію принесення св. Архангелом Гавриїлом Пречистій Діві Марії благої вісті про народження в неї Божого Сина

благодарна ектенія *див.* ектенія **благодарна**

благословенні хлібі *див.* хлібі **благословенні**

благословення *див.* **благословіння**

благословенство *див.* **благословіння**

благословіння і благословення, рідко благословенство 1. У богослужінні – прикликання й передача благодаті Святого Духа; 2. Літургійний жест – хресне знаменування рукою з певним чином складеними пальцями або священним предметом (хрестом, Євангелієм, іконою, дикирієм та трикирієм), здійснюючи який, священнослужитель (архиерей, ієрей) передає благодать Святого Духа особі, яку благословляє

благословіння архиерейське Благословіння, здійснюване архиереєм; благословіння, яке може здійснювати лише архиерей

благословіння дикирієм і трикирієм Архиерейське благословіння, яке здійснюють дикирієм і трикирієм

благословіння ієрейське Благословіння, яке може здійснювати ієрей

благословіння іменослівне Архиерейське та ієрейське благословіння рукою, пальці якої складені так, що вони утворюють головні букви імені Ісуса Христа: ІС.ХС.; **благословіння рукою**

благословіння рукою Те саме, що **благословіння іменослівне**

благословіння хлібів Обряд, що входить до складу всенічної з літією, під час якого благословляють хліб, пшеницю, вино та елей; **освячення хліба, пшениці, вина та елею**

благословіння хрестом Ієрейське благословіння, яке здійснюють хрестом **благословляти** 1. Передавати благодать Святого Духа; 2. Знаменувати рукою з певним чином складеними пальцями або хрестом, Євангелієм, іконою, дикирієм та трикирієм

- блаженні ім. мн.** 1. Вірші з Євангелія, які виконують на богослужіннях, що є словами Ісуса Христа під час Нагірної проповіді про головні християнські чесноти; **блаженства мн.**; 2. Стихири, якими супроводжують виконання блаженних
- блаженніший** Означення в складі титулу митрополита
- блаженства** Те саме, що **блаженні 1**
- блюдо анафорне** Те саме, що **блюдо антидобрне**
- блюдо антидобрне** Богослужбова посудина – блюдо, на яке під час проскомидії кладуть антидор; **анафорне блюдо**
- блюдо умивальне** Богослужбова посудина – блюдо, призначене для здійснення обряду вмивання рук; **умивальниця**
- богородичен див. богородичний**
- богородична просфóra див. просфóra богородична**
- Богородичне церковне свято див. церковне свято Богородичне**
- богородичний і заст. богородичен ім.** Піснеспів – канон, тропар, стихира, – змістом якого є прославлення та звеличення Пресвятої Богородиці
- богородичний відпустительний** Богородичний, який виконують на вечірні й на утрени перед відпустом
- богородичний догматик див. догматик**
- Богородичний піст див. піст Богородичний**
- богородичник** Те саме, що догматик
- богослужба див. богослужіння**
- богослужбова книга див. книга богослужбова**
- богослужбовий одяг див. одяг богослужбовий**
- богослужбовий одяг архиерейський** Богослужбовий одяг архиерея: підсакосник, епитрахиль, нарукавники, пояс, омофор, палиця, сакос; **архиерейські ризи; архиерейське облачення**
- богослужбовий одяг дияконський** Богослужбовий одяг диякона: стихар (у греко-католицького диякона – далматика), орар і нарукавники; **дияконські ризи; дияконське облачення**
- богослужбовий одяг іерейський** Богослужбовий одяг іерея: підризник, нарукавники, епитрахиль, пояс, фелон; **іерейські ризи; іерейське облачення**
- богослужбовий одяг священнослужителя** Одяг, у який одягається священнослужитель для здійснення богослужіння
- богослужбовий одяг церковнослужителя** Одяг, у який одягається церковнослужитель для здійснення богослужіння

богослужібна книга *див.* книга богослужб́ова

богослуження *див.* богослужіння

богослужіння і богослуження, богослужба Церковно-обрядове дійство, до складу якого входять: читання й співання молитов, читання зі священно-богослужбових книг, священнодіяння, які виконують за ustalеним порядком на чолі зі священнослужителем (архиєреєм або ієреєм); *літургія; відпра́ва; заст. хироно́мія*

богослужіння великопі́сне Богослужіння річного кола, яке здійснюють під час Великого Посту

богослужіння ве́чірне Сукупність богослужінь добового кола, що їх відправляють увечері: дев'ятий час, вечірня, повечер'я

богослужіння де́нне Сукупність богослужінь добового кола, що їх відправляють удень: третій час, шостий час, Літургія; *обі́дне богослужі́ння*

богослужіння добо́ве 1. Те саме, що ко́ло богослужі́нь добо́ве; 2. Те саме, що **богослужі́ння добо́во́го ко́ла**

богослужі́ння добо́во́го ко́ла Богослужіння, що належить до добового кола богослужінь; *добо́ве богослужі́ння*

богослужі́ння зага́льне Богослужіння, присвячене святим за їх класами: апостолам, пророкам, святителям тощо; *заст. обі́щина*

богослужі́ння заупо́кійне Богослужіння, на якому поминають померлого або померлих; *сороко́їст*

богослужі́ння неде́льне Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють особливо урочисто в неділі

богослужі́ння обі́дне Те саме, що де́нне богослужі́ння

богослужі́ння патріа́рше Богослужіння, яке здійснює патріарх

богослужі́ння пі́сне Богослужіння річного кола, яке здійснюють під час посту, що його відзначає насиченість покайнними молитвами, псалмами та читаннями зі Старого Завіту

богослужі́ння повсякде́нне Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють кожного дня церковного тижня, крім неділі, якщо в ці дні немає особливих церковних свят

богослужі́ння похоро́бне 1. Заупо́кійне богослужі́ння, яке здійснюють під час похорону; 2. Те саме, що **по́хорон**

богослужі́ння ранко́ве Сукупність богослужінь добового кола, що їх здійснюють зранку: опівнічниця, утрєня й перший час

богослужіння річне 1. Те саме, що **коло богослужінь річне**; 2. Те саме, що **богослужіння річного кола**

богослужіння річного кола Богослужіння, яке належить до річного кола богослужінь; *річне богослужіння*

богослужіння святкове Богослужіння річного кола, яке здійснюють у дні церковних свят особливо урочисто

богослужіння суботне Богослужіння тижневого кола, яке здійснюють у суботи

богослужіння тижневе 1. Те саме, що **коло богослужінь тижневе**; 2. Те саме, що **богослужіння тижневого кола**

богослужіння тижневого кола Богослужіння, яке належить до тижневого кола богослужінь; *тижневе богослужіння*

Богоявлення див. **Богоявлення Господне**

Богоявлення Господне і розм. **Богоявлення** Дванадцятьте Господне нерухоме свято, яке звеличує подію хрещення Ісуса Христа від Івана Хрестителя на ріці Йордан та явлення Бога в трьох Особах – як Отця, Сина й Святого Духа; *Хрещення Господнє; розм. Водохрещення; Йордан*

богоявленська вода див. **вода богоявленська**

богоявленське освячення води див. **освячення води богоявленське**

Бóжа Служба див. **Служба Бóжа**

Бóжий гріб див. **гріб Бóжий**

божнік і божниця, біжнік, біжниця див. **кіот 1, 2**

божниця див. **божнік**

брат див. **братчик**

брат хрещений Охрещений по відношенню до того, з ким має спільних хрещених батьків

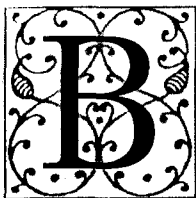
брате! Форма звертання до ченця, священнослужителя до іншого священнослужителя чи до вірного, вірного до вірного

брати шлюб Приймати Таїнство Шлюбу; *вінчатися; шлюбуватися*

братчик і брат розм. Особа, що прислуговує в церкві, але спеціально на це не посвячена; *церковний слуга; прислужник*

буденний дзвін див. **дзвін буденний**

бурса 1. Торбинка, у якій переносять дароносицю додому до хворого; 2. *див. дароносиця*



ва́нна Богослужбова посудина, у якій освячують воду; **водосвя́тна ча́ша**

Ва́ше Блаже́нство! Титулування митрополита

Ва́ше Високопреосвяще́нство! Титулування митрополита та архієпископа

Ва́ше Високопреодо́бство! Титулування архимандрита, ігумена та протопресвітера й протоієрея, що прийняли постриження

Ва́ша Всесвя́тосте! Титулування Вселенського Патріарха

Ва́ше Преосвяще́нство! Титулування єпископа

Ва́ше Преодо́бство! Титулування ієродиякона, архидиякона та ієромонаха

Ва́ша Свя́тосте! Титулування патріарха та Папи Римського

Ва́ше Свяще́нство! Титулування протодиякона та ієрея

введе́ння в це́ркву новоодруже́ної див. уве́дення в це́ркву новоодруже́ної

Введе́ння див. Уве́дення до хра́му Пресвято́ї Богоро́диці

вво́дини див. увво́дини

вво́дити див. увво́дити

вво́дитися див. увво́дитися

вдя́чний моле́бень див. моле́бень подя́чний

вєлі́ка ага́сма див. ага́сма

вєлі́ка вєчі́рня див. вєчі́рня вєлі́ка

вєлі́ка ектє́нія див. ектє́нія вєлі́ка

вєлі́ка панахі́да див. панахі́да вєлі́ка

вєлі́ка плащани́ця див. плащани́ця вєлі́ка

Вєлі́ка п'я́тниця див. п'я́тниця Вєлі́ка

Вєлі́ка середа́ див. середа́ Вєлі́ка

Вєлі́ка субо́та див. субо́та Вєлі́ка

вєлі́ка сугу́ба ектє́нія див. сугу́ба ектє́нія вєлі́ка

вєлі́ка схі́ма Третій, найвищий, ступінь чернецтва; вели́косхі́мник

вєлі́ка ўтрєня див. ўтрєня вєлі́ка

Вєлі́ка Чотиридє́сятниця див. Чотиридє́сятниця Вєлі́ка

Вєлі́кдєнь Те саме, що Воскрє́сіння Господ́не

Великдень Рахманський *див.* Переполовлення Пасхи
велике другорядне церковне свято *див.* церковне свято велике другорядне
велике копіє *див.* копіє велике
велике освячення води *див.* освячення води велике
велике освячення храму *див.* освячення храму велике
велике першорядне церковне свято *див.* церковне свято велике
першорядне
велике повечер'я *див.* повечер'я велике
велике славослів'я *див.* славослів'я велике
велике церковне свято *див.* церковне свято велике
Великий вівторок *див.* вівторок Великий
великий відпуст *див.* відпуст великий
великий воздух *див.* воздух
великий вхід *див.* вхід великий
Великий Піст *див.* Піст Великий
великий поклін *див.* поклін великий
великий покрив *див.* покрив
великий покрівець *див.* покрівець великий
Великий понеділок *див.* понеділок Великий
великий прокімен *див.* прокімен великий
Великий тиждень *див.* тиждень Великий
Великий Трєбник *див.* Трєбник Великий
Великий Часослов *див.* Часослов Великий
Великий четвєр *див.* четвєр Великий
великі обіти *див.* обітници великі
великі обітници *див.* обітници великі
великі церковні двєрі *див.* церковні двєрі великі
великі часі *див.* часі великі
Великоговіння Те саме, що Піст Великий
великодне вітання *див.* вітання великодне
великодне ко́ло церковних свят *див.* ко́ло церковних свят великодне
великодниця Триденний суворий піст перед Великоднем
великодні часі *див.* часі великодні
Великодній вівторок *див.* вівторок Великодній
Великодній понеділок *див.* понеділок Великодній
Великодній тиждень *див.* тиждень Великодній

- великодній цикл церковних свят *див.* цикл церковних свят великодній
- Великодній четвѣр *див.* четвѣр Великодній
- Великоднѣя п'ятницѣя *див.* п'ятницѣя Великоднѣя
- Великоднѣя середѣ *див.* середѣ Великоднѣя
- Великоднѣя субѣта *див.* субѣта Великоднѣя
- великоднѣя ўтрѣня *див.* ўтрѣня великоднѣя
- великопісні часі *див.* часі великопісні
- великопісне богослужіннѣя *див.* богослужіннѣя великопісне
- великосхѣмник 1. Те саме, що схѣма велика; 2. і схѣмник Чернець, який прийняв велику схѣму
- великосхѣмницѣя Черницѣя, яка прийняла велику схѣму
- величѣніє *див.* величѣннѣя
- величѣннѣя і *заст.* величѣніє Піснеспів, який виконують на утрѣні в Господні, Богородичні, поліелейні та храмові церковні свѣта, що його змістом є звеличення та прославлення священної особи, свѣто якої відзначають
- Вѣрбна недѣля *див.* недѣля Вѣрбна
- Вѣрбний тѣждѣнь *див.* тѣждѣнь Вѣрбний
- Вѣрбницѣя *див.* недѣля Вѣрбна
- вѣрвицѣя Замкнена мотузка із зав'язаними вузлами чи нанизаними на неї кульками, призначена для відраховування прочитаних молитов та здійснених поклонів – відзнака ченців усіх ступенів; також використовується й мирянами; *чѣтки*
- Верховних апѣстолів Петра й Павла і Свѣтих апѣстолів Петра й Павла, *розм.* Петра й Павла Велике нерухоме церковне свѣто на честь апѣстолів Петра й Павла
- вечѣрнѣя *див.* вечѣрнѣя
- вѣчѣр Багатий і Багат-вѣчѣр *див.* Навѣчѣр'я Рїздвѣ Христѣвого
- вѣчѣр Свѣтій і *розм.* Свѣт-вѣчѣр Те саме, що Навѣчѣр'я Рїздвѣ Христѣвого
- вѣчѣрне богослужіннѣя *див.* богослужіннѣя вѣчѣрне
- вѣчѣрній вхїд *див.* вхїд вѣчѣрній
- вѣчѣрнѣя і *заст.* вѣчѣрнѣя ім. Богослужіннѣя в складі вѣчѣрного богослужіннѣя, яке починає добове коло богослужїнь і яке відправляють перед повечер'ям
- вѣчѣрнѣя велика Свѣткова вѣчѣрнѣя, яку відправляють у складі всенїчної або перед всенїчною, що починається великим повечер'ям, напередодні чи в день церковного свѣта

вечі́рня відпра́ва *див.* відпра́ва **вечі́рня**

вечі́рня звича́йна Те саме, що **вечі́рня повсякде́нна**

вечі́рня ма́ла Святкова вечі́рня, яку відправляють перед всенічною, що починається вечі́рнею; **ско́рочена вечі́рня**

вечі́рня повсякде́нна Вечі́рня, яку відправляють у всі дні літургійного року, крім тих церковних свят, богослужіння яких містить поліелей чи всенічну; **се́редня вечі́рня**; **звича́йна вечі́рня**

вечі́рня се́редня Те саме, що **вечі́рня повсякде́нна**

вечі́рня ско́рочена Те саме, що **вечі́рня ма́ла**

ві́голок і ві́голошення, *заст.* **во́зглас, возг্লা́с** Молитовна формула, що завершує тиху молитву, яку на відміну від останньої священнослужитель промовляє голосно

ві́голок ми́рний Те саме, що **ми́рствування**

ві́голошення *див.* **ві́голок**

ві́несення Єва́нгелія і ві́нос Єва́нгелія Обрядова частина пасхальної утрени, під час якої Євангеліє виносять із вітваря й виставляють у храмі вірних для вшанування

ві́несення плащани́ці і ві́нос плащани́ці Обрядова частина вечірні Великої п'ятниці та утрени Великої суботи, під час якої плащаницю урочисто виносять на середину храму вірних для вшанування; **ві́ставлення плащани́ці**; *заст.* **по́ло́ження плащани́ці**

ві́несення свято́го хреста́ і ві́нос свято́го хреста́ Обрядова частина богослужіння Хрестопоклонної неділі, під час якого з вітваря виносять на престольний хрест і виставляють у храмі вірних для вшанування

ві́несення спочи́лого і ві́нос спочи́лого Частина похоронного обряду, під час якого тіло померлого виносять із дому чи з церкви, щоб нести його на місце поховання

ві́несення че́сного хреста́ і ві́нос че́сного хреста́ Обрядова частина богослужіння свята Воздвиження Чесного Хреста, під час якої з вітваря виносять прикрашений на престольний хрест та виставляють у храмі вірних для вшанування

вино́ євхаристі́йне Вино, яке під час Таїнства Євхаристії перетворюється в Кров Ісуса Христа, що ним причащаються священнослужителі та яким причащають вірних; **прича́сне вино́**

- вино́ прича́сне** Те саме, що **євхаристі́йне вино́**
- вино́с Єва́нгелія** *див. ви́несення Єва́нгелія*
- вино́с плащани́ці** *див. ви́несення плащани́ці*
- вино́с свято́го хреста́** *див. ви́несення свято́го хреста́*
- вино́с спочи́лого** *див. ви́несення спочи́лого*
- вино́с че́сного хреста́** *див. ви́несення че́сного хреста́*
- виносна́ іко́на** *див. іко́на виносна́*
- виносний хрест** *див. хрест виносний*
- висвя́та** *див. ви́свячення*
- ви́свячення** і **висвя́та** Те саме, що **рукопокла́днення**
- висвячува́ти** і **посвячува́ти, освячува́ти** Те саме, що **рукопоклада́ти**
- висо́ке місце́** *див. місце́ ви́шне*
- високопреосвяще́нний** Означення в скаладі титулу митрополита та архиєпископа
- високопреподо́бний** Означення в складі титулу архимандрита, ігумена та протоієрея й протопресвітера, що прийняли постриження
- ви́ставлення плащани́ці** Те саме, що **ви́несення плащани́ці**
- витира́льна губка́** *див. губка́ витира́льна*
- ви́хід** *див. вхі́д*
- ви́шне місце́** *див. місце́ ви́шне*
- вівта́р** і *заст.* **олта́р** Підвищена східна частина церкви, відділена від храму вірних іконостасом, у якій розміщено престол; **святи́лице; пресвіте́рія**
- вівта́р бічний** Частина храму, у якій установлено додатковий престол, щоб уможливити здійснення Літургії в цьому храмі більше ніж один раз на день; **приді́л; заст. параекле́сія**
- вівта́р головний** Центральний вівтар церкви, у якій є ще бічні вівтарі
- вівта́рна засло́на** *див. засло́на вівта́рна*
- вівта́рна умива́льниця** *див. умива́льниця*
- вів́орок Вели́кий** Вівторок Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями; **Страсний вів́орок**
- вів́орок Велико́дний** Те саме, що **вів́орок Сві́тлий**
- вів́орок Сві́тлий** Вівторок Світлого тижня; **Велико́дний вів́орок**
- вів́орок Страсний** Те саме, що **вів́орок Вели́кий**

віддання свята і оддання свята Останній день посвяття; *заст. отд́аніє
празника*

відновлення храму Те саме, що освячення храму мале

відпра́ва ве́чірня Те саме, що ве́чірня

відпра́ва опівнічна і відпра́ва північна Те саме, що опівнічниця

відправлення Дія за знач. відправляти

відправляти Здійснювати богослужіння

відпуска́ти гріхі́ Те саме, що розріша́ти

відпуст і *рідко* *бд*пуст Коротка молитва священнослужителя наприкінці кожного богослужіння, змістом якої є прославлення священної особи чи події, що їй було присвячене богослужіння

відпуст вели́кий Відпуст, яким завершують велику вечірню та утрєню

відпуст дня Відпуст, що містить згадування священної особи, або події, якій присвячено день

відпуст звича́йний Те саме, що відпуст повсякде́нний

відпуст ко́роткий Те саме, що відпуст ма́лий

відпуст Літургії Відпуст, яким завершують Літургію; *середній відпуст*

відпуст ма́лий Відпуст, яким завершують опівнічницю, часи та повечер'я; *ко́роткий відпуст*

відпуст неде́льний Відпуст, яким завершують неде́льні богослужіння

відпуст повсякде́нний Відпуст, яким завершують богослужіння кожного дня тижня, крім неде́лі; *звича́йний відпуст*

відпуст празні́чний *див.* відпуст святко́вий

відпуст проско́мідії Відпуст, яким завершують проско́мідію

відпуст святко́вий Відпуст, яким завершують святкове богослужіння; *заст. відпуст празні́чний*

відпуст се́редній Те саме, що відпуст Літургії

відпустітельна мо́літва *див.* мо́літва відпустітельна

відпустітельний бо́городичний *див.* бо́городичний відпустітельний

відпустітельний тропа́р *див.* тропа́р відпустітельний

відпу́щення *див.* відпу́щення гріхі́в

відпу́щення гріхі́в і відпу́щення Обрядова частина богослужіння Таїнства Сповіді, під час якої священнослужитель-сповідник звільняє каяника від гріхів, накладаючи покуту й читаючи над ним розрішальну молитву; *розрішення*

відречення сатани Священнодія в складі обряду оголошення, під час якої сам охрещуваний чи хрещені батьки (замість нього), тричі ствердно відповідаючи на запитання священнослужителя, відрікаються від сатани

Відсічення голови святого Івана Хрестителя і Усічення голови святого Івана Хрестителя, заст. Усікновення голови святого Івана Хрестителя Велике нерухоме церковне свято, присвячене згадуванню страти св. Івана Хрестителя царем Іродом; *розм. Головосік*

відспівування Заупокійне богослужіння, яке здійснюють над тілом спочилого

відспівувати Здійснювати відспівування

вінець і вінець шлюбний, розм. вінок Корона або вінок, який кладуть на голови або тримають над головами заручених, здійснюючи вінчання; *корона*

вінок *див. вінець*

вінчальна ма́ти *див. ма́ти вінчальна*

вінчальна обру́чка *див. обру́чка вінчальна*

вінчальна сві́чка *див. сві́чка вінчальна*

вінчальний ба́тько *див. ба́тько вінчальний*

вінчальний пе́рстень *див. пе́рстень вінчальний*

вінчальні ба́тьки *див. ба́тьки вінчальні*

Вінча́ння *див. Таї́нство Вінча́ння*

вінча́ння Священнодія в складі богослужіння Таїнства Вінчання, що її здійснюють після заручин та під час якої заручених благословляють вінцями

Вінча́ння другошлюбних Скорочене богослужіння Таїнства Вінчання, яке здійснюють над другошлюбними

вінча́ти 1. Здійснювати Таїнство Вінчання; *дава́ти шлюб; шлюбува́ти*;
2. Накладати вінці на голови наречених, здійснюючи обряд вінчання

вінча́тися Приймати Таїнство Вінчання; *бра́ти шлюб; шлюбува́тися*

ві́нчик Стрічка із зображенням Ісуса Христа, Пресвятої Богородиці та Івана Хрестителя, яку кладуть на чоло померлого на похороні

ві́рна Жін. до ві́рний

ві́рниця Жін. до ві́рник

ві́рний ім. і ві́рянин, ві́рник Охрещений учасник богослужіння

ві́рник *див. ві́рний*

вірянин *див. вірний*

вірянка Жін. до вірянин

вітання великоднє “Христос воскрес!” – “Воістину воскрес!”, яким обмінюються християни, вітаючи один одного зі святом Воскресіння Христового; *пасхальне вітання; пасхальний привіт*

вітання пасхальне Те саме, що вітання великоднє

вічна лампа *див. лампа вічна*

вічні обіти *див. обітниці вічні*

вічні обітниці *див. обітниці вічні*

владіко! Титулування архиереїв усіх санів: патріарха, митрополита, архієпископа, єпископа та архимандрита

Владичнє церквнє свято *див. церквнє свято Владичнє*

вмивання рук *див. умивання рук*

вмиття рук *див. умивання рук*

внутрішній притвор *див. притвор*

водá богоявленська Вода, освячена в навечір'я та в саме свято Богоявлення Господнього; *агіасма; йорданська водá*

водá йорданська Те саме, що водá богоявленська

водá рóзова і рідко водá рожана Спеціально приготовлена й освячена вода, яку використовують під час освячення престолу, антимінса; *родостáмна*

водá святá Те саме, що водá свячена

водá свячена Вода, над якою здійснено обряд освячення води; *агіасма; святá водá*

водá стрітенська Вода, освячена у свято Стрітєння Господнього

водá хрестильна Вода, освячена під час богослужіння Таїнства Хрещення, призначена для цього таїнства

водосвятіє *див. водосвяття*

водосвятна чáша *див. чáша водосвятна*

водосвяття і водосвячення, *заст. водосвятіє див. освячення воді*

водосвячення *див. освячення воді*

Водохрестя *див. Водохрещення*

Водохрещ *див. Водохрещення*

Водохрещá *див. Водохрещення*

Водохреще *див. Водохрещення*

водохрещення Те саме, що освячення воді

- Водохрещення і Водохрєстя, Водбхрєща, Водбхрєще, Водбхрєщ** *див.*
Богоявлення Господне
 нозвєдення **Обряд** посвячення в церковний чин, який здійснюють під час архиерейської Літургії; *ста́влення; інститува́ння*
 возводити Здійснювати возведення; *ста́вити; інститува́ти*
 возводитися Підлягати возведенню; *ста́витися*
 во́зглас *див.* ви́голос
- Воздвіження** *див.* **Воздвіження Чєсного Хрєста Господнього**
Воздвіження Чєсного Хрєста *див.* **Воздвіження Чєсного Хрєста Господнього**
- Воздвіження Чєсного Хрєста Господнього і Воздвіження Чєсного Хрєста** *розм.* **Воздвіження Дванадєсєте Господне** нерухомє свято на чєсть віднайдення, повернення та піднесення хрєста, на якому був розіп'ятий Ісус Христос; *розм.* **Чєсний Хрєст**
- воздўх і воздўх великий** Велика хустка, якою після проскомидії, а також після великого входу накривають разом потир і дискос; *пбкрив; великий покрївець; заст. аєр*
- воздўх малий** Те саме, що покрївець малий
- Вознесєння** *див.* **Вознесіння Господне**
Вознесєння Господне *див.* **Вознесіння Господне**
Вознесіння *див.* **Вознесіння Господне**
Вознесіння Господне і Вознесєння Господне, *розм.* **Вознесіння, Вознесєння, Вознесєння** Дванадєсєте Господне рухомє свято, що звеличує подію вознесіння Ісуса Христа на небо на 40-й день після смерті; *розм.* **Виєстя**
- ворбта красні** Те саме, що **ворбта церковні**
ворбта святї Те саме, що **ворбта царські**
ворбта царські і заст. врата царські Центральні двері іконостаса; *святї ворбта; царські двері; святї двері; райські двері*
- ворбта церковні** Великі центральні двері в західній частині церкви — головний вхід до церкви; *церковні двері; красні ворбта*
- воскомастіка** Освячена розплавлена суміш в'яжучих та ароматичних речовин: воску, мастики, мармурового порошку, смирни, алое, ладану, якою заливають місця з'єднання чотирьох стовпців із престольною дошкою під час установаження нового престолу
- воскрєсен** *див.* **воскрєсний**

Воскресення *див.* Воскресіння Господнє

Воскресення Господа нашого Ісуса Христа *див.* Воскресіння Господнє

Воскресення Господнє *див.* Воскресіння Господнє

Воскресіння *див.* Воскресіння Господнє

Воскресіння Господнє і Воскресення Господа нашого Ісуса Христа,

розм. **Воскресіння; Воскресення Велике Господнє рухоме свято** – центральне свято літургійного року, яке прославляє й звеличує подію воскресіння Ісуса Христа; **Великдень; Пасха**

воскресна стихіра *див.* стихіра воскресна

воскресна стихівна *див.* стихівна воскресна

воскресна ўтреня *див.* ўтреня воскресна

воскресне євангеліє *див.* євангеліє воскресне

воскресний і *заст.* воскресен *ім.* Піснеспів – канон, тропар, стихира, – змістом якого є прославлення воскресіння Ісуса Христа

воскресний антифін *див.* антифін воскресний

воскресний світильний *див.* світильний воскресний

восприємник 1. *див.* хрещений батько; 2. *див.* поручитель

восприємниця 1. *див.* хрещена мати; 2. Те саме, що поручительниця

Восьмиголосник *див.* Восьмигласник

Восьмигласник і Восьмиголосник, *заст.* Осмогласник Те саме, що Октобіх

воцерковлення *див.* уцерковлення

воцерковлювати *див.* уцерковлювати

воцерковлюватися *див.* уцерковлюватися

всеїдна *див.* седмиця всеїдна

всеїдна седмиця *див.* седмиця всеїдна

всеїдний тиждень *див.* тиждень всеїдний

вселенська панахіда *див.* панахіда вселенська

всенічна і усенічна, всенічне, всенішна, всенішна, всенічне, всенішне

ім. Богослужіння добового кола, до складу якого входять велика вечірня, утрєня та перший час або велике повечер'я, утрєня та перший час і яке відправляють протягом цілої ночі напередодні дванадесятих, великих та храмового церковних свят; **цїлонічна; нічне чування; всенічне пильнування; заст. всенішне бдініє**

всенічна недільна Всенічна, яку відправляють напередодні неділі

всенічне *див.* всенічна

всенічне пильнування *див.* пильнування всенічне

всенічник і всеночник Те саме, що **літійник**

всеночне див. всенічне

всеночник див. всенічник

всенощна див. всенічна

всенощне див. всенічна

всенощне бдініє див. бдініє всенощне

всенощна див. всенічна

всесвятий Означення в складі титулу Вселенського Патріарха

вхід і рідко вхід Обрядова дія в складі деяких богослужінь, під час якої священнослужителі, вийшовши з вітаря дияконськими дверима, входять до нього крізь царські ворота

вхід великий Вхід зі Святими Дарами, як також і Напередосвяченими Святими Дарами, при перенесенні їх із жертовника на престол, який здійснюють на Літургії; **Вхід зі Святими Дарами**

вхід вечірній Те саме, що **вхід із кадільницею**

Вхід Господній до Єрусалима Дванадцятьте Господнє рухоме свято, яке звеличує подію урочистого в'їзду Ісуса Христа до Єрусалима

вхід із Євангелієм Малий **вхід із Євангелієм**, який здійснюють на Літургії оголошених; **малий вхід із Євангелієм**

вхід зі Святими Дарами Те саме, що **вхід великий**

вхід із каділом див. **вхід із кадільницею**

вхід із кадільницею і вхід із каділом Малий **вхід із кадільницею**, який здійснюють на великій вечірні, що служать окремо чи як частину всенічної, а також на Літургії Напередосвячених Дарів; **малий вхід із кадільницею; вечірній вхід**

вхід малий Вхід із Євангелієм чи кадільницею

Вхід у храм Пресвятої Богородиці Те саме, що **Уведення до храму Пресвятої Богородиці**

вхідна молитва див. **молитва вхідна**

Вшестя див. **Вознесіння Господнє**



гаммати Те саме, що джерела

гілочка *див.* мирувальник

гімн переможний Те саме, що пісня серафимська

гімн серафимський Те саме, що пісня серафимська

глас і гóлос 1. Сукупність текстів змінних частин богослужінь тижневого кола, які протягом одного тижня виконують на одну мелодію;

2. Мелодія, на яку виконують зазначені богослужіння

гові́йник Особа, що говіє

гові́йниця Жін. до гові́йник

гові́ння Приготування до прийняття Таїнства Євхаристії, яке передбачає піст, сповідь, щоденне відвідування богослужінь

гові́ти Здійснювати гові́ння; готуватися до прийняття Таїнства Євхаристії, постячи, сповідаючись, відвідуючи богослужіння

години́ *див.* часи́

голго́фа Образ, що являє собою мініатюрне відтворення гори Голгофи, розп'ятого Ісуса Христа та Матері Божої з апостолом Іваном, що стоять перед розп'яттям, або без них

головний ві́вта́р *див.* ві́вта́р головний

головний престóл *див.* престóл головний

головопреклоні́ння Літургійний жест – неглибоке схилення голови

Головосі́к *див.* Відсі́чення голови́ свято́го Іва́на Хресті́теля

Голо́дна Кутя́ *див.* Кутя́ Голо́дна

го́лос *див.* глас

гомі́лія *див.* про́повідь

го́рне місце́ *див.* місце́ го́рне

го́рне сіда́лище *див.* сіда́лище го́рне

го́рніше місце́ *див.* місце́ го́рне

го́рній престóл *див.* престóл го́рній

Госпо́дне Богоя́влення *див.* Богоя́влення Госпо́дне

Госпо́дне Вознесі́ння *див.* Вознесі́ння Госпо́дне

Госпо́дне Вознесі́ння *див.* Вознесі́ння Госпо́дне

Господне Воскресення *див.* Воскресіння Господне

Господне Воскресіння *див.* Воскресіння Господне

Господне Обрізання *див.* Обрізання Господне

Господне Преображення *див.* Преображення Господне

Господне Стрітєння *див.* Стрітєння Господне

Господне Хрещення *див.* Хрещення Господне

Господне церковне свято *див.* церковне свято Господне

Господня Молїтва *див.* Молїтва Господня

Господське церковне свято *див.* церковне свято Господне

гріб Божий 1. Спеціальний стіл, на якому виставляють плащаницю для вшанування; 2. Те саме, що плащаниця

гробівниця *див.* гробниця

гробниця і гробівниця Те саме, що дарохранільниця

громада церковна Те саме, що парафія 2

губа *див.* губка

губка і *заст.* губа Богослужбовий предмет, який використовують для обмивання та обтирання євхаристійного посуду після його використання або для витирання мира з тіла охрещуваного; *заст.* муса

губка антимінсна Губка, яку зберігають разом із антимінсом і використовують для згортання частинок із диска до потира; *ілітінна губка*

губка витиральна Те саме, що губка очищальна

губка ілітінна Те саме, що губка антимінсна

губка очищальна Губка, яку зберігають у потирі й використовують для обмивання й обтирання потира; *витиральна губка; проскомидійна губка*

губка проскомидійна Те саме, що губка очищальна

губка хрестильна і губка хрещальна Губка, яку зберігають у хрестильній скриньці й використовують для обтирання мира з тіла охрещуваного



дава́ти прича́стя Те саме, що причаща́ти
дава́ти шлю́б Здійснювати Та́їнство Шлю́бу; *вінча́ти; шлюбува́ти*
далма́тика* Верхній богослужбовий одяг (по́диякона та диякона, що
являє собою довге вбрання з широкими рукавами; *стиха́р*
да́ра див. до́ра

Да́ри Святі́ і Да́ри Найсвяті́ші, *заст.* Да́ри Святі́ Хлі́б та вино після
переосутнення в Тіло й Кров Ісуса Христа, яке відбувається
в Та́їнстві Євхаристі́ї; *Че́сні Да́ри*

Да́ри Че́сні Те саме, що Да́ри Святі́

Да́рна неді́ля див. неді́ля Да́рна

да́рнік 1. див. антидо́р; 2. див. а́ртос

да́роноси́ця Посудина, у якій зберігають малий євхаристійний посуд і
яка призначена для перенесення Святих Да́рів додому до
хворих та вмираючих вірних для їх причащання; *ковче́жце́;*
артофо́р; хлі́боносе́ць; розм. бу́рса

да́рохорони́льниця див. да́рохрани́льниця

да́рохрани́льниця і да́рохорони́льниця Напрестольний предмет —
вмістилище у вигляді церкви, призначене для зберігання
Напередосвячених і запасних Святих Да́рів; *киво́т; ковче́г;*
сіо́н; єрусали́м; гробни́ця; артофо́р; хлі́боносе́ць; заст. перисте́рій;
розм. пу́шка

Дванадцятидні́в'я див. Свя́тки

две́рі дияко́нські 1. Двері іконостаса обабіч царських воріт; 2. Те саме,
що две́рі іконоста́са півде́нні

две́рі іконоста́са півде́нні Дияко́нські две́рі справа від царських воріт;
дияко́нські две́рі

две́рі іконоста́са півні́чні Дияко́нські две́рі зліва від царських воріт;
палама́рські две́рі

две́рі палама́рські Те саме, що две́рі іконоста́са півні́чні

две́рі ра́йські Те саме, що во́рота ца́рські

две́рі свя́ті Те саме, що во́рота ца́рські

двері царські Те саме, що ворота царські

двері церковні і двері церковні великі Те саме, що ворота церковні
дводзвін Дзвоніння в усі дзвони, яке повторюють двічі

двокірій *див. дикірій*

дванадцяте церковне свято *див. церковне свято дванадцяте*

дванадцяте церковне свято *див. церковне свято дванадцяте*

двопіснець Неповний канон, який складається з двох пісень

двораменний свічник *див. свічник двораменний*

двосвічник Те саме, що дикірій

дев'ятий час *див. час дев'ятий*

дев'ятини *мн.* 1. Поминальний день – 9-й день після смерті людини;

2. Заупокійне богослужіння, яке здійснюють на 9-й день після смерті людини

дев'ятичінова просфора *див. просфора дев'ятичінова*

деїсіс *див. деїсус*

деїсус і деїсіс 1. Образ Ісуса Христа як Царя Слави та Божої Матері й Івана Хрестителя, що стоять обабіч нього в молитовних позах, який розміщують у третьому ярусі іконостаса над іконою “Таємна вечеря”; 2. Ярус іконостаса, у якому розміщений деїсус; 3. Триптих із образами Ісуса Христа, Божої Матері та Івана Хрестителя

деїсусний ярус *див. ярус деїсусний*

демєственик *див. співєць*

дєнне богослужіння *див. богослужіння дєнне*

дєнне євєнгеліє *див. євєнгеліє дєнне*

дєнний причєсний *див. причєсний дєнний*

дєнний тропєр *див. тропєр дєнний*

дєнь алітургійний і дєнь нєлітургійний День, у який не дозволено відправляти Літургію: середа і п'ятниця Сиропусного тижня, понеділок, вівторок і четвер Великого Посту, Велика П'ятниця тощо

дєнь задушний Те саме, що дєнь поминальний

дєнь літургійний День, у який дозволено відправляти Літургію; такими є всі дні церковного року, крім алітургійних днів

дєнь поминальний День церковного року, у який відправляють заупокійне богослужіння; *дєнь задушний*

джерела *мн.* Стрічки, якими обшита архиерейська мантия; *гаммати мн.*; *заст. істочники мн.*; *струї мн.*

дзвін 1. Ударний сигнальний підвісний інструмент у вигляді перевернутої чаші з билем усередині, що його влаштовують на дзвіницях для здійснення дзвоніння; *заст. кáмпан*; 2. Те саме, що дзвоніння 1,

3. Те саме, що тридзвін 2; 4. Дзвоніння в усі дзвони одночасно
дзвін буденний Дзвін, у який дзвонять в усі дні літургійного року, крім неділь та великих церковних свят; *простодне́вний дзвін*

дзвін малий Дзвін, у який дзвонять під час Великого Посту

дзвін недільний Дзвін, у який дзвонять у неділі

дзвін погребальний Те саме, що підзвін

дзвін поліселійний Дзвін, у який дзвонять під час поліелею

дзвін поховальний Те саме, що підзвін

дзвін похоронний Те саме, що підзвін

дзвін простодне́вний Те саме, що дзвін буденний

дзвін святко́вий Дзвін, у який дзвонять у церковні свята

дзвіне́ць *див. дзвіно́к*

дзвіни́ця Освячена споруда, де розміщені церковні дзвони

дзвіно́к і дзвіно́чок, *заст. дзвіне́ць* Мініатюрні порожнисті кульки з ударниками всередині на архиерейському сакосі, кадильницях, каціях

дзвіно́чок *див. дзвіно́к*

дзвона́р Церковнослужитель, обов'язком якого є здійснювати дзвоніння під час богослужінь та доглядати церковні дзвони

дзвони́ння 1. Биття в дзвін або в дзвони перед початком чи під час богослужіння з метою скликання вірних на богослужіння, сповщення про особливо важливі моменти богослужіння; *дзвін*;

2. Звуки, що утворюються внаслідок биття в дзвони; *дзвін*

дива́нчик *див. орле́ць*

дики́рій і рідко двоки́рій Предмет архиерейського богослужіння – двораменний свічник зі свічками, яким архиерей благословляє вірних; *двосві́чник*; *двораме́нний сві́чник*

ди́птих 1. Те саме, що пом'я́ник; 2. Складень із двома образами

дископокрі́вець *див. покрі́вець малий*

ди́скас Євхаристійна посуда – блюдо, призначене для євхаристійного хліба; *заст. артофо́р, хлібоно́сець*

диякон 1. Третій, найнижчий, ступінь священства й церковної ієрархії; *дияконство*; 2. Особа, що займає найнижчий ступінь церковної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать і право допомагати архиєреєві та ієреєві при здійсненні богослужінь і таїнств, не маючи, однак, права здійснювати їх самостійно

дияконáт *див. дияконство 1, 2*

дияконі́й *див. дияконик*

дияконик і **дияконі́й** *див. ектенія*

дияконник Те саме, що **різниця**

дияконства *мн.* 1. Ектенія, яку виголошує диякон; 2. Те саме, що **ектенія**

дияконство 1. і **дияконáт** Те саме, що **диякон 1**; 2. Сукупність дияконів однієї Церкви; 3. Те саме, що **прохання**

дияконська свічка *див. свічка дияконська*

дияконська хиротонія *див. хиротонія дияконська*

дияконське облачання *див. облачання дияконське*

дияконське облачення *див. облачення дияконське*

дияконський амвон *див. амвон дияконський*

дияконський богослужбóвий одяг *див. богослужбóвий одяг дияконський*

дияконські двéрі *див. двéрі дияконські*

дияконські ризи *див. ризи дияконські*

дияконування Дія за знач. **дияконувати**

дияконувати Бути дияконом

добовé богослужіння *див. богослужіння добовé*

добовé коло богослужінь *див. коло богослужінь добовé*

догмат *див. догмáтик*

догмáтик і **догмат**, **догмáтик богорóдичний** Богородичний, який, крім похвали Богородиці, містить догматичне вчення про втілення й поєднання в Ісусові Христові двох природ: Божої та людської;

богорóдичник

Додекамерóн *див. Святкі*

дозéмний поклін *див. поклін дозéмний*

доксолóгія Те саме, що **славослів'я**

домáшня капліця *див. капліця домáшня*

дóнька хрещéна Охрещена по відношенню до своїх хрещених батьків; *хрещéниця; похрещéниця*

дѳра *і розм. дарá* Те саме, що **антидѳр**

дорнік 1. Церковний інструмент, яким роблять печать на просфорі;
знамѳнник; печáтка; 2. Печать на просфорі

дочáсні обіти *див. обітниці дочáсні*

дочáсні обітниці *див. обітниці дочáсні*

Дрúга Пречíста *див. Пречíста Дрúга*

Дрúгий Хрещѳнський Свят-вѳчір *див. Навечір'я Богоявлення*

другошлѳбна Жін. до **другошлѳбний**

другошлѳбний *ім.* Особа, яка приймає Таїнство Шлюбу вдруге

духівнік Те саме, що **сповідник** 1

духівніцтво *і духовѳнство* Члени Церкви, які через висвячення
(рукопокладення, постриження) отримали право й обов'язок
служіння Богові та духовної опіки над вірними; **клир**

духівніцтво бíле Духовні особи – не ченці: іподиякони, диякони, ієреї,
протоієреї, протопресвітери

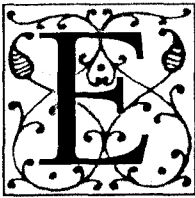
духівніцтво чѳрне Духовні особи, що прийняли чернече постриження:
ченці (рясофорні, малосхимники, великосхимники), ієродия-
кони, ієромонахи, ігумени, архимандрити, єпископи; **чернѳцтво**;
монáшество

духовѳнство *див. духівніцтво*

дяк Назва церковного читця і співця

дякувáння Дія за знач. **дякувáти**

дякувáти Бути дяком



Ев́ангеліє *див. Єв́ангеліє*

Евангелі́я *див. Єв́ангеліє*

Евхоло́гій *див. Євхологіо́н*

Евхологіо́н *див. Євхологіо́н*

еді́тія *див. інді́тія*

екзапса́лмі *див. шести́пса́лміє*

ексапостила́рій Тропа́р, який вико́нують пі́сля дев'ято́ї пі́сні канону на утрена́х неді́ль та деяки́х свята́, змі́стом якого є просла́влення Апосто́лів як посла́нців Госпо́дніх; *світíльний ім.*

екте́нія *див. екте́нія*

емпора́ *див. хо́ри*

енді́тія *див. інді́тія*

енко́лпій і енко́лпіо́н 1. Іко́на або хре́ст, які́ свяще́ннослу́жителі но́сять на ши́ї: нагрудна іко́на, нагрудний хре́ст; 2. Нагрудна іко́на архиере́я із зобра́женням Ісуса Христа́

енко́лпіо́н *див. енко́лпій*

еофіно́н *див. стихи́ра єва́нгельська*

епіго́на́т і епіго́на́тій *див. набéдреник*

епіго́на́тій *див. епіго́на́т*

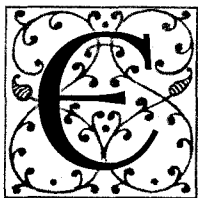
епікле́за і епікле́зис Мо́литва в скла́ді євхаристі́йного канону, що́ її змі́стом є прикли́кання Свято́го Ду́ха на Святі́ Дари, яку виголо́шують пі́сля євхаристі́йної мо́литви

епікле́зис *див. епікле́за*

епіті́мія *див. епиті́мія*

епітрахі́ль *див. епитрахі́ль*

ефа́лема *див. інді́тія*



Єва́нгеліє і Євангелія, Єва́нгеліє, Євангелія Священно-богослужбова книга, що містить тексти Євангелій від Матвія, Марка, Луки та Івана, поділена на зачала для читання під час богослужінь

єва́нгеліє 1. Зачало Євангелія, яке прочитують під час богослужіння;
2. Читання Євангелія на богослужінні

Єва́нгеліє апра́кос і Єва́нгеліє апра́косне *див. апра́кос*

єва́нгеліє воскресе́не Євангеліє, призначене для прочитання на утрєнях неділь; *у́треннє єва́нгеліє*

єва́нгеліє де́нне Те саме, що **єва́нгеліє рядове́**

єва́нгеліє на Стра́сний тїждень Євангеліє, призначене для прочитання протягом Страсного тижня; *стра́сне єва́нгеліє*

Єва́нгеліє напресто́льне Євангеліє, що його зберігають на престолі, з якого читають і з яким здійснюють входи на Літургії та яке на певних богослужіннях виносять до храму вірних для вшанування

єва́нгеліє неде́льне Євангеліє, призначене для прочитання в неділі

єва́нгеліє рядове́ Євангеліє, призначене для прочитання в несвяткові дні; *де́нне єва́нгеліє*

єва́нгеліє свято́кове Євангеліє, призначене для прочитання в церковні свята

єва́нгеліє стра́сне Євангеліє, призначене для прочитання протягом Страсного тижня; *єва́нгеліє на Стра́сний тїждень*

Єва́нгеліє-тетр *див. Четвероєва́нгеліє*

Єва́нгеліє тре́бне мале́ Євангеліє, яке використовують для здійснення треб

єва́нгеліє у́треннє *див. єва́нгеліє воскресе́не*

Євангелія *див. Єва́нгеліє*

єва́нгельська стихіра *див. стихіра єва́нгельська*

Євхологіон і Евхологіон, Евхологій *див. Тре́бник*

євхаристійна молитва *див. молитва євхаристійна*

євхаристійна ху́стка *див. ху́стка євхаристійна*

євхаристійна ча́ша *див. ча́ша*

євхаристійне вино́ *див. вино́ євхаристійне*

євхаристійне поминання *див.* поминання євхаристійне

євхаристійний Агнець *див.* Агнець

євхаристійний канон *див.* канон євхаристійний

євхаристійний піст *див.* піст євхаристійний

євхаристійний посуд *див.* посуд євхаристійний

євхаристійний посуд малий Євхаристійний посуд, який зберігають у дароносиці й використовують для причащення вірних удома

Євхаристія 1. *див.* Таїнство Євхаристії; 2. *див.* Літургія

ектєнія і ектєнія Молитва, що складається з прохань різного змісту, виголошуваних священником або дияконом, кожне з яких супроводжується приспівом, що його виконує хор чи присутні вірні; *дияконства мн.; дияконик*

ектєнія благальна Те саме, що ектєнія прохальна

ектєнія благодарна *див.* ектєнія подячна

ектєнія велика Мирна ектєнія, яка складається з 12 прохань; *мирна ектєнія*

ектєнія за оголошених Ектєнія, змістом якої є моління за оголошених, їх приєднання до Христової Церкви

ектєнія за померлих Те саме, що ектєнія заупокійна

ектєнія за принесені Дарі Те саме, що ектєнія подячна

ектєнія заупокійна Мирна ектєнія, змістом якої є моління за душі всіх померлих християн (при вселенському поминанні) або за душі окремих осіб (при індивідуальному поминанні); *заст. ектєнія усобиших*

ектєнія малá Мирна ектєнія, яка складається з двох прохань

ектєнія мирна Ектєнія, перше прохання якої починається словами "миром Господу помолімся"; *велика ектєнія*

ектєнія подяки *див.* ектєнія подячна

ектєнія подячна і ектєнія подяки Мирна ектєнія, змістом якої є подяка Господеві за спожиті під час причащення Святі Дари; *ектєнія за принесені Дарі; заст. благодарна ектєнія*

ектєнія потрійна Ектєнія, прохання якої супроводжують потрійним виконанням приспіву "Господи, помилуй"; *заст. трегуба ектєнія; приліжна ектєнія; усєрдна ектєнія*

ектєнія приліжна *див.* ектєнія потрійна

ектєнія просительна *див.* ектєнія прохальна

ектенія прохальна Ектенія, прохання якої супроводжують закликком “у Господа просім” і приспівом “подай, Господи”; *благальна ектенія*; *заст. просітельна ектенія*

ектенія трегуба *див. ектенія потрійна*

ектенія усёрдна *див. ектенія потрійна*

ектенія усóпших *див. ектенія заупокійна*

елёй Освячена ароматна олія, яку використовують під час певних священнодій для помазання людей та церковних предметів;
розм. оліва

елёй для недужих Елей, яким помазують, здійснюючи Таїнство Єлеопомазання

елёй миропомазання Те саме, що міро

елёй оголошених Елей, яким помазують, здійснюючи богослужіння Таїнства Хрещення

Єлеопомазання *див. Таїнство Єлеопомазання*

Єлеосвячення *див. Таїнство Єлеосвячення*

єлеосвячувати Здійснювати Таїнство Єлеопомазання, семиразово хрестовидно помазуючи елеєм частини тіла хворого; *соборувати*

Єлеосвященіє *див. Таїнство Єлеосвячення*

єпіскоп 1. Перший, найвищий, ступінь духовної ієрархії, священства; *архиєрєй*; 2. Особа, що займає найвищий ступінь священства, яка через рукопокладення прийняла Божу благодать і право здійснювати всі без винятку богослужіння й таїнства, у тому числі передавати цю благодать іншим у Таїнстві Священства; *архиєрєй; ієрарх; святитель; архипáстур*

єпіскоп наречений Особа, над якою здійснюють або здійснюватимуть єпископську хиротонію; *єпіскоп-номінáнт*

єпіскоп-номінáнт Те саме, що єпіскоп наречений

єпіскоп-рукоположітель Єпископ, який здійснює рукопокладення; *архиєрєй-святитель*

єпископáт *див. єпископство*

єпископство і єпископáт 1. Те саме, що єпіскоп; 2. Сукупність єпископів однієї Церкви

єпіскопська хиротонія *див. хиротонія єпіскопська*

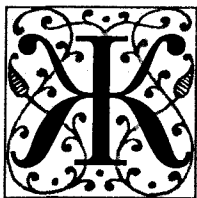
єпитимія і епітíмія Церковне покарання за гріхи у вигляді церковної заборони або наказу виконати визначену кількість молитов,

поклонів, здійснити паломництво, яке священнослужитель-сповідник накладає на каяника відповідно до тяжкості скоєних ним гріхів; *поку́та*

єпитрахі́ль і єпітрахі́ль Елемент богослужбового одягу архиєрея та ієрея, що являє собою довгий перев'яз, який надівають на шию поверх підризника

Єрмоло́й *див.* Ірмоло́гій

єрусали́м 1. Те саме, що **сіон** 1; 2. Те саме, що **дарохрані́льниця**
єрусали́мська ўтреня *див.* **ўтреня єрусали́мська**



жезл *див. жезло*

жезло *і жезло архиерейське, жезло архипастирське, жезл* Предмет архиерейського богослужіння – висока палиця, увінчана хрестом; також ознака архиерейського сану; *пaтeрiця; пocox*
жезлонoсець Церковнослужитель, який під час архиерейського богослужіння носить архиерейське жезло

жених *див. наречений*

жертвеник *див. жертóвник*

жертвiвник *див. жертóвник*

жертóвник *і жертiвник, заст. жéртвеник* Стіл зліва від престолу, призначений для здійснення проскомидії; *пpocкoмидiйник; стiл пpeдлoжeння; заст. пpeдлoжeння; тpaпeзa; пpoféciє*

жест літургiйний Жест, яким священнослужителі та миряни супроводжують виконання певних молитов і священнодій, що є зовнішнім виявом боговшанування: хресне знамення, благословіння рукою, піднесення рук, цілування, поклони тощо;
молитóвний жест

жест молитóвний Те саме, що жест літургiйний



заамвонна молитва *див. молитва заамвонна*

заборона церковна Різновид покути – заборона молитися під час богослужіння в храмі вірних разом з усіма вірними або й узагалі відвідувати богослужіння, яку Церква накладає на вірного за особливо тяжкі гріхи

заборонена Жін. до **заборонений**

заборонений *ім.* Особа, на яку накладено церковну заборону

забороняти Накладати церковну заборону

завіса і завіса церковна Завіса за царськими воротами; *катанетасма; вітárна заслónа*

Загальна Мінєя *див. Мінєя Загальна*

загальна панахіда *див. панахіда загальна*

загальне богослужіння *див. богослужіння загальне*

загальний молебень *див. молебень загальний*

загальниця Період церковного року, на який Церква звільнює вірних від одностороннього посту середі й п'ятниці; *всеїдний тїждень; суцїльний тїждень; всеїдна седмиця; заст. посполїта седмиця*

заговини і заговіни День напередодні початку посту; *запуст; розм. пїщання*

заговіни *див. заговини*

застойник Ірмос дев'ятої пісні канону, який виконують на Літургії замість пісні на честь Богородиці “Достойно є воїстину” у свято Воскресіння Христового, у дванадесяті свята тощо

задüşна Літургїя *див. Літургїя задüşна*

задüşний день *див. день задüşний*

засдоровна часточка *див. часточка засдоровна*

запаси *див. Святї Дарї запасні*

запасні Святї Дарї *див. Святї Дарї запасні*

запечатувати грїб Здійснювати обряд печатання гробу, роблячи лопатою знак хреста над кожним боком могили

- за́пивка** Вода, яку вживають причасники після причащення, щоб рештки спожитих Святих Дарів не залишалися в роті
- запóн** Те саме, що **синдо́н**
- запресто́льна іко́на** *див.* іко́на **запресто́льна**
- запресто́льний хрест** *див.* хрест **запресто́льний**
- запричаща́ти** *див.* **причаща́ти**
- за́пуст і за́пусти** Те саме, що **за́говини**
- за́пусти** *див.* **за́пуст**
- заруча́ти і обруча́ти** Здійснювати заручини, благословляючи наречених вінчальними перснями
- заруча́тися і обруча́тися** Підлягати обряду заручин на Таїнстві Шлюбу
- зару́чена** Жін. до **зару́чений**
- зару́чений** *ім.* Особа, над якою здійснюють або здійснено обряд заручин;
обру́чник
- зару́чини і зару́чення, обру́чення** Обрядова частина Таїнства Шлюбу, під час якої наречених благословляють освяченими вінчальними перснями й накладають їх їм на правиці
- засло́на ві́втарна** Те саме, що **заві́са**
- заупо́кійна екте́нія** *див.* екте́нія **заупо́кійна**
- заупо́кійна літ́ія** *див.* літ́ія **заупо́кійна**
- заупо́кійна Літу́ргія** *див.* Літу́ргія **заупо́кійна**
- заупо́кійна ча́сточка** *див.* ча́сточка **заупо́кійна**
- заупо́кійне богослужі́ння** *див.* богослужі́ння **заупо́кійне**
- заупо́кійний тропа́р** *див.* тропа́р **заупо́кійний**
- зау́треня** *див.* **у́треня**
- за́хідні двéрі** *див.* двéрі **за́хідні**
- захри́стія** Те саме, що **ри́зниця**
- зача́ло** Розділ, на які поділено богослужбове Євангеліє та Апостол, призначений для прочитання на богослужінні; *періко́па*
- званн́я** Те саме, що **сан духо́вний**
- звичай́на вечі́рня** *див.* вечі́рня **звичай́на**
- звичай́ний благові́ст** *див.* благові́ст **звичай́ний**
- звичай́ний відпу́ст** *див.* відпу́ст **звичай́ний**
- зві́зда і зві́здця** Євхаристійний предмет – конструкція з двох хрестоподібно з'єднаних дужок, яку ставлять на дискос, щоб уникнути зсування та змішування вирізаних часточок при покриванні дискоса покрівцями; *рідко зі́рка; заст. астері́ск*

звіздиця *див.* звiздá

Зелéні св'ята *див.* св'ята Зелéні

зiрка *див.* звiздá

Зiслáння Св'ятого Духá на Апóстолiв *див.* Зiшéстя Св'ятого Духá на Апóстолiв

Зiшéстя Св'ятого Духá на Апóстолiв i Зiслáння Св'ятого Духá на Апóстолiв
Дванадес'яте Господне рухоме св'ято, яке звеличує подiю схо-
дження Св'ятого Духá на апостолiв; *П'ятдес'ятниц'я*; *розм.*
Трiйця; *Зелéні св'ята мн.*

знак хрестá Те саме, що знамéння хрэсне

знамéнник Церковний iнструмент, яким роблять печат' на просфорi;
дорнiк; *печáтка*

знамéння Символ, предмет чи зображення, яке передає духовне значення
божественних явищ, iстин, подiй без iхнього безпосереднього
зображення: хрести, Агнець, причасне вино, свiтильники, одяг
священнослужителiв тощо

знамéння хрэсне i знаменуван'я хрэсне, знаменуван'я хрестом
Лiтургiйний жест – вiдтворення знаку хреста порухом руки,
яке роблять на собi, на iншiй особi чи на предметi; *знак*
хрестá; *хрэсне знамéно*

знамéно хрэсне Те саме, що знамéння хрэсне

знаменуван'я хрэсне *див.* знамéння хрэсне

знаменуван'я хрестом *див.* знамéння хрэсне

знаменувати Те саме, що хрестити 4

знаменуватися Те саме, що хреститися 3

зображальний *див.* псалом зображальний

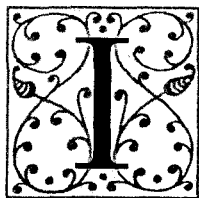
зображальний антифóн *див.* антифóн зображальний

зображальний псалом *див.* псалом зображальний

Зображальнi i *заст.* Iзобразительнi Те саме, що Обiдниця

з'овнішній престóл *див.* престóл з'овнішній

з'овнішній притв'ор *див.* пáперть



ігумен 1. Звання, яке надають заслуженим ієромонахам та настоятелям монастирів; 2. Особа, що отримала це звання; **настоятель**; **намісник**

ігуменя Жін до ігумен

ієрарх Те саме, що єпископ 2

ієрархія церковна Форма особливої участі й відповідальності в управлінні Церквою, яка базується на законодавчо й богословськи зієрархизованій участі у священстві Ісуса, виражена в ступенях: архиєрей — ієрей — диякон

ієрей 1. Другий ступінь церковної ієрархії, середній між єпископом та дияконом; **пресвітерат**; 2. Особа, що займає другий, середній, ступінь духовної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать та право здійснювати всі богослужіння й таїнства, крім Таїнства Священства, обрядів освячення мира, антимінса та престолу тощо; **священик**; **пресвітер**; рідко **пастир**; розм. **піп**

ієрейська Літургія див. Літургія ієрейська

ієрейська хиротонія див. хиротонія ієрейська

ієрейське благословіння див. благословіння ієрейське

ієрейське облачення див. облачення ієрейське

ієрейське облачення мале Богослужбовий одяг ієрея, обов'язковий для здійснення всіх добових богослужінь, крім Літургії: епитрахиль, нарукавники, фелон

ієрейське облачення повне Богослужбовий одяг ієрея, обов'язковий для здійснення Літургії: підризник, епитрахиль, нарукавники, пояс, фелон, палиця або набедренник

ієрейське освячення храму див. освячення храму ієрейське

ієрейський богослужбовий одяг див. богослужбовий одяг ієрейський

ієрейські ризи див. ризи ієрейські

ієродиякон 1. Звання, яке надають дияконові, що прийняв чернече постриження; 2. Особа, яка отримала це звання

ієромона́х 1. Звання, яке надають ієреєві, що прийняв чернече постриження; 2. Особа, яка отримала це звання

іобразітельний див. псалом зобража́льний

іобразітельний псалом див. псалом зобража́льний

Іобразітельні див. Зобража́льні

іко́на Церковний предмет – живописне зображення священної особи чи події; **о́браз; заст. лик**

іко́на анало́йна Ікона, яку виставляють на аналої для вшанування

іко́на виносна́ Ікона, яку виносять під час хресних походів

іко́на запресто́льна Ікона із зображенням Ісуса Христа, Богородиці, святої особи чи події, що їм присвячено храм, яка розташована у вітварі за престолом

іко́на іменна́ Ікона святого, іменем якого названо християнина

іко́на нагрудна́ Невелика ікона із зображенням Ісуса Христа чи Богородиці, яку носять на грудях – відзнака архиєрея: панагія, енколпій; **заст. напе́рсна іко́на**

іко́на напе́рсна див. іко́на нагрудна́

іко́на хра́мова Ікона із зображенням тієї священної особи чи події, на честь якої збудовано чи освячено храм

іко́ни намі́сні Образи Ісуса Христа з Євангелієм та Богородиці з дитятком Ісусом – головні ікони іконостаса, що їх завжди розміщують обабіч царських воріт

іконоста́с 1. Покрита іконами стіна, що відокремлює вітвар від храму вірних; 2. Полиця для ікон у церкві; **кіо́т; розм. божи́к; 3. Те саме, що поліпті́х**

іко́с і іко́с ака́фиста Частина акафиста, яку виконують після кондака та у якій розвинуто тему, задану кондаком

іко́с ака́фиста див. іко́с

іко́с канону́ Піснеспів ікос, який виконують після шостої пісні канону

іліто́н і розм. літо́н Освячена хустка, яку стелять на престолі на антими́нс чи під нього та в яку загортають антими́нс після Літургії; **заст. суда́рій**

іліто́нна губка́ див. губка́ іліто́нна

іма́тій див. підря́сник

іменни́ День пам'яті святого, ім'я якого носить християнин; **заст. тезоімені́цтво**

іменна ікона *див.* ікона іменна

іменословне благословіння *див.* благословіння іменословне

індікт Одиниця церковного літочислення — проміжок часу, що має 15 років

індіктіон 1. Одиниця церковного літочислення — проміжок часу, по закінченні якого числа Пасхи повторюються в такому ж порядку, як і в попередньому індіктіоні; триває 532 роки; 2. Таблиця для визначення дат рухомих свят, що додається до Місяцеслова

індітіон *див.* індітія

індітія і **ендітія**, **едітія**, *заст.* індітіон Верхній одяг престолу та жертovníка; *заст.* **ефалема**

інститування Те саме, що **возведення**

інститувати Те саме, що **возводити**

іпакбі *див.* іпакбй

іпакбй і **іпакбі** *мн.* Сідальний, який виконують у неділі та церковні свята

іподіякон 1. Чин церковнослужителя, у якому посвячений має право й обов'язок допомагати при здійсненні архиерейського богослужіння: одягати архиерея, тримати й подавати йому дикирій та трикирій тощо; 2. Особа, посвячена в цей чин; *розм.* **піддіякон**

Ірмологій і **Ірмологіон**, **Ірмолбй**, **Єрмолбй** Нотна церковно-богослужбова книга, збірка ірмосів

Ірмолбй *див.* Ірмолбгій

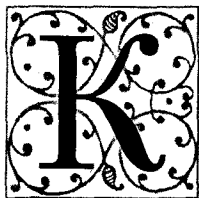
Ірмологіон *див.* Ірмолбгій

ірмос Початковий тропар пісні канону, який є тематичним, музичним та метричним зразком для тропарів цієї пісні канону

істочники *див.* джерела



Йордан див. Хрещення Господне
Йорданська вода див. вода Йорданська
Йорданське освячення води див. освячення води Йорданське



ка́дження *див. каді́ння*

каді́ло 1. Те саме, що **ла́дан**; 2. Те саме, що **каді́льниця**

каді́льна моли́тва *див. моли́тва каді́ла*

каді́льниця Богослужбова посудина, що являє собою круглу чашу з кришкою на ланцюжках, у яку на жевріюче вугілля кладуть ладан для здійснення каді́ння; **каді́ло**

каді́ти Здійснювати каді́ння

каді́ння і **ка́дження** Священнодія, яка полягає в обкурюванні димом зі спалюваного в каді́льниці ладану храму, його частин, священних предметів, людей у храмі

каза́льниця Місце в храмі вірних, із якого правлячий священнослужитель виголошує проповідь; **пропові́дальниця**

каза́ння *див. пропові́дь*

каза́ти *див. пропові́дувати*

календа́р церковний Календар річного циклу церковних свят, постів, загальниць

камила́вка 1. Циліндричний головний убір великосхимників і малосхимників; 2. Частина клобука, що являє собою циліндричний головний убір; 3. Церковна нагорода ієрея, протодіякона та архидіякона, що являє собою розширений доверху циліндричний головний убір

ка́мпан *див. дзвін 1*

кана́рх *див. канона́рх*

кана́рхіст *див. канона́рх*

канді́ло 1. Церковний світильник зі свічками; **сві́чник**; 2. Те саме, що **лампа́да**

кано́н 1. Піснеспів, що являє собою сукупність дев'яти або менше пісень, що складаються з ірмосів, тропарів, та віршів-приспівів, змістом якого є пояснення та прославлення священної особи чи події, що її свято відзначають; 2. *див. кано́н євхаристі́йний*; 3. *див. кану́н*; 4. Те саме, що **антидо́р**

Кано́н *див.* **Кано́ник**

канон євхаристійний і канон літургійний, канон 1. Частина Літургії вірних, під час якої здійснюють Таїнство Євхаристії; 2. Сукупність молитов, виконанням яких супроводжують здійснення Таїнства Євхаристії; **анафора**

канон літургійний *див.* **канон євхаристійний**

канон молебний Канон, який виконують у складі молебня

канон неповний Канон, який складається з двох, трьох або чотирьох пісень

канон повний Канон, який складається з дев'яти або восьми пісень

канона́рх і канархіст, заст. канарх Те саме, що **співець**

канонарха́ння *заст.* Дія за знач. **канонарха́ти**

канонарха́ти Співати на клиросі

Кано́ник і Кано́н Церковно-богослужбова книга, збірка канонів

кану́н і канон, кану́нник Столик у притворі зі встановленим на ньому розп'яттям та великою кількістю комірок для свічок, пред яким здійснюють заупокійні богослужіння; **панахі́дник**

кану́нник *див.* **кану́н**

капліця Церковна споруда, у якій при потребі з дозволу єпископа можна здійснювати богослужіння, споруджена в місцях, де немає церкви або ж на честь визначної для певної місцевості священної особи чи події; **молитовни́ця**

капліця домашня Те саме, що **капліця приватна**

капліця приватна Капліця, що знаходиться біля приватного будинку або в ньому й належить окремій родині, особі тощо; **домашня капліця**

ка́пту́р Те саме, що **кукі́ль 1**

кара́вка *див.* **ампулка**

катава́сія Ірмос, який завершує ряд тропарів пісні канону

катапетазма *див.* **катапетасма**

катапетасма і катапетазма Те саме, що **завіса**

катаса́рка і заст. катаса́ркос Нижній одяг престолу та жертovníка, поверх якого стелять індітію; **со́рочка**

катаса́ркос *див.* **катаса́рка**

катафа́лк *див.* **катафа́лок**

катафа́лок і катафа́лк Підвищення, на яке встановлюють труну під час заупокійних богослужінь

катедра *див.* кафедра

катедра́льний собо́р *див.* собо́р кафедра́льний

катехиза́ція Навчання основ християнської віри з метою підготовки оголошених до прийняття Таїнства Хрещення та охрещених осіб до прийняття інших таїнств

Катехі́зис і Катехі́зм Книга, що містить стислий виклад християнського віровчення

Катехі́зм *див.* Катехі́зис

катехизува́ти Здійснювати катехизацію; *заст.* *катихумиса́ти*

катехі́т Особа, що навчає основ християнського віровчення, катехизує

катехі́тка Жін. до катехі́т

катеху́мен Те саме, що оголо́шений

катеху́менат Період підготовки до прийняття Таїнства Хрещення чи інших таїнств

катеху́менка Жін. до катеху́мен

ка́тізма *див.* кафі́зма

ка́тісма *див.* кафі́зма

ка́федра і кате́дра 1. Головний храм епархії, у якому богослужіння відправляє єпархіальний єпископ; *кафе́дра́льний собо́р; престольний храм; соборний храм*; 2. Те саме, що амво́н арихерейський; 3. Те саме, що трон

кафе́дра́льний собо́р *див.* собо́р кафе́дра́льний

кафі́зма і каті́зма, каті́сма Розділ, на які поділено богослужбовий Псалтир, призначений для співання на богослужінні

ка́ця *див.* ка́ція

ка́ція і ка́ця Кадильниця з руків'ям, а не на ланцюжках

ка́яник Те саме, що поку́тник

ка́яниця Жін. до ка́яник

Кві́тна неді́ля *див.* неді́ля Кві́тна

Кві́тний ти́ждень *див.* ти́ждень Кві́тний

Квітоно́сна неді́ля *див.* неді́ля Квітоно́сна

Квітоно́сний ти́ждень *див.* ти́ждень Квітоно́сний

киво́рій і *заст.* киво́ріон Купол над престолом, підтримуваний колонами; *сінь; піднебе́сне ім.; балдахі́н*

киво́ріон *див.* киво́рій

киво́т 1. Напрестольний предмет — вмістилище у вигляді церкви,

призначене для зберігання Напередосвячених і запасних Святих Дарів; *дарохранільниця*; *ковчег*; *сіон*; *єрусалім*; *гробни́ця*; *артофо́р*; *хлібоносець*; *заст. перисте́рій*; *розм. пю́шка*; 2. Поличка для ікон в будинку мирянина; *кіот*; *божнік*

килімчик *див. орлець*

кинóнік Те саме, що **прича́сний**

кіот 1. Складана рама або шапка зі скляними дверцятами для ікон; *божнік*; *киво́т*; 2. Полиця для ікон у житловому будинку або в церкві; *іконоста́с*; *розм. божнік*; 3. Церковна шапка, у якій зберігають дароносицю, коли вона не на престолі; *ковчег*

кля́довище Те саме, що **цвінтар**

кля́сти покло́ни Вклонятися; *біти покло́ни*

кля́сти хрест 1. Помазувати хрестовидно; 2. Те саме, що **хрестіти**

клир 1. Те саме, що **духівни́цтво**; 2. Те саме, що **при́чет**

кля́рик Особа, що належить до клиру

кля́рос *див. кря́лос*

кльо́ук 1. Головний убір малосхимника, що являє собою камилавку, обтягнуту кукілем; 2. Повсякденний головний убір архиєрея, що складається з камилавки та кукіля; *розм. ковпа́к*

кня́га богослужбо́ва і кня́га богослужбе́на Книга, яку використовують під час богослужіння; *літургі́йна кня́га*

кня́га літургі́йна Те саме, що **кня́га богослужбо́ва**

кня́га свяще́нно-богослужбо́ва Книга Святого Письма, призначена для читання під час богослужіння: Євангеліє, Апостол, Псалтир, Паремійник

кня́га церко́вно-богослужбо́ва Богослужбова книга, яка містить тексти богослужінь, а також указівки щодо їх проведення

книгоде́ржець Церковний слуга, який тримає священні книги під час читання з них

ковпа́к *див. кльо́ук*

ковчег 1. Те саме, що **кіот** 3; 2. Те саме, що **дарохранільниця**

ковче́жець Те саме, що **дароно́сиця**

коливо Церковно-обрядова страва зі зварених зерен пшениці, насичених цукром чи медом, інколи з порізаними фруктами, яку благословляють під час панахиди чи заупокійної литії; *кутя*

колінопреклоніння Літургійний жест – стояння на колінах, ставання на коліна

коло богослужінь Сукупність богослужінь, які здійснюють протягом року, тижня або доби, а потім повторюють знову; *цикл богослужінь*

коло богослужінь добовé Сукупність богослужінь, що їх служать протягом однієї доби; складається з дев'ятого часу, вечірні, повечер'я, опівнічниці, утрени, першого часу, третього часу, шостого часу, Літургії; *добовé богослужіння; церковне правило*

коло богослужінь річне Сукупність богослужінь на честь тих священних осіб чи подій, згадуванню яких присвячено певні дні року, складається з богослужінь святкових, недільних, пісних тощо; *річне богослужіння*

коло богослужінь седмичне Те саме, що **коло богослужінь тижнéве**

коло богослужінь тижнéве Сукупність богослужінь на честь тих священних осіб та подій, згадуванню яких присвячено дні тижня; складається з богослужінь понеділка, вівторка, середи, четверга, п'ятниці та суботи; *тижнéве богослужіння; седмичне коло богослужінь; заст. седмичний круг; шестоднів*

коло церковних свят Сукупність церковних свят літургійного року; *цикл церковних свят*

коло церковних свят великодне Сукупність церковних свят, об'єднаних навколо свята Великодня; *великодній цикл церковних свят; пасхальне коло церковних свят; заст. пасхальний круг*

коло церковних свят пасхальне Те саме, що **коло церковних свят великодне**

коло церковних свят різдвяне Сукупність церковних свят, об'єднаних навколо свята Різдва Христового; *різдвяний цикл церковних свят; заст. різдвяний круг*

конда́к Частина акафиста, яку виконують перед ікосом

Кондака́р і заст. Кондака́рій Нотна церковно-богослужбова книга, збірка кондаків

Кондака́рій див. **Кондака́р**

копіе Євхаристійний предмет – ніж, подібний до списа, для вирізування Агнця та часточок із проскомидійних просфор; *спис*

копіе вели́ке Копіе, призначене для розрізування проскомидійних просфор

копіе малé Копіе, призначене для виймання часточок із проскомидійних просфор

корогва див. хоругва

корогов див. хоругва

корона Те саме, що вінець

коротка сугуба ектенія див. сугуба ектенія коротка

коротке освячення води див. освячення води коротке

короткий апракос див. апракос короткий

короткий відпуст див. відпуст короткий

Короткий Молитівник див. Молитівник Короткий

короткий фелон див. фелон короткий

краєгранесіє див. акростіх

краєстрочіє див. акростіх

красні ворота див. ворота красні

крижмо Те саме, що хрестильна соробка

крилас див. крилос

крилос і клирос, крилас Частина солей справа та зліва від амвона, призначена для читців та співців

крилошанин Те саме, що співець

крилошанка Мирянка – учасниця церковного хору

крипта Підземна каплиця, розташована під церквою, *б. са. і. док. м.*

крісло Те саме, що трон

кропильниця Церковна посудина для свяченої води, яку використовують при кропленні

кропіло Церковний предмет – щітка для кроплення свяченою водою

кропити Оббризкувати освяченою водою, благословляючи та освячуючи

круг пасхальний див. коло церковних свят великодне

круг різдвяний див. коло церковних свят різдвяне

круг седмичний див. коло богослужінь тижнєве

ктитор Те саме, що староста церковний

кукіль і заст. кукуль 1. Верхній головний убір великосхимника, що являє собою покривало, яке надівають поверх камилавки; *каптур; апостольник*; 2. Частина колобука, що являє собою покривало, яке обтягує камилавку й спадає на спину трьома довгими кінцями; розм. *намітка*

кукуль див. кукіль

кум Хрещений батько по відношенню до хрещеної матері та батьків охрещеного

кумá Хрещена мати по відношенню до хрещеного батька та батьків
охрещеного

кумівство Духовна спорідненість, яка виникає в результаті здійснення
Таїнства Хрещення між хрещеним батьком, хрещеною матір'ю
та батьками охрещеного

купéль *див.* кúпіль

кúпіль *і заст.* купéль Те саме, що хрестильниця

кутя Те саме, що кóливо

Кутя́ Голóдна *див.* Навечі́р'я Богоявлення

кúхлик *див.* кúхлик церкóвний

кúхлик церкóвний *і* кúхлик Церковна посудина, у якій під час Літургії
подають причасне вино, воду й теплоту



лавіда *див.* лóжиця

ладан Ароматна смола, яку вкладають до кадильніці для здійснення кадіння; *фиміам; каділо; заст. ливán*

ладанниця Ароматниця для ладану; *розм. лóдка*

ламáння свято́го А́гнца Священнодія в складі обряду причащення, під час якої правлячий священнослужитель розділює Агнець на частинки

ла́мпа *див.* лампа́да

ла́мпа ві́чна Лампада, що висить перед престолом і горить постійно, коли на престолі є освячені Святі Дари

лампа́да і рідко лампа́дка 1. Церковний світильник, що являє собою посудину із гнотом, наповнену олією, що його підвішують перед іконами й запалюють під час богослужінь; *канділо; рідко ла́мпа; 2. Великий ручний свічник, який носять перед священнослужителем на великому й малому входах; примикірій; дяко́нська сві́чка; переносна́ сві́чка; ставні́к*

лампа́дка *див.* лампа́да

лампа́дник Те саме, що свічконо́сець

ле́нтіон *див.* синдо́н

лжі́ця *див.* лóжиця

ливán *див.* ладан

лик *заст.* 1. Те саме, що *образ*; 2. Зображене на іконі обличчя священної особи; *образ*; 3. Ікона із зображенням обличчя Ісуса Христа, Богородиці чи святого; *образ*; 5. Те саме, що *хор*; 5. Миряни, присутні на богослужінні

літíйна ектéнія *див.* ектéнія літíйна

літíйна стихі́ра *див.* стихі́ра літíйна

літíйник Церковна посудина для здійснення обряду освячення хліба, пшениці, вина та елею; *всені́чник; заст. посудина для освя́чення хлі́ба, пше́ниці, вина́ та еле́ю*

літíя 1. Богослужіння в складі всенічної, що його відправляють у

притворі та під час якого здійснюють обряд освячення хліба, пшениці, вина та елею; 2. *див. літїя заупокійна*

літїя заупокійна і літїя Литія, яку здійснюють разом із парастасом чи окремо при винесенні з дому тіла померлого, над могилами в Проводи та поминальні дні, а також після заупокійної Літургії на бажання вірних; *сорокоусти мн.*

литон *див. ілитон*

Літній піст *див. піст Літній*

Літургірій *див. Літургікон*

літургійна книга *див. книга літургійна*

літургійний Агнець *див. Агнець*

літургійний віголос *див. віголос літургійний*

літургійний день *див. день літургійний*

літургійний жест *див. жест літургійний*

літургійний канон *див. канон євхаристійний*

літургійний посуд *див. посуд літургійний*

літургійний рік *див. рік літургійний*

літургійні шати *див. шати літургійні*

Літургікон і Літургірій *див. Службник*

літургісання Дія за знач. літургісати

літургісати 1. Відправляти богослужіння; 2. Відправляти Літургію

Літургія Центральне богослужіння добового кола, під час якого відбувається Таїнство Євхаристії; *Служба Божя; рідко Євхаристія; заст. Обідня*

літургія Те саме, що богослужіння

Літургія архиерейська Літургія, яку відправляє архиерей

Літургія вірних Третя частина Літургії, під час якої відбувається Таїнство Євхаристії, священнослужителі та вірні причащаються; *Літургія жєртви**; *Літургія Євхаристії**

Літургія Євхаристії* Те саме, що Літургія вірних

Літургія жєртви* Те саме, що Літургія вірних

Літургія задушна Те саме, що Літургія заупокійна

Літургія заупокійна Літургія, під час якої виконують заупокійну ектеню; *зaduшна Літургія; сорокоусти мн.*

Літургія іерейська Літургія, яку здійснює іерей

Літургія Напередосвячених Дарів і Літургія Попередньоосвячених

Дарів, Літургія Ранішеосвячених Дарів, *заст.* Літургія
 Преждеосвячених Дарів, Літургія Преждеосвященних Дарів
 Літургія, що її відправляють у середи й п'ятниці Великого
 Посту та в понеділок, віторок і середу Страсного тижня, на
 якій не здійснюють Таїнства Євхаристії, а вірних причащають
 Напередосвяченими Святими Дарами

Літургія оглашєнних *див.* Літургія оголошєнних

Літургія оголошєнних і *заст.* Літургія оглашєнних Друга частина Літургії,
 яка є приготуванням до Євхаристії; **Літургія слѳва***

Літургія Попередньоосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених
 Дарів

Літургія Преждеосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених Дарів

Літургія Преждеосвященних Дарів *див.* Літургія Напередосвячених Дарів

Літургія Ранішеосвячених Дарів *див.* Літургія Напередосвячених Дарів

Літургія слѳва* Те саме, що Літургія оголошєнних

Літургія собѳрна Літургія, яку здійснює собѳр священнослужителів
 лѳдка *див.* ладанниця

лѳжечка *див.* лѳжиця

лѳжиця і лѳжечка, *заст.* лжиця Євхаристійний предмет – ложка для
 причащання мирян і церковнослужителів; *заст.* лавида



Макавійка *див.* піст Успінський
малá агіасма *див.* агіасма малá
малá вечірна *див.* вечірна малá
малá ектенія *див.* ектенія малá
малá плащаниця *див.* плащаниця малá
малá схіма *див.* схіма малá
Малá чотиридесятниця *див.* чотиридесятниця Малá
малé ієре́йське облаче́ння *див.* ієре́йське облаче́ння малé
малé ко́піє *див.* ко́піє малé
малé освя́чення води́ *див.* освя́чення води́ малé
малé освя́чення хра́му *див.* освя́чення хра́му малé
малé пове́чер'я *див.* пове́чер'я малé
малé славослѳ'я *див.* славослѳ'я малé
малé тре́бне Єва́нгеліє *див.* Єва́нгеліє тре́бне малé
малé церко́вне свято́ *див.* церко́вне свято́ малé
мали́й ві́дпуст *див.* ві́дпуст мали́й
мали́й возду́х *див.* возду́х мали́й
мали́й вхі́д *див.* вхі́д мали́й
мали́й вхі́д із Єва́нгелієм Те саме, що вхі́д із Єва́нгелієм
мали́й вхі́д із каді́льницею Те саме, що вхі́д із каді́льницею
мали́й дзві́н *див.* дзві́н мали́й
мали́й євхаристі́йний по́суд *див.* євхаристі́йний по́суд мали́й
мали́й поклі́н *див.* поклі́н мали́й
мали́й покрі́вець *див.* покрі́вець мали́й
мали́й поті́р *див.* поті́р мали́й
мали́й тре́бний хрест *див.* хрест тре́бний мали́й
Мали́й Тре́бник *див.* Тре́бник Мали́й
мали́й фело́н** *див.* фело́н мали́й**
Мали́й Часосло́в *див.* Часосло́в Мали́й
малі́ обі́ти *див.* обі́тниці малі́
малі́ обі́тниці *див.* обі́тниці малі́

малосхімник 1. Чернець, який прийняв малу схиму; 2. Те саме, що схіма малá;

малосхімниця Черниця, яка прийняла малу схиму

ма́нтія Верхній одяг архиєреїв та ченців, що являє собою довгу накидку без рукавів

ма́нтія архиєре́йська Елемент архиєрейського облачення – кольорова мантія з нашитими на ній скрижальями та джерелами, яку носять поверх богослужбового або повсякденного одягу

ма́нтія черне́цька Верхній повсякденний одяг ченців – чорна мантія, яку носять поверх ряс; *па́лії*

Ма́ртиро́лог Список святих із короткою біографією та вказівкою місця їхнього поховання, викладений у календарному порядку за датами смерті цих святих

Ма́слосва́ття *див. Та́їнство Ма́слосва́ття*

Ма́слосва́чення *див. Та́їнство Ма́слосва́ття*

Ма́слосо́борува́ння *див. Та́їнство Ма́слосо́борува́ння*

Ма́сляна Те саме, що ти́ждень Си́ропу́сний

Ма́сляниця *див. Ма́сниця*

Ма́сний ти́ждень *див. ти́ждень Ма́сний*

Ма́сниця і Ма́сляниця Те саме, що ти́ждень Си́ропу́сний

ма́ти вінча́льна Вірна, що бере участь у Та́їнстві Вінчання як свідок; *пору́чительниця; заст. воспри́ємниця*

ма́ти хреще́на Вірна, що, беручи участь у Та́їнстві Хрещення, вступає з охрещуваним у зв'язок духовної спорідненості (материнства); *заст. воспри́ємниця; розм. нанáшка*

междо́часіє *див. міжча́сся*

межі́часи *див. міжча́сся*

ме́та́ніє *див. ме́та́нія*

ме́та́нія і *розм. ме́та́ніє див. поклі́н*

ми́рна е́ктенія *див. е́ктенія ми́рна*

ми́рний ви́голос *див. ви́голос ми́рний*

ми́рник *див. ми́рува́льник*

ми́рни́ця 1. Ароматниця для збереження мира в храмі; 2. *див. скри́нька хресті́льна*

ми́ро Приготовлена та освячена на обряді мироваріння ароматна олія,

якою помазують людей під час Таїнства Миропомазання та церковні предмети під час освячення храму, престолу, антимінса тощо; *елей миропомáзання*

мирóвання *див. мирувáння*

мировáрення *див. мироварíння*

мироварíння і мировáрення Обряд приготування мира, який здійснює патріарх або митрополит, у період від Великого понеділка до Великого четверга

миронóсиця Спеціальна посудина, що знаходиться в патріаршому храмі, у якій зберігають все освячене на Великому тижні миро та з якої його розсилають по парафіяльних церквах

миропомáзана Жін. до **миропомáзаний**

миропомáзаний *ім.* Особа, що прийняла Таїнство Миропомазання

Миропомáзаніє *див. Миропомáзання*

Миропомáзання і заст. Миропомáзаніє *див. Таїнство Миропомáзання*

миропомáзання 1. Обряд помазання миром новоохрещеного, який здійснюють під час Таїнства Миропомазання; 2. Те саме, що **мирувáння**

миропомáзувати Хрестовидно помазувати миром частини тіла людини, здійснюючи Таїнство Миропомазання

миропомáзуватися Підлягати миропомазанню

мірствування Літургійний виголос “Мир усім”, яким правлячий священнослужитель супроводжує благословіння вірних у деякі моменти богослужінь; *мірний виголос; літургійний привіт*

мірствувати Виголосом “Мир усім” супроводжувати благословіння вірних у найважливіші моменти Літургії

мирувáльник і мірник Пензлик, паличка або паличка з кулькою на кінці для здійснення помазання; *стручóк; помазóк; розм. щіточка; гілочка; патичóк*

мирувáння і мирóвання Обряд, під час якого священнослужитель помазує людей елеєм, освяченим на литії; *миропомáзання*

мирувáти Здійснювати мирування; *миропомáзувати*

мирувáтися Підлягати мируванню

мирянин Особа, що не належить до духівництва

мирянка Жін. до **мирянин**

мітра Богослужбовий головний убір єпископа, архимандрита та

нагороженого нею протоіерея, що має вигляд корони, оздобленої іконами

мітра нагородна Митра, якою нагороджують заслужених іереїв (архимандритів, протоіереїв)

мітра патріарша Митра, увінчана хрестом, – відзнака патріаршого сану
митрат Священнослужитель (архимандрит, протоіерей), нагороджений митрою

митроносець Церковний слуга, який на архиерейському богослужінні носить митру

митрополіт 1. Сан, звання єпископа що стоїть на чолі церковної адміністративної одиниці – митрополії; 2. Особа, поставлена в цей сан

міжчасся і заст. междочасіє, рідко межичаси мн., почасіє Богослужіння добового кола, що являє собою продовження часів, яке відправляють в усі дні тижня, крім неділі та деяких інших днів, що їх регламентує Устав

Мінея Церковно-богослужбова книга, що містить змінні частини богослужінь нерухомих церковних свят на кожен день місяця окремо

Мінея Загальна Мінея, що містить змінні частини загальних богослужінь окремо для кожного класу святих

Мінея Місячна Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь нерухомих церковних свят, які розміщені в календарному порядку за місяцями та днями

Мінея Святкова Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь Господніх, Богородичних церковних свят та свят особливо шанованих святих; *Анфологій; Трефологій; Цвітослов; Цвітна Мінея*

Мінея Цвітна Те саме, що **Мінея Святкова**

Мінея Четья Збірка життєписів святих, що розташовані в календарній послідовності вшанування пам'яті цих святих Церквою, призначена для позабогослужбового читання

Мінолוגіон *див. Місяцеслов*

місце вишне і місце високе Те саме, що **горње місце**

місце горње і місце горішне Підвищення в східній частині вівтаря, на якому установлюють трон; *вишне місце, горній престол; заст. горње сідалище*

місце облачальне Те саме, що **амвон архиєрейський**
місцеве церковне свято *див.* **церковне свято місцеве**

Місяцеслів *див.* **Місяцеслів**

Місяцеслів і Місяцеслів Частина деяких богослужбових книг або окрема книга, що містить календар церковних свят із визначенням їх класу, пасхалію, індікціон, а також змінні частини деяких богослужінь річного кола та іншу інформацію щодо днів літургійного року; **Півустав; Мінолógіон; Святіці**

Місячна Мінєя *див.* **Мінєя Місячна**

многолїтствування 1. *див.* **моноголїття**; 2. Дія за знач. **многолїтствувати**

многолїтствувати Виконувати многолїття

многолїття Піснеспів “Многая літа”, який містить побажання довгих років здорового та праведного життя

молебен *див.* **молебень**

молебень і молебїнь, заст. молебен Богослужіння, під час якого здійснюють подячне або прохальне моління з приводу подій чи потреб у житті цілого суспільства або окремої особи; **пара́клис**

Молебень до Пресвятої Богородиці Молебень, змістом якого є молитовне звернення до Пресвятої Богородиці; **Пара́клис до Пресвятої Богородиці**

молебень загальний Молебень, який відправляють із приводу потреб чи подій у житті цілого суспільства

молебень подячний і рідко молебень вдячний Молебень, змістом якого є подяка Богові за особливе благодіяння до цілого народу, окремого поселення, родини чи особи

молебень приватний Молебень, який здійснюють на прохання окремої особи з певної нагоди в її особистому житті

молебень прохальний Молебень, змістом якого є звернене до Бога прохання відвернути війну, епідемію, стихійне лихо тощо

молебїнь *див.* **молебень**

молебний канон *див.* **канон молебний**

Молебник Церковно-богослужбова книга, що містить тексти молебнів та вказівки щодо їх проведення

молебствування Дія за знач. **молебствувати**

молебствувати Здійснювати молебень

- молітва Усталена** словесна формула, змістом якої є звернення до Господа Бога, Пресвятої Богородиці та святих із проханням чи подякою або прославлення священних осіб і подій
- молітва антифона і молітва антифonna** Тиха молитва, що передує виконанню антифона
- молітва відпустительна** Те саме, що **молітва розрїшальна**
- молітва воздуха** Молитва, якою правлячий священнослужитель супроводжує піднесення воздуха; **молітва покрóва**
- молітва вхідна** Молитва, яку священнослужителі виконують, входячи до вітаря для здійснення Літургії
- Молітва Господня** Молитва “Отче наш”
- молітва евхаристїйна** Головна молитва евхаристїйного канону
- молітва заамбонна** Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує на закінчення Літургії, вийшовши з вітаря до храму вірних
- молітва кадїла і молітва кадїльна** Молитва, якою правлячий священнослужитель супроводжує благословіння кадильниці кожного разу перед кадженням
- молітва облачєння** Молитва, яку виконують священнослужителі, одягаючи на себе богослужбовий одяг
- молітва покрóва** Те саме, що **молітва воздуха**
- молітва похвально-подячна** Тиха молитва, яку правлячий священнослужитель виконує між “Достойно і праведно є” та серафимською піснею, що її змістом є прославлення Господа та подяка Йому за подаровані людям блага
- молітва початкова** Молитва, яку виконують на початку богослужіння
- молітва предлóження** Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує на проскомидії після обряду кадження Святих Дарів, що її змістом є звернене до Бога прохання прийняти принесені Святї Дари; **молітва принесєння; молітва проскомідії**
- молітва приготувáння** Молитва “Вірую, Господи, і ісповїдую”, яку священнослужителі та миряни промовляють безпосередньо перед причащенням
- молітва принесєння див. молітва приношєння**
- молітва приношєння і молітва принесєння** Те саме, що **молітва предлóження**
- молітва проскомідії** Те саме, що **молітва предлóження**

молітва прощальна Те саме, що **молітва розрешальна**

молітва розрешальна Молитва, яку священнослужитель виконує, закінчуючи відспівування та яку, записану на папері, вкладає в руку померлого; *відпустительна молитва; прощальна молитва*

молітва розрешення Молитва, якою священнослужитель-сповідник супроводжує розрешення каяника від гріхів

молітва розрешення від клятви Молитва, якою священнослужитель-сповідник супроводжує розрешення каяника від церковної заборони

молітва таємна Те саме, що **молітва тіха**

молітва тіха Молитва, яку правлячий священнослужитель виконує пошепки; *таємна молитва*

молітвеник *див. молільник*

Молітвеник *див. Молитівник*

Молитвослів *див. Молитвослів*

Молитвослів і Молитвослів Церковно-богослужбова книга, що містить витяги з інших церковно-богослужбових книг: тексти деяких богослужінь добового кола, акафисти, Місяцеслів, пасхалію тощо

молітися 1. Виголошувати молитву; 2. Брати участь у богослужінні

молитівний жест *див. жест молитівний*

молитівний похід *див. похід молитівний*

Молитівник і Молітвеник Книга, що містить тексти молитов, які використовують поза богослужінням, під час деяких богослужінь добового кола, під час та після здійснення таїнств, а також церковно-релігійні пісні, пасхалію, церковний календар, зрідка – деякі катехитичні вказівки; призначена головним чином для мирян; *Молитвослів*

молитівниця і молитівня Те саме, що **капліця**

молитівня *див. молитівниця*

молільник і заст. молітвеник Особа, що молиться, бере участь у богослужінні

молілниця Жін. до **молільник**

монастирська церква *див. церква монастирська*

монашество Те саме, що **духівництво чорне**

морськє́ і заст. морскѣ́ ім. Спеціально відведене місце під престолом,
куди зливають зужиту свячену воду

морскѣ́ див. морськє́

мо́щі Нетлінні рештки тіла святого, які є предметом релігійного
вшанування

му́са див. гу́бка

му́ченичен див. му́ченичний

му́ченичний і заст. му́ченичен ім. Піснеспів – канон, тропар, стихира, –
змістом якого є звеличення подвигу й особи мученика за
віру

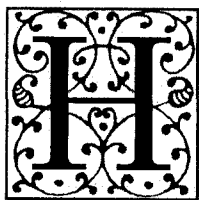
М'ясніці Період літургійного року, що триває від свята Богоявлення
Господнього до початку Великого Посту; *розм. М'ясої́д*

М'ясої́д див. М'ясніці

М'ясопу́сна неді́ля див. неді́ля М'ясопу́сна

М'ясопу́сний ти́ждень див. ти́ждень М'ясопу́сний

М'ясоп'уст 1. Те саме, що **ти́ждень М'ясопу́сний**; 2. Те саме, що **неді́ля
М'ясопу́сна**



- набедреник** Елемент богослужбового одягу архиерея та нагородженого ним ієрея, що являє собою довгу хустку, яку за два кути підвішують до пояса та носять на стегні; *наколінник, заст. епігоніат*
- Навечір'я Богоявлення** День напередодні свята Богоявлення Господнього; *розм. Другий Хрещенський Свят-вечір, Голбдна Кутя*
- Навечір'я Різдва Христового** День напередодні свята Різдва Христового — останній день Різдвяного посту; *Святий вечір, розм. Багатий вечір*
- нагорода церковна** Елемент богослужбового одягу або головний убір, яким нагороджують заслужених священнослужителів: подвійний орар, набедреник, палиця, камилавка, скуфія, митра тощо
- нагородження** Обряд відзначення священнослужителя певною церковною нагородою за особливі заслуги перед Церквою
- нагороджуваний** *ім.* Священнослужитель, якого нагороджують або нагороджуватимуть певною церковною нагородою за особливі заслуги перед Церквою
- нагородна митра** *див.* митра нагородна
- нагрудна ікона** *див.* ікона нагрудна
- нагрудний хрест** *див.* хрест нагрудний
- нагрудний хрестик** *див.* хрестик нагрудний
- надгробне** *ім.* Утрєня Великої суботи, присвячена згадуванню й прославленню померлого та покладеного до гробу Господа Ісуса Христа
- надгробний хрест** *див.* хрест надгробний
- найменування дитини** Обряд, що передєє богослужінню Таїнства Хрещення, під час якого охрещуваному дають ім'я
- найсвятіший** Означення в складі титулу патріарха
- Найсвятіші Дарі** *див.* Дарі Святі
- накладання перснів** Обряд в складі заручин, який полягає в благословінні наречених освяченими перснями й надіванні перснів їм на правиці

накладання покути Визначення покарання для каяника відповідно до
 тяжкості скоєних ним гріхів, яке здійснює священнослужитель-
 сповідник під час богослужіння Таїнства Сповіді
накладати персні Надівати персні на правиці заручуваних
накладати покуту і рідко покладати покуту Визначати покарання для
 каяника відповідно до тяжкості скоєних ним гріхів
наколінник Те саме, що **набедреник**
намащення *див. помазання*
намащувати *див. помазувати*
намащуватися *див. помазуватися*
намісник 1. Те саме, що **священик парафіяльний**; 2. Те саме, що
ігумен
намісниця Те саме, що **ігуменя**
намісні ікони *див. ікони намісні*
намітка *див. кукіль 2*
намогільний хрест *див. хрест намогільний*
нанашка *див. ма́ти хрещена́*
нанашко *див. ба́тько хрещений*
Напередосвячені Святі Дарі *див. Святі Дарі Напередосвячені*
наперсна ікона *див. ікона наперсна*
наперсний хрест *див. хрест наперсний*
наперсник *див. енка́лпій*
наплічник *див. наплі́чник*
наплічник і наплічник 1. Те саме, що **орар**; 2. Те саме, що **омофór**
напрестольна пелена *див. пелена напрестольна*
напрестольне Євангеліє *див. Євангеліє напрестольне*
напрестольний хрест *див. хрест напрестольний*
напрестольні речі *див. речі напрестольні*
нара́мник і на́рамник *див. омофóр*
нара́мник *див. на́рамник*
наречена *ім. Мирянка, яка готується прийняти або приймає Таїнство*
Шлюбу; заст. неві́ста
наречений¹ *ім. Мирянин, який готується прийняти або приймає Таїнство*
Шлюбу; заст. же́ніх
наречений² *ім. Те саме, що ста́вленик*
наречений єпископ *див. єпископ наречений*

нарукáвник і нарукáвниця Елемент богослужбового одягу священнослужителя, що являє собою манжет для стягування рукавів підризника чи стихаря; *заст. пору́ч*

нарукáвниця *див. нарукáвник*

настоятель 1. Те саме, що **священик парафіяльний**; 2. Те саме, що **ігумен**

нау́ка *див. про́повідь*

начиння церковне *див. речі церковні*

небіжчик Особа, над тілом якої здійснюють поховальні обряди та заупокійні богослужіння, а також ім'я якої згадують при поминанні; *помер́лий ім.; новоспочи́лий ім.; заст. усоби́ший ім.*

небіжчиця Жін. до **небіжчик**

неві́ста *див. нарече́на*

неді́льна всені́чна *див. всені́чна неді́льна*

неді́льна опівні́чниця *див. опівні́чниця неді́льна*

неді́льне ева́нгеліє *див. ева́нгеліє неді́льне*

неді́льний антифо́н *див. антифо́н неді́льний*

неді́льне богослужі́ння *див. богослужі́ння неді́льне*

неді́льний відпуст *див. відпуст неді́льний*

неді́льний дзві́н *див. дзві́н неді́льний*

Неді́ля Антипа́схи Те саме, що **Антипа́сха**

неді́ля Бі́ла Те саме, що **Антипа́сха**

Неді́ля Ва́ій Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Ве́рбна Неді́ля Вербоного тижня, що її богослужіння, яке завершують обрядом освячення вербової лози, звеличує подію в'їзду Ісуса Христа до Єрусалима; **Неді́ля Ва́ій; Кві́тна неді́ля; Квітоно́сна неді́ля; Неді́ля Квітоносі́я; Неді́ля Квітоносі́ння; розм. Шу́ткова неді́ля; Ве́рбниця**

неді́ля Дарна́ *див. Антипа́сха*

неді́ля Кві́тна і неді́ля Цві́тна Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

Неді́ля Квітоносі́ння і Неді́ля Цвітоносі́ння Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Квітоносі́я і неді́ля Цвітоносі́я Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля Квітоно́сна і неді́ля Цвітоно́сна Те саме, що **неді́ля Ве́рбна**

неді́ля М'ясопу́сна Неді́ля М'ясопусного тижня – останній день перед Великим Постом, у який ще дозволено споживати м'ясні страви; **М'ясопу́ст**

неділя Новá Те саме, що Антипáсха
 Неділя Онóвлення Те саме, що Антипáсха
 неділя Провідна́ Те саме, що Антипáсха
 неділя Прощáльна *див. неділя Сиропúсна*
 неділя Прóщена *див. неділя Сиропúсна*
 неділя Сиропúсна Неділя Сиропусного тижня – заговини перед Великим
 Постом; *Сиропúст; розм. Прощáльна неділя; Прóщена неділя*
 неділя Томина́ і неділя Фóмина Те саме, що Антипáсха
 неділя Хрестопоклónна Неділя Хрестопоклонного тижня, що її бого-
 служіння, у центрі якого обряд винесення святого хреста та
 поклоніння йому, звеличує святий хрест та плоди хресної
 смерті Ісуса Христа, – середина Великого Посту; *Середні́стя*
 Неділя Цвітоносі́ння *див. Неділя Квітоносі́ння*
 неділя Шúткова́ *див. неділя Вéрна*
 нелітургійний день *див. день алітургійний*
 необов’язкове та́їнство *див. та́їнство необов’язкове*
 непóвне архиерéйське облаче́ння *див. архиерéйське облаче́ння непóвне*
 непóвний канóн *див. канóн непóвний*
 неподві́жне церкóвне свято́ *див. церкóвне свято́ неподві́жне*
 непорóчний тропáр *див. тропáр непорóчний*
 непорóчні *ім. мн.* 1. Назва 17-ї кафизми Псалтиря, що починається
 словами “Блаженні непорочні”, яку виконують під час деяких
 богослужінь добового та тижневого кола, а також на деяких
 заупокійних богослужіннях як приспів до тропаря; 2. Тропар,
 приспівом до якого є непорочні; *непорóчний тропáр*
 нерухóме церкóвне свято́ *див. церкóвне свято́ нерухóме*
 нічне чува́ння *див. чува́ння нічне*
 Новá неділя́ *див. неділя́ Новá*
 нововозведéний Те саме, що новорукопокладéний
 новоневі́сна Жін. до новоневі́сний
 новоневі́сний Те саме, що новошлóбний
 новоодру́жена Жін. до новоодру́жений
 новоодру́жений Те саме, що новошлóбний
 новопові́нчана Жін. до новопові́нчаний
 новопові́нчаний Те саме, що новошлóбний
 новопосвя́чений і посвя́чений Те саме, що новопоста́влений

новорукопокладений ім. Особа, яку недавно або щойно рукопокладено в духовний чин; **новопоставлений ім.**; **новопосвячений ім.**

новопоставлений ім. Особа, яку недавно або щойно рукопокладено в духовний чин, або возведено в церковний сан; **новорукопокладений ім.**; **новопосвячений ім.**; **нововозведений ім.**

новоспочіла Жін. до **новоспочілий**

новоспочілий і спочілий Те саме, що **небіжчик**

новохрещенець Особа, яка недавно або щойно прийняла Таїнство Хрещення; **охрещений ім.**

новошлюбна Жін. до **новошлюбний**

новошлюбний ім. Особа, яка недавно або щойно прийняла Таїнство Шлюбу; **новоповінчаний ім.**; **новоодружений ім.**; *заст.* **новоневісний ім.**

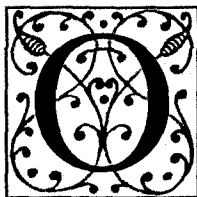
ножиці і рідко ножички Церковний предмет – ножиці, які використовують для здійснення обряду постриження

ножички *див.* **ножиці**

номінант Священнослужитель, якого возводять чи возводитимуть в церковний сан; **наречений ім.**; **ставленик**

нотна церковно-богослужбова книга *див.* **церковно-богослужбова книга нотна**

Нотний Стихирар *див.* **Стихирар Нотний**



обідне богослужіння *див.* богослужіння обідне

Обідниця Добове богослужіння, яке відправляють замість Літургії в не-літургійні дні або приєднують до Літургії в дні літургійні; *заст.*

Зображальні ім. мн.; заст. Чинопослідування зображальних

Обідня *див.* Літургія 1

обіт *див.* обітниця

обітниця і *заст.* обіт 1. Урочиста обіцянка, зобов'язання зберігати любов, вірність та подружню чесність до смерті, яку взаємно дають заручені під час Вінчання; 2. Священнодія під час обряду вінчання, коли заручені дають цю обіцянку

обітниці великі і *заст.* обіти великі* *мн.* 1. Третій, найвищий, ступінь чернецтва; 2. Обряд прийняття цього ступеня чернецтва; *вічні обітниці** *мн.*

обітниці вічні і *заст.* обіти вічні* Те саме, що обітниці великі

обітниці дочасні і *заст.* обіти дочасні* Те саме, що обітниці малі

обітниці малі і *заст.* обіти малі* *мн.* 1. Другий ступінь чернецтва; 2. Обряд прийняття цього ступеня чернецтва; *дочасні обітниці** *мн.*

обітниці чернецькі і *заст.* обіти чернецькі* *мн.* Обряд прийняття чернецького стану, який здійснюють на святковій чи недільній Літургії після читання Євангелія; *професія**

облачальне місце *див.* місце облачальне

облачання і облачення Дія за знач. *облачати* й *облачатися*

облачання диякона Вхідний обряд Літургії, під час якого диякон одягає на себе богослужбовий одяг, просячи на це ієрейського благословіння та супроводжуючи свої дії молитвами облачення

облачання священика Вхідний обряд Літургії, під час якого ієрей одягає на себе богослужбовий одяг, супроводжуючи свої дії молитвами облачення

облачати 1. Одягати священнослужителя в богослужбовий одяг; 2. Накривати престол та жертвник катасаркою, індітією та покривалом

облача́тися Одягати на себе богослужбовий одяг

облаче́ння 1. Богослужбовий одяг священнослужителя; *різи мн.; рідко священний бдяг; літургійні ша́ти; розм. церкво́вні ша́ти; заст. різни́ця; 2. див. облача́ння*

облаче́ння архиере́йське Те саме, що **богослужбо́вий бдяг архиере́йський**

облаче́ння дяко́нське Те саме, що **богослужбо́вий бдяг дяко́нський**

облаче́ння іере́йське Те саме, що **богослужбо́вий бдяг іере́йський**

Обли́ваний понеді́лок *див. понеді́лок* **Обли́ваний**

обмива́ння і рідко обми́ття 1. Обрядова частина богослужіння Таїнства Миропомазання, під час якої священнослужитель обмиває водою помазані миром частини тіла охрещеного; **2.** Поховальний обряд, під час якого тіло померлого мирянина обмивають водою

обмива́ти Здійснювати обмивання

обми́ття *див. обмива́ння*

обов'язко́ве та́їнство *див. та́їнство обов'язко́ве*

о́браз 1. Те саме, що **іко́на; 2.** Ікона із зображенням обличчя Ісуса Христа, Богородиці чи святого; *заст. лик; 2.* Священне зображення чи предмет, який не тільки уречевлює духовне значення, але й відтворює зовнішню подібність божественних і небесних осіб, предметів: ікона, розп'яття, літургійний посуд тощо

Обрі́зання *див. Обрі́зання Господ́не*

Обрі́зання Господ́не і розм. Обрі́зання Велике нерухоме Господ́не свято, яке звеличує подію здійснення над Ісусом Христом обряду обрізання й надання йому імені

обру́си *див. бдяг престо́лу й жерто́вника*

обруча́ти *див. заруча́ти*

обруча́тися *див. заруча́тися*

обру́чення *див. зару́чення*

обру́чка вінча́льна Освячений перестень, який використовують при здійсненні обряду заручин; **вінча́льний пе́рстень**

обру́чник Особа, над якою здійснюють або здійснено обряд обручин; **зару́чений ім.**

обру́чниця Жін. до **обру́чник**

обря́д спі́льної ча́ші Те саме, що **ча́ша спі́льна**

обряд теплоті Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої правлячий священнослужитель вливає теплоту до потира, де знаходиться євхаристійне вино

общіна див. богослужіння загальне

оглашати див. оголошувати

оглашена див. оголошена

оглашений див. оголошений

оглашення див. оголошення

оголошена і заст. оглашена Жін. до **оголошений**

оголошений і заст. оглашений ім. Особа, яка готується до прийняття Таїнства Хрещення; *катехумен*

оголошення 1. і заст. оглашення Частина богослужіння Таїнства Хрещення, що передує обрядові хрещення, під час якої оголошуваний відрікається сатани та з'єднується з Христом; 2. Те саме, що **бповіді**

оголошувати і заст. оглашати Здійснювати обряд оголошення

одданія свята див. відданія свята

однодénний піст див. піст однодénний

одноразове таїнство див. таїнство одноразове

бдпуст див. відпуст

Одруження див. Таїнство Шлюбу

бдяг богослужбóвий Спеціальний одяг, який одягають священно- та церковнослужителі для здійснення богослужіння; *різи мн.; облачення мн.; рідко священний бдяг; літургійні шати; розм. церковні шати; заст. різниця*

бдяг до покривання Святих Дарів Те саме, що **покрівці священні**

бдяг престóлу й жертóвника Покривала, якими накривають престол та жертовник; *святі покривала мн.; заст. трапезóфорон; ббруси мн.*

бдяг священний див. богослужбóвий бдяг

бдяг священнослужителя повсякдénний Спеціальний одяг, який священнослужитель носить увесь час, коли не здійснює богослужіння та на який одягає богослужбóвий одяг

оклад Металева покриття, оздоблення на іконі, що, як правило, закриваючи всю її поверхню, залишає відкритими лише обличчя та руки зображеної особи; *різа; заст. шати мн.*

Октоїх Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин

богослужінь нерухомих свят тижневого кола, розміщені за вісьмома гласами; *Восьмигласник*

оліва див. елєй

Оливопомазання див. Таїнство Оливопомазання

олтár див. вівтár

олтárник див. паламár

омофóр Елемент архиерейського богослужбового одягу, що являє собою довгий, широкий перев'яз, який носять на плечах поверх сакоса; *наплічник*; *заст. нарамénник*

опахáло див. рипіда

опівнічна і північна Те саме, що опівнічниця

опівнічна відпра́ва див. відпра́ва опівнічна

опівнічниця і рідко північниця, *заст. полуно́чниця, полуно́шниця, полуно́шниця* Богослужіння добового кола, що входить до складу ранкового богослужіння, яке відправляють перед утрєнею, якщо немає всенічної; *опівнічна відпра́ва*; *опівнічна ім.*

опівнічниця недільна Опівнічниця, яку відправляють у неділі

опівнічниця повсякдénна Опівнічниця, яку відправляють в усі дні тижня, крім суботи та неділі

опівнічниця субóтна Опівнічниця, яку відправляють у суботи

óповіді мн. Церковне сповіщення про осіб, які готуються прийняти Таїнство Шлюбу; *оголо́шення*

орáр Елемент богослужбового одягу диякона та іподиякона, що являє собою довгий перев'яз, який носять на плечах поверх стихаря; *наплічник*

орáр подвійний Широкий орар – церковна нагорода для прото- та архидиякона

орéл див. орлець

орлець і орéл Предмет архиерейського богослужіння – килим із зображенням міста та орла, що летить над ним, який кладуть під ноги правлячого архиєрея; *підні́жок*; *розм. кили́мчик*; *дива́нчик*

орлі́йник Церковний слуга, який під час архиерейського богослужіння носить орлеці

Ороло́гій див. Часосло́в

освя́чення Обряд передання благодаті Святого Духа, унаслідок якого особа чи предмет, що над ними здійснено цей обряд, набувають сакрального характеру та призначення для служби Богові

- освячення антими́нса** Обряд у складі великого освячення храму або поза ним, під час якого архиерей освячує антими́нс, помазуючи його миром
- освячення води і водоосвячення, водосвяття** 1. Обряд, під час якого освячують воду, тричі занурюючи в неї святий хрест, супроводжуючи ці дії відповідними молитвами; 2. Богослужіння, під час якого здійснюють цей обряд
- освячення води богоявленське** Те саме, що **освячення води велике**
- освячення води велике** Освячення води, яке здійснюють у навечір'я свята Богоявлення та у саме Богоявлення; *богоявленське освячення води; йорданське освячення води*
- освячення води йорданське** Те саме, що **освячення води велике**
- освячення води коротке** Освячення води, яке здійснюють, коли виникає потреба у священій воді
- освячення води мале** Освячення води, яке здійснюють у свята Макавеїв, Переполовння, у дні храмових свят та щоразу на прохання мирян
- освячення лози** Обряд у складі богослужіння Вербної неділі, під час якого освячують принесені вірними до храму вербові гілки
- освячення Святих Дарів** Частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої відбувається переосутнення євхаристійного хліба й вина в Тіло та Кров Ісуса Христа
- освячення хліба, пшениці, вина та елію** Те саме, що **благословіння хлібів**
- освячення храму і храмоосвячення** Освячення, яке здійснюють над новозбудованим, відреставрованим чи оскверненим храмом, під час якого встановлюють новий престол, антими́нс, помазують та окроплюють стіни храму
- освячення храму архиерейське** Те саме, що **освячення храму велике**
- освячення храму велике** Архиерейське освячення храму, яке здійснюють над новозбудованим чи оскверненим храмом, під час якого освячують антими́нс та встановлюють новий престол; *архиерейське освячення храму; півне освячення храму*
- освячення храму ієрейське** Те саме, що **освячення храму мале**
- освячення храму мале** Освячення храму, яке здійснює ієрей з дозволу єпископа над відремонтованим храмом; до його складу не входять обряди освячення антими́нса та встановлення нового престолу; *ієрейське освячення храму; відновлення храму*

освячення храму повне Те саме, що освячення храму велике
освячувати 1. Здійснювати обряд освячення; *святити*; 2. *див.*
висвячувати
осінення Дія за знач. осіняти
осіняти Робити хресне знамення на собі або на комусь чи на чомусь
Осмогласник *див.* **Восьмигласник**
останнє прощання *див.* прощання останнє
останнє цілування *див.* цілування останнє
отданіє празника *див.* відданнї свя́та
отиральник *див.* рушничок
отче! і панотче! Елемент титулування дияконів та ієреїв усіх санів,
звань та посад чорного та білого духовництва
охрещувана Жін. до охрещуваний
охрещуваний *ім.* Особа, що приймає Таїнство Хрещення; *хрещальник*
очищальна губка *див.* губка очищальна



паву́к *див. панікаділо*

палама́р 1. Церковнослужительський чин, у якому посвячений має право й обов'язок допомагати під час підготовки до богослужіння: запалювати свічки в храмі, подавати кадильницю, прибирати вівтар, храм тощо; 2. Особа, посвячена в цей чин; *парамона́р, заст. параклесіа́рх, олта́рник*

палама́рка *див. палама́рня*

палама́рня і **палама́рка** Те саме, що **різни́ця**

палама́рські дві́рі *див. дві́рі палама́рські*

паламарюва́ння Дія за знач. **паламарюва́ти**

паламарюва́ти Бути паламарем; виконувати обов'язки паламаря

па́лиця Елемент богослужбового одягу архиєрея та нагородженого ним ієрея, що являє собою чотирикутну хустку, яку підвішують до пояса за один кут і носять на стегні

па́лій Те саме, що **ма́нтія черне́цька**

пало́мник Те саме, що **проча́нин**

пало́мниця Жін. до **пало́мник**

пало́мництво Мандрівка для відвідування святих місць; *про́ща*

пало́мничати Здійснювати паломництво, прощу

панагі́я Архиєрейська нагрудна ікона із зображенням Божої Матері – відзнака архиєрейського чину

панахі́да Заупокійне богослужіння, яке здійснюють над тілом померлого під час похорону, а також після його поховання – на 3-й, 9-й, 40-й дні після смерті, у роковини смерті та народження, у дні тезоіменитства тощо

панахі́да ба́тьківська Те саме, що **панахі́да зага́льна**

панахі́да вели́ка Заупокійне богослужіння, що його відправляють за душі померлих; *пара́ста́с*

панахі́да вселе́нська Заупокійне богослужіння, на якому поминають усіх померлих членів Христової Церкви; *ба́тьківська панахі́да; зага́льна панахі́да*

панахіда загальна Те саме, що **панахіда вселенська**

панахідник Те саме, що **канун**

пангър *див. скринька церковна*

панікаділо Висячий церковний світильник із понад 12-ма свічками чи лампадами, розташований у центральній частині храму, головний світильник храму; *розм. навук*

панімáтко! Форма звертання до дружини священнослужителя, причетниці тощо

панóтче! *див. óтче!*

пáперть Західна частина церкви перед притвором, церковний ганок; *зóвнішній притво́р, розм. прісінок*

параеклєсія *див. вівтáр бічний*

параеклєсіáрх *див. палама́р*

пара́клис і **параклі́сис** Те саме, що **моле́бень**

Пара́клис Богорóдиці *див. Пара́клис до Пресвято́ї Богорóдиці*

Пара́клис до Пресвято́ї Богорóдиці і **Пара́клис Богорóдиці** Те саме, що **Моле́бень до Пресвято́ї Богорóдиці**

параклі́сис *див. пара́клис*

паракитонія Стовпці, на яких установлено киворій

парамонáр Те саме, що **палама́р**

парамоун *див. передсвяття*

параста́с Те саме, що **панахіда вели́ка**

Параста́с Те саме, що **Вели́ка П'ятни́ця**

Параста́сник Церковно-богослужбова книга, що містить тексти заупокійних богослужінь та вказівки щодо їх проведення

парафі́я і **па́рòхія** 1. Найнижча церковно-адміністративна одиниця, що об'єднує вірних, якими опікується парафіяльний священник; 2. Сукупність вірних, об'єднаних такою організацією; *церкóвна грома́да*; 3. Місцевість, де живуть члени цієї організації

парафія́льна це́рква *див. це́рква парафія́льна*

парафія́льний свяще́ник *див. свяще́ник парафія́льний*

парафія́нин і *заст. па́рохія́нин* Особа, що належить до певної парафії

парафія́нка і *заст. па́рохія́нка* Жін. до **парафія́нин**

Паремі́йник Священно-богослужбова книга, збірка паремій

паремі́я Уривок зі Святого Письма Старого, рідше Нового Завіту,

- призначений для читання на богослужіннях та зміст якого стосується тієї священної особи чи події, свято якої відзначають
- па́рох** Те саме, що **священік парафіяльний**
- па́рохія** *див. парафія*
- па́рохіяльна церква** *див. церква парафіяльна*
- па́рохіянин** *див. парафіянин*
- па́рохіянка** *див. парафіянка*
- па́сія** Обряд у складі повечерїй перших чотирьох п'ятниць Великого Посту, під час якого читають із Євангелія про хресні муки Ісуса Христа
- па́ска** Солодкий здобний білий хліб, який освячують у свято Воскресіння Христового
- па́ства** Сукупність мирян, об'єднаних навколо Церкви, що знаходяться під духовною опікою духівництва
- па́стир** *див. священік*
- Па́сха і Па́сха Свята́** Те саме, що **Воскресіння Господнє**
- пасха́лія** Таблиця для визначення дати Пасхи та свят пасхального кола
- пасха́льна ў́треня** *див. ў́треня пасха́льна*
- пасха́льне віта́ння** *див. віта́ння пасха́льне*
- пасха́льне ко́ло церко́вних свят** *див. ко́ло церко́вних свят пасха́льне*
- пасха́льний круг** *див. круг пасха́льний*
- пасха́льний пе́ріод** *див. пе́ріод пасха́льний*
- пасха́льний приві́т** *див. приві́т пасха́льний*
- Пасха́льний тї́ждень** *див. тї́ждень Пасха́льний*
- пасха́льний тропа́р** *див. тропа́р пасха́льний*
- пасха́льний цикл** *див. цикл пасха́льний*
- пасха́льний час** *див. час пасха́льний*
- пасха́льні часі́** *див. часі́ пасха́льні*
- пате́риця** Те саме, що **жезло́**
- пате́чок** *див. мирува́льник*
- пате́ріа́рх** Найвищий сан, звання єпископа — голови помісної Церкви
- пате́ріа́рша мї́тра** *див. мї́тра пате́ріа́рша*
- пате́ріа́рше богослужі́ння** *див. богослужі́ння пате́ріа́рше*
- пеленá напрестольна** Пелена, якою накривають престол і жертovníк, а також предмети й посуд, що на них знаходяться на час, коли не правлять богослужінь; *по́крив; покрива́ло*

Пентикостарій *див.* Пентикостаріон

Пентикостаріон і Пентикостарій *див.* Тріодь Цвітна
перебір Те саме, що подзвін

передвіттарний амвон *див.* амвон передвіттарний

передзвін Дзвоніння, при якому ударяють у кожний дзвін по черзі від
найбільшого до найменшого, повторюючи це багато разів

Переділення *див.* Переділення Пасхи

Переділення Пасхи і Переділення Те саме, що Переполовлення Пасхи

Передосвячені Святі Дарі *див.* Святі Дарі Передосвячені

передпасхальний піст *див.* піст передпасхальний

передпразденство *див.* передпразник

передпразник і передпразництво, передпразденство, передпразденство
див. передсвяття

передпразництво *див.* передпразник

передсвяття День або дні перед деякими святами, богослужіння яких
містять молитви й піснеспіви на честь свята, яке настає;
заст. *передпразник; парамоун*

переможний гімн *див.* гімн переможний

переносна свічка *див.* свічка переносна

переносний антими́нс *див.* антими́нс переносний

Пре́плавна се́редá *див.* се́редá Пре́плавна

Переполовлення *див.* Переполовлення Пасхи

Переполовлення Пасхи і *розм.* Переполовлення, Пре́половлення,
Пре́полові́ння Середина П'ятдесятниці — церковне свято,
богослужіння якого присвячене згадуванню події, коли
дванадцятилітній Христос зайшов до храму, де розмовляв з
юдейськими вчителями; *Переполовлення святої П'ятдесятниці;*
Переділення Пасхи; розм. Рахманський Великдень; розм.
Пре́плавна се́редá; розм. Пра́ва се́редá

Переполовлення святої П'ятдесятниці Те саме, що Переполовлення Пасхи

Переполовлення святої Чотириде́сятниці Те саме, що Середохрестя

Пре́полові́ння *див.* Переполовлення Пасхи

пе́рікопа Те саме, що за́чало

пе́ристерій *див.* дарохрані́льниця

пе́ріод пасха́льний Те саме, що ча́с пасха́льний

пе́рстень ві́нча́льний Те саме, що о́бру́чка ві́нча́льна

Пёрша Пречыста *див.* Пречыста **Пёрша**

пёрший час *див.* час пёрший

Петра́ й Павли́ *див.* **Верховних апосто́лів Петра́ й Павли́**

Петрiв пiст *див.* пiст **Петрiв**

Петрiвка *див.* пiст **Апосто́льський**

печатка Те саме, що **знамєнник**

печатання гробу **Заклучний поховальний обряд**, пiд час якого священник хрестовидно посипає землею опушену в могилу труну

Пилипiв пiст *див.* пiст **Пилипiв**

Пилипiвка *див.* пiст **Рiздвяний**

пильнування всенiчне Те саме, що **всенiчна**

пiвдєннi дверi iконостаса *див.* **дверi iконостаса пiвдєннi**

пiвнiчна *див.* **опiвнiчна**

пiвнiчна вiдправа *див.* **вiдправа опiвнiчна**

пiвнiчниця *див.* **опiвнiчниця**

пiвнiчнi дверi iконостаса *див.* **дверi iконостаса пiвнiчнi**

Пиву́став *i заст.* **Полу́став, Полу́ставець** 1. Те саме, що **Мiсяцеслoв**; 2. Те саме, що **Часослoв** **Малий**

пiддиякон *див.* **iподиякон**

пiднебєсне *i заст.* **поднебєсноє** Те саме, що **киворiй**

пiднесення возду́ха Священнодiя в складi Лiтургiї вiрних, пiд час якої правлячий священнослужитель пiдносить воздух над Святими Дарами й помахує ним

пiднесення свято́го А́гнца Священнодiя в складi обряду причастя, пiд час якої правлячий священнослужитель пiдносить Агнець над престолом

пiднесення рук Лiтургiйний жест, який робить правлячий священнослужитель, промовляючи особливо важливи виголоси та молитви

пiднесення святе́ Те саме, що **пiднесення** **Святи́х Дарiв**

пiднесення Святи́х Дарiв Священнодiя в складi Лiтургiї вiрних, яка полягає в тому, що диякон пiдносить над престолом евхаристiйнi вино та хлiб у момент, коли правлячий священнослужитель виголошує останнi слова анамнези "Твоє вiд Твоiх"; **святе́ пiднесення**

пiднiжок 1. **Килим** або **рушник**, який стелять пiд ноги нареченим на вiнчаннi; 2. *див.* **орлець**

підризник 1. Нижній богослужбовий одяг ієрея, поверх якого одягають інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *стихár*; **2. і підризник архиерейський** Те саме, що підсакосник

підрясник Нижній повсякденний одяг священнослужителів, що являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *розм. реверéнда**; *заст. імáтій*

підсакосник Нижній богослужбовий одяг архиєрея, поверх якого одягають інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *архиерейський підризник; стихár*

підсвічник *див. свічник 1*

піп *див. ієрей*

післясвяття *див. посвяття*

Пісна Тріобдь *див. Тріобдь Пісна*

піснє богослужіння *див. богослужіння піснє*

піснеспів Складова богослужіння, призначена для співового виконання: акафист, алилуарій, антифон, ірмос, іпакой, канон, кондак, причасний, прокимен, псалом, стихира, тропар тощо; *тропár*

пісний благовіст *див. благовіст пісний*

пісник і заст. постник Особа, яка дотримується посту, постить

пісниця Жін. до пісник

пісникувати *див. постити*

пісня *див. пісня канону*

пісня канону і пісня Структурна одиниця канону, яка складається з ірмоса, тропарів та катавасії

пісня перембжна Те саме, що **пісня серафимська**

пісня серафимська Піснеспів “Свят, свят, свят Господь Саваот”, яким вірні завершують виконану священнослужителем похвально-подячну молитву; *перембжна пісня; перембжний гімн; серафимський гімн*

пісня трисвятá Те саме, що **трисвятє**

піст 1. Повне чи часткове утримання від уживання їжі або деяких її різновидів, що є зовнішнім виявом покаяння та покути, а також способом приготування до важливих подій у духовному житті; **2.** Визначений Церквою період дня, тижня, року, коли обов'язкове таке утримання

піст Апóстольський Багатоденний піст напередодні свята Верховних апостолів Петра й Павла, який триває від неділі Всіх Святих до самого свята; *Літній піст*; розм. *Петрів піст*; *Петрівка*

піст багатоденний Піст, тривалістю більше ніж один день, який буває напередодні великих церковних свят

піст Богорóдичний Те саме, що **піст Успі́нський**

Піст Вели́кий Багатоденний піст напередодні свята Воскресіння Христового, який триває від Сиропусної неділі до п'ятниці Вербоного тижня; *Вели́ка Чотиридеся́тниця*; *Передпасха́льний Піст*; рідко *Великогові́ння*

піст євхаристійний Піст у день прийняття Таїнства Євхаристії, який триває від початку цього дня до моменту причашання

піст Літній Те саме, що **піст Апóстольський**

піст одноде́нний Піст тривалістю в один день, який буває в середу й п'ятницю кожного тижня та в дні деяких церковних свят

Піст Передпасха́льний Те саме, що **Піст Вели́кий**

піст Петрів Те саме, що **піст Апóстольський**

піст Пили́пів і **піст Фили́пів** Те саме, що **піст Різдвя́ний**

піст по́вний Те саме, що **піст суво́рий**

піст Різдвя́ний Багатоденний піст напередодні свята Різдва Христового, який триває від дня святого апостола Пилипа до самого свята; *Малá чотиридеся́тниця*; розм. *Пили́пів піст*; *Пили́півка*

піст Спа́со-Богорóдичний Те саме, що **піст Успі́нський**

піст Страсно́го тижня Піст протягом Страсного тижня

піст суво́рий Повне утримання від споживання їжі; *по́вний піст*

піст Успі́нський і **піст Успе́нський** Багатоденний піст напередодні свята Успіння Пресвятої Богородиці, який триває від дня священномучеників братів Макавеїв до самого свята; *Спа́со-Богорóдичний піст*; *Богорóдичний піст*; розм. *Спа́сівка*; *Макаве́йка*

плат для обтира́ння вуст див. ху́стка євхаристі́йна

плащаниця і **плащені́ця** Ікона на полотні, що зображує покладеного до гробу Ісуса Христа; *Бо́жий грі́б*

плащаниця вели́ка Плащаниця, яку виносять у Велику П'ятницю й виставляють у храмі вірних для вшанування

плащаниця малá Плащаниця, яку у свято Воскресіння Христового

виставляють на престолі та на якій протягом 40 наступних днів відправляють Літургію

плащениця *див. плащаниця*

повечеріє *див. повечер'я*

повечерниця *див. повечер'я*

повечер'я і *рідко* **повечерниця**, *заст.* **повечеріє** Частина вечірнього богослужіння, яке відправляють після вечірні або в сполученні з нею

повечер'я велике Повечер'я, яке відправляють протягом Великого Посту, а також у деякі великі церковні свята

повечер'я мале Повечер'я, яке відправляють в усі дні літургійного року, крім тих, у які відправляють велике повечер'я

Повінчання *див. Таїнство Вінчання*

півне архиерейське облачення *див. архиерейське облачення* **півне**

півне ієрейське облачення *див. ієрейське облачення* **півне**

півне освячення храму *див. освячення храму* **півне**

півний апракос *див. апракос* **півний**

півний канон *див. канон* **півний**

півний піст *див. піст* **півний**

Півний Трєбник *див. Трєбник* **Півний**

повсякдєнна вечірня *див. вечірня* **повсякдєнна**

повсякдєнна опівнічниця *див. опівнічниця* **повсякдєнна**

повсякдєнна ўтреня *див. ўтреня* **повсякдєнна**

повсякдєнне богослужіння *див. богослужіння* **повсякдєнне**

повсякдєнний антифон *див. антифон* **повсякдєнний**

повсякдєнний відпуст *див. відпуст* **повсякдєнний**

повсякдєнний бдяг священнослужителя *див. бдяг священнослужителя*
повсякдєнний

повсякдєнний по́сох архиєре́я *див. по́сох архиєре́я* **повсякдєнний**

повсякдєнні часі *див. часі* **повсякдєнні**

по́гріб *див. по́хорон*

погребальний дзвін *див. дзвін погребальний*

подві́жне церко́вне свя́то *див. церко́вне свя́то подві́жне*

подві́йний ора́р *див. ора́р подві́йний*

по́дзвін Дзвоніння, при якому ударяють у кожний дзвін по черзі від найменшого до найбільшого, а після удару у великий дзвін –

в усі дзвони відразу, повторюючи це багато разів; *перобір, поховальний дзвін, похоронний дзвін, погребальний дзвін*

✓ *подібний і заст. подобен ім.* Піснеспів, що зорієнтований на інший піснеспів як на метричний та мелодійний зразок для себе, але сам не є таким зразком

поднебесное див. піднебесне

✓ *подобен див. подібний*

пóдруг Чоловік чи жінка – член подружжя

Подру́жжя див. Та́їнство Подру́жжя

подя́чна ектéнія див. ектéнія подя́чна

подя́чний канóн див. канóн подя́чний

подя́чний моле́бень див. моле́бень подя́чний

покая́нен див. покая́нний

покая́нний і заст. покая́нен ім. Піснеспів – канон, тропар, стихира, – змістом якого є каяття, моління за прощення гріхів

Покая́ння див. Та́їнство Покая́ння

покла́дати поку́ту див. накладáти поку́ту

покла́дєння рук див. рукопокла́дєння

поклі́н і рідко уклі́н Літургійний жест – схилєння голови чи тулуба, яке переважно супроводжують хресним знаменням; *заст. метáнія*

поклі́н вели́кий Поклі́н, при якому, стаючи навколішки, руками й чолом торкаються землі; *дозéмний поклі́н*

поклі́н дозéмний Те саме, що *поклі́н вели́кий*

поклі́н малі́й Поклі́н, при якому схиляють лише голову й плечі, не прости́гаючи руки до колін чи до землі

поклі́н поя́сний Те саме, що *поклі́н серéдній*

поклі́н серéдній Поклі́н, при якому, схиляючи голову й плечі, рукою сягають колін; *поя́сний поклі́н*

поклóни див. úтреня з поклóнами

Поклóни див. тижде́нь Хрестопоклóнний

поклоні́ння свято́му хресту́ Обряд у складі богослужінь понеділка, середи та п'ятниці Хрестопоклонного тижня, під час якого виставлений у храмі вірних для вшанування святий хрест підносять, обкаджують, супроводжуючи ці дії виконанням відповідних піснеспівів

по́крив *і заст.* покрóв 1. *і по́крив великий* Те саме, що **возду́х**; 2.

Пелена, якою накривають престол та жертовник, а також предмети й посуд, що на них знаходяться на час, коли не правлять богослужінь; **напресто́льна пелена́**; **покрива́ло**

по́крив великий *див.* по́крив

покрива́ла **святі́** *мн.* Те саме, що **о́дяг престо́лу** й **жертóвника**

покрива́ло Те саме, що по́крив 2

По́крів *див.* Покрóва Пресвято́ї Богорóдиці

покрівець *див.* покрівець **мали́й**

покрівець **великий** Те саме, що **возду́х**

покрівець **мали́й** *і* покрівець, *заст.* покрóвець Хусточка, якою на проскомидії покривають окремо потир і дискос; **мали́й возду́х**; *заст.* **дискотокрівець**

покрóв *див.* по́крив

Покрóв *див.* Покрóва Пресвято́ї Богорóдиці

Покрóв Пресвято́ї Богорóдиці *див.* Покрóва Пресвято́ї Богорóдиці

Покрóва *див.* Покрóва Пресвято́ї Богорóдиці

Покрóва Пресвято́ї Богорóдиці *і* Покрóв Пресвято́ї Богорóдиці, *розм.*

Покрóва, Покрóв, По́крів Велике нерухоме Богородичне свято, яке звеличує видіння святим Андрієм Юродивим Богоматері, що покривала своїм омофором християн у Царгородському храмі, щоб врятувати їх від загарбників

покрóвець *див.* покрівець **мали́й**

покрóвці **священні** *мн.* Дві малі й одна велика хустки, якими після проскомидії накривають окремо потир і дискос; **о́дяг до покрива́ння Святи́х Дари́в**

поку́та Церковне покарання за гріхи у вигляді церковної заборони або наказу виконати певну кількість молитов, поклонів, здійснити паломництво, яке священнослужитель-сповідник накладає на каяника відповідно до тяжкості скоєних ним гріхів; **спиті́мія**

поку́тник Особа, на яку накладено покуту та яка виконує накладену покуту; **ка́яник**

поку́тниця Жін. до **поку́тник**

поку́тування Дія за знач. **поку́тувати**

поку́тувати Відбувати покуту; відбувати призначене священнослужителем-сповідником покарання за здійсненні гріхи

- поліелє́й Складава частина утрєні недєль, а також свят Господнїх,
 Богородичних та свят поліелейних святих, яка складається із
 134 та 135 псалмїв, що їх співають у цїй частинї утрєні
- поліелє́йне церкóвне свято *див. церкóвне свято поліелє́йне*
- поліелє́йний дзвїн *див. дзвїн поліелє́йний*
- полікандїло Семираменний чи дванадцятираменний висячий свїтильник
- полїптїх Складєнь із бїльше нїж трьома образами; *іконостас*
- полїстáврїй Сакос, прикрашений великою кїлькїстю хрестїв
- полóження плащанїці *див. вїнесення плащанїці*
- полунóчниця *див. опівнїчниця*
- полунóщниця *див. опівнїчниця*
- полунóщниця *див. опівнїчниця*
- Полўстáв *див. Півустáв*
- Полўстáвець *див. Півустáв*
- помáзання Дїя за знач. помáзувати
- Помáзання хвóрих Те саме, що Таїнство Єлепомáзання
- помазóк Те саме, що мирувáльник
- помáзувати Хрестовидно наносити єлей чи миро на частини людського
 тїла або церковнї предмети; *рїдко нама́щувати*
- помáзуватися Пїдлягати помазанню
- помє́рла Жїн. до помє́рлий
- помє́рлий *ім.* Особа, над тїлом якої здїйснюють поховальнї обряди та
 заупокїйнї богослужїння, а також ім'я якої згадують при
 поминаннї; *небїжчик; новоспочїлий ім.; заст. усóпший ім.*
- пóмин *див. пóминки*
- помина́ння і пóминки *ми.* 1. Молитовне згадування живих та померлих
 членїв Христової Церкви; *заст. агїомнисїя*; 2. Те саме, що
 богослужїння заупокїйне
- помина́ння євхаристї́йне Поминання, яке правлячий священнослужитель
 здїйснює пїд час Літургїї вірних пїсля освячення Святих Дарїв
- помина́ння проскомидї́йне Поминання, яке правлячий священно-
 служитель здїйснює пїд час проскомидїї
- пóмини *див. пóминки*
- помина́льний день *див. день помина́льний*
- помина́льник 1. Особа, що бере участь у поминаннї; 2. *див. пом'яник*
- помина́льниця Жїн. до помина́льник 1

- поминати** 1. Згадувати померлого на заупокійному та на інших богослужіннях; 2. Робити поминки
- поминки** 1. *див.* поминання; 2. *і* помин, помини *мн.* Обрядове частування на спогад про померлого, яке здійснює його родина в поминальні дні; 3. *див.* пом'яник
- пом'яник і поминальний, поминки мн.** Книжечка, зошит або записка, у яку вписують імена живих та померлих осіб для поминання на Літургії, а також померлих осіб – для поминання на панахиді тощо; *синодик; тріпних; дінних*
- пом'яник приватний** Пом'яник, у який вписують імена мирян
- пом'яник церковний** Пом'яник з іменами священно- та церковно-служителів; *синодик*
- понеділок Великий** Понеділок Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями; *Страсний понеділок*
- понеділок Великодній** Те саме, що **понеділок Світлий**
- понеділок Обліваний** *див.* **понеділок Світлий**
- понеділок Світлий** Понеділок Світлого тижня; *Великодній понеділок; розм. Обліваний понеділок*
- понеділок Страсний** Те саме, що **понеділок Великий**
- Попередньоосвячені Святі Дарі** *див.* Святі Дарі Напередосвячені
- попразен** *див.* **попразництво**
- попразенство** *див.* **попразництво**
- попразництво і попразенство, попразденство, попразен** *див.* **посвяття**
- поруч** *див.* **наруківник**
- поручитель** Особа, яка під час Таїнства Шлюбу виконує роль свідка; *вінчальний батько; заст. восприємник*
- поручительниця** Мирянка, яка під час Таїнства Шлюбу виконує роль свідка; *вінчальна мати; заст. восприємниця*
- посвяття і післясвяття** День або дні після деяких свят, що продовжують його й богослужіння яких містять молитви та піснеспіви на честь свята, що минуло; заст. *попразництво*
- посвячене** *див.* **свячене**
- посвячений** *див.* **новопосвячений**
- посвячення** *див.* **вісвячення**
- посвячувати** *див.* **вісвячувати**

Посна Трібдь *див. Трібдь Пісна́*

посох Те саме, що **жезл**

посох архиєре́я повсякде́нний Відзнака архиєрейського сану – висока палиця, яку архиєрей має при собі весь час, коли не здійснює богослужіння

посполіта седми́ця *див. седми́ця посполіта*

поставни́к Свічник на велику кількість свічок, що його розташовують перед намісними іконами; *канділо*

Поста́ва Трібдь *див. Трібдь Пісна́*

поставе́ць 1. *див. ставни́к*; 2. *див. анало́й*

постити *і розм. поститися, пісникува́ти* Дотримуватися посту; повністю або частково утримуватися від їжі або деяких її різновидів

поститися *див. постити*

постник *див. пісник*

постни́ця *див. пісни́ця*

постриг *див. постри́ження*

пострига́ти Здійснювати постриження; хрестовидно зрізати волосся на голові пострижуваного

постри́женик Особа, що приймає постриг у малу чи велику схиму

постри́жени́ця Жін. до **постри́женик**

постри́ження *і постриг* 1. Обряд прийняття чернечого стану; 2. Хрестовидне постриження волосся на голові – священнодія в складі богослужіння Таїнства Хрещення та обряду прийняття чернечого стану

посуд євхаристі́йний Богослужбовий посуд та предмети, призначені для здійснення Таїнства Євхаристії: потир, дискос, коліє, ложки́ця, зві́зда; *літургі́йний посуд*

посуд літургі́йний Те саме, що **посуд євхаристі́йний**

посуд священни́й Те саме, що **речі церковні**

посуд церковни́й Те саме, що **речі церковні**

посуди́на для освя́чення хлі́ба, пше́ниці, вина́ та е́лею Те саме, що **літї́йник**

поті́р Євхаристійна посудина у вигляді чаші з підставкою, призначена для євхаристійного вина, що з неї причащаються духівництвом та миряни; *ча́ша*

поті́р мали́й Потир, який зберігають у дароносиці, призначений для причащення хворих удома

потрійна ектенія *див. ектенія потрійна*

Похвальна субота *див. субота Похвальна*

Похвальний тиждень *див. тиждень Похвальний*

похвально-подячна молитва *див. молитва похвально-подячна*

пóхід *див. пóхід хресний*

пóхід для проводу тіла Те саме, що **пóхід похоронний**

пóхід молитóвний *див. пóхід хресний*

пóхід похоронний Обряд, що входить до складу похорону, – урочиста процесія духівництва та мирян із хрестом, хоругвами та іконами, яка супроводжує тіло померлого від дому до місця поховання;
пóхід для проводу тіла

пóхід процесійний Те саме, що **пóхід хресний**

пóхід хресний *і розм. пóхід* Урочиста процесія духівництва й мирян із хрестом, хоругвами, іконами та Євангелієм із храму до певного місця; *молитóвний пóхід, церковний пóхід, процесійний пóхід, процесія*

пóхід церковний Те саме, що **пóхід хресний**

поховальний дзвін *див. дзвін поховальний*

пóхорон Сукупність заупокійних богослужінь і обрядів, які здійснюють над тілом новоспочилого від моменту його смерті до моменту поховання включно; *розм. пóгріб*

пóхорон мирянина Похорон осіб, не належних до духовного стану

пóхорон священнослужителя Похорон осіб, належних до духовного стану; більш урочистий і тривалий, ніж похорон мирян

похорóнне богослужіння *див. богослужіння похорóнне*

похорóнний дзвін *див. дзвін похорóнний*

похорóнний пóхід *див. пóхід похорóнний*

похресник Те саме, що **син хреснений**

похресниця Те саме, що **хресчена дóнька**

поцілунок миру Обряд у складі Літургії вірних, під час якого правлячий священнослужитель цілує дискос і потир зі Святими Дарами та престол; під час соборної Літургії священнослужителі цілують також один одного в рамена, промовляючи при цьому “Христос посеред нас” – “І є, і буде”

почасіє *див. міжчасся*

початкóва молитва *див. молитва початкóва*

початкóвий псалóм *див. псалóм початкóвий*

почáток Індікту Перший день вересня як початок нового літургійного року

по́щення Дія за знач. **пóстити**

поя́с Елемент богослужбового одягу архиєрея та ієрея, що являє собою широку смугу з вишитим на ній хрестом, який надівають поверх епитрахилі та підризника

поясний поклі́н *див. поклі́н поясний*

Пра́ва середá *див. середá Пра́ва*

Пра́вильник Церковно-богослужбова книга, яка містить «правило» підготовки до здійснення (для священнослужителя) та до прийняття (для вірного) Таїнства Євхаристії, а також указівки щодо поведінки під час цього таїнства

пра́вило церкóвне 1. Те саме, що ко́ло богослужінь добо́вє; 2. Сукупність молитов та піснеспівів, що виконують удома перед Літургією, на якій мають намір прийняти Таїнство Євхаристії

пра́влячий священнослужитель *див. священнослужитель пра́влячий*

пра́зник 1. *див. свя́то церкóвне*; 2. *див. церкóвне свя́то хра́мове*

пра́зничний ві́дпуст *див. ві́дпуст пра́зничний*

пра́пор *див. хорóтвa*

пра́прат Те саме, що притво́р 1

предло́ження 1. *див. проско́мідія*; 2. Те саме, що **жертóвник**

предме́ти архиєре́йського богослужі́ння *ми*. Церковні речі, які використовують тільки під час архиєрейського богослужіння: рипіди, орлеці, дикирій, трикирій та жезло

предначина́тельний пса́лóm *див. пса́лóm предначина́тельний*

предпра́зденство *див. передпра́зник*

предсто́ятьель 1. Архиєрей чи ієрей, який очолює соборне богослужіння; 2. Те саме, що **священнослужитель пра́влячий**

Преждеосвя́чені Святі Дарі *див. Святі Дарі Напередосвя́чені*

Преждеосвя́щенні Святі Дарі *див. Святі Дарі Напередосвя́чені*

прелóмлення свято́го Агнця Те саме, що **роздрóблення свято́го Агнця**

Преобра́ження *див. Преобра́ження Господнє*

Преобра́ження Господнє *і розм. Преобра́ження, заст. Преображе́ння Господнє* Дванадцятье Господнє нерухоме свято, яке звеличує подію проявлення божественної сутності Ісуса Христа апостолам Петрові, Іванові та Якову на горі Тавор; *розм. Сна́са*

преосвящений Означення в складі титулу єпископа
преподобний Означення в складі титулу ієродиякона, архидиякона
та ієромонаха

Преполовнення *див.* Переполовнення Пасхи

Преполовіння *див.* Переполовнення Пасхи

пресвітер *див.* пресвітер

пресвітерія *див.* пресвітерія

пресвітер і заст. пресвітер Те саме, що ієрей

пресвітерат 1. Другий, середній, ступінь церковної ієрархії; *ієрей*; 2.

Сукупність пресвітерів певної Церкви

пресвітерія і заст. пресвітерія *див.* вітάρ

престіл *див.* престол

престол і розм. престіл Священне місце вітдаря – освячений стіл у центрі
вітдаря, на якому здійснюють Таїнство Євхаристії; *тράπεζα*

престол бічний Престол, розташований у бічному вітдарі

престол головний Престол, розташований у головному вітдарі

престол гóрний Те саме, що місце гóрне

престол зóвнішний *див.* амвón

престóлик Стіл у будинку мирянина, на якому священнослужитель
виставляє малий євхаристійний посуд зі Святими Дарами
для здійснення причащення

престóльне церковне свято *див.* церковне свято престóльне

Пречіста Дру́га *див.* Різдво Пресвятої Богородиці

Пречіста Пєрша *див.* Успіння Пресвятої Богородиці

привáтна каплиця *див.* каплиця привáтна

привáтний молéбень *див.* молéбень привáтний

привáтний пом'яник *див.* пом'яник привáтний

привіт пасхáльний Те саме, що вітáння великóдне

пріділ і храм-пріділ 1. Частина великого храму, у якій установлено
додатковий престол, щоб уможливити здійснення Літургії в
цьому храмі більше ніж один раз на день; 2. Те саме, що
вітáр бічний

приймáти причáстя Те саме, що причащáтися

приліжна ектєнія *див.* ектєнія приліжна

примикірій 1. Свічник із однією свічкою, який несуть перед правлячими
священнослужителями на великому та малому входах; *лампада*;

переносна свічка; дияконська свічка; ставнік; 2. див. свічконбсець

приношення *див. проскомідія*

приношення святого Агнца Те саме, що роздроблення святого Агнца

прісінок *див. паперть*

прислужник Те саме, що братчик

Приспільниця *див. тиждень Сиропусний*

притвор і *розм. притвір 1. і притвор внутрішній* Західна частина церкви між храмом вірних та папертю, у якій здійснюють литію під час всенічної, повечер'я, опівнічницю та обряд оголошення; *розм. бабінець; 2. і притвор зовнішній* Те саме, що паперть

притвір *див. притвор*

причасне вино *див. вино причасне*

причасний *ім. і причасник, заст. причастен ім.* Вірш псалма, який виконують під час причащення священнослужителів; *кинбнік*

причасний дня і причасний денний Причасний, змістом якого є прославлення священної особи чи події, якій присвячено день

причасний свята Причасний, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що її свято відзначають; *причасний святого*

причасний святого Те саме, що причасний свята

причасник 1. Особа, яка готується прийняти або приймає Таїнство Євхаристії; 2. *див. причасний*

причасниця Жін. до причасник 1

причастен *див. причасний*

причастя *див. причащення*

Причастя 1. *див. Таїнство Причастя; 2. Те саме, що Дарі Святі*

причащення і причастя Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої священнослужителі та вірні приймають та споживають Святі Дари

причащення вірних Обрядова частина Таїнства Євхаристії, під час якої вірні приймають із рук правлячого священнослужителя Святі Дари й споживають їх

причащення священнослужителів Обрядова частина богослужіння Таїнства Євхаристії, під час якої священнослужителі споживають Святі Дари

причащати і *рідко* запричащати Подавати Святі Дари для споживання

вірним під час Таїнства Євхаристії; *давати прича́стя*; *рідко сакраментувати*

причащатися 1. Приймаги Таїнство Прича́стя; 2. Споживати Святі Дари під час Таїнства Прича́стя; *прийма́ти прича́стя*; *ходи́ти до прича́стя*; *рідко сакраментувати́ся*

при́чет і *заст. причт* Священно- та церковнослужителі одного храму; *клир*

при́четник Те саме, що церковнослужитель

причт *див. при́чет*

Провідна́ неді́ля *див. неді́ля Провідна́*

Проводи *розм.* 1. *див. ти́ждень То́мин*; 2. Поминальний день – вівторок Томиного тижня; *Радо́ниця*

прокі́мен Вірш псалма, що його виконання передує читанню зі Святого Письма Старого або Нового Завіту та змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячена неділя, свято чи день

прокі́мен вели́кий Прокімен вечірні, який виконують під час Великого Посту й у великі церковні свята та деякі інші дні

прокі́мен ве́чірні Прокімен, який виконують на вечірні

прокі́мен дня Прокімен, який виконують в усі дні тижня, крім неділі, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячено день

прокі́мен Літу́ргії Прокімен, який виконують на Літургії

прокі́мен неді́лі Прокімен, який виконують у неділі, змістом якого є прославлення священної особи чи події, що їй присвячена неділя

прокі́мен свята́ Прокімен, який виконують у церковні свята, змістом якого є прославлення священної особи чи події, свято якої відзначають

прокі́мен у́трені Прокімен, який виконують на утрени

Про́лог Те саме, що **Синакса́р**

пропові́дальни́ця Місце в храмі вірних, із якого правлячий священнослужитель виголошує проповідь; *каза́льни́ця*

пропові́дувати Виголошувати проповідь, навчати згідно із законами віри; *розм. каза́ти*

про́повідь Промова священнослужителя на богослужінні або після його закінчення з метою пояснення прочитаних уривків зі священних

книг, змісту й значення церковного свята, що відзначається, а також із метою наставлення вірних згідно з істинами християнської віри; *заст.* **гомілія**; *розм.* **казання**; **наука**

просительна ектенія *див.* **ектенія просительна**

проскомидійна губка *див.* **губка проскомидійна**

проскомидійна просфора *див.* **просфора проскомидійна**

проскомидійне поминання *див.* **поминання проскомидійне**

проскомидійник і проскомидник Те саме, що **жертівник**

проскомидія Перша частина Літургії, під час якої правлячий священнослужитель на жертівнику готує хліб та вино для здійснення Таїнства Євхаристії, згадуючи при цьому живих та померлих членів Христової Церкви; *заст.* **принішення**; **предложення**

проскомидія архиерейська Проскомидія, яку завершує архиерей на архиерейській Літургії перед великим входом

проскомидник *див.* **проскомидійник**

проскомисання і просформисання Дія за знач. **проскомисати**

проскомисати і просформисати Здійснювати проскомидію

проскомисати просфору Вирізувати часточки з проскомидійної просфори

прósкура *див.* **просфора**

прóскурка *див.* **просфора**

прóскурниця *див.* **просфорниця**

прóскурня Спеціальне приміщення для приготування просфор

простоднівний дзвін *див.* **дзвін простоднівний**

просфора і прósкура, *розм.* **прóскурка** Невеликий хлібець, із якого вирізують Агнця та часточки, що їх споживають під час причащення; *розм.* **хліб**

просфора агнична Проскомидійна просфора, з якої вирізують Агнця

просфора богородична Проскомидійна просфора, з якої вирізують часточку на честь Пресвятої Богородиці

просфора дев'ятичїнова Проскомидійна просфора, з якої вирізують дев'ять часточок на честь дев'ятох класів святих: пророків, апостолів, святих, мучеників, преподобних, безсрібників тощо

просфора проскомидійна Просфора, яку використовують на проскомидії

просфору проскомисати *див.* **проскомисати просфору**

просформисання *див.* проскомисання

просформисати *див.* проскомисати

просфорниця і проскурниця Причетниця, обов'язком якої є виготовлення
просфор

протодиякон 1. Звання, яке надають головному серед дияконів; 2.

Особа, що отримала це звання

протоєрєй *див.* протоієрєй

протоієрєй і протоєрєй 1. Звання, що надають головному серед ієреїв;

2. Особа, що отримала це звання

протопрєсвітер 1. Звання, що надають головному серед протоієреїв; 2.

Особа, що отримала це звання

✓ протопсалт *див.* співєць

профєсіє *див.* жертівник

профєсія* Те саме, що обітници чернєцькі*

прохальна ектєнія *див.* ектєнія прохальна

прохальний молєбєнь *див.* молєбєнь прохальний

прохання Складава частина ектєнії, змістом якої є молитовне звернення
до Бога з певною просьбою; *дияконство; прбшення*

процєсійний пбхід *див.* пбхід процєсійний

процєсія Те саме, що пбхід хрєсний

прочанин Особа, яка здійснює або щойно здійснила паломництво,
прощу; *палбмник*

прочанка Жін. до прочанин

прбшення Те саме, що прохання

прощальна молїтва *див.* молїтва прощальна

Прощальна недїля *див.* недїля Прощальна

прощання останнє Те саме, що цїлування останнє

Прощєна недїля *див.* недїля Прощєна

✓ псалмодїя Наспївно-рєчетативнє читання псалмїв на богослужїннї

псалбм і псальма Священний пїснєспїв із Псалтиря

псалбм зображальний і зображальний *їм. заст.* псалбм їзобразїтельний,
їзобразїтельний *їм.* Псалом, який виконують у складї

Чинопслїдування зображальних

псалбм початкбвий Назва 103-го псалма, яким починають вїдправу
вєчїрнї та всєнїчнбї; *заст.* *прєдначинатєльний псалбм*

псалбм прєдначинатєльний *див.* псалбм початкбвий

псалом степінний Те саме, що **антифін степінний**

псалом хвалітний Псалом, змістом якого є прославлення Господа Бога:

148, 150 та інші псалми

псаломник Те саме, що **дяк**

псальма *див. псалом*

псалт *див. співець*

Псалтір Священно-богослужбова книга, яка містить псалми, поділені на кафизми й слави

публічна каплиця *див. каплиця публічна*

пўшка *див. дарохраніельниця*

пўщання *див. заговини*

Пўщення *див. тїждень Сиропўсний*

П'ятдесятниця 1. Дванадцятьте Господнє рухоме свято, яке звеличує подію сходження Святого Духа на апостолів; **Зіслання Святого Духа на Апостолів**; *розм. Трійця; Зелєні свята мн.*; 2. П'ятдесятиденний період, що триває від свята Воскресіння Христового до свята Зішестя Святого Духа

П'ятниця Велика П'ятниця Страсного тижня, богослужіння якої присвячене згадуванню хресних страждань Ісуса Христа, його смерті та поховання; **Страсна П'ятниця**; **Парастас**

п'ятниця Великїдня 1. Те саме, що **п'ятниця Світла**; 2. Те саме, що **П'ятниця Велика**

п'ятниця Світла П'ятниця Світлого тижня; **Великїдня п'ятниця**

П'ятниця Страсна Те саме, що **П'ятниця Велика**



Ра́дсваниця *див.* Ра́дониця

Ра́дониця *і розм.* Ра́дуниця, Ра́дованиця 1. Те саме, що **тіждень** **То́мин**; 2. Вівторок Томиного тижня – поминальний день;
розм. **Проводи**

Ра́дуниця *див.* Ра́дониця

ра́йські двéрі *див.* двéрі ра́йські

Ра́нішеосвя́чені Святі Дарі *див.* Святі Дарі Напередосвя́чені

ра́нішня *див.* ра́ння

ра́нкове богослужі́ння *див.* богослужі́ння ра́нкове

ра́ння *і рідко* ра́нішня Те саме, що **у́трєня**

Рахма́нський Вели́кдень *див.* Вели́кдень Рахма́нський

реверéнда* *див.* підря́сник

ре́гент 1. Те саме, що **читéць**; 2. Керівник церковного хору

релі́квія Предмет релігійного вшанування, що являє собою мо́щі, одяг або частини одягу чи особисті речі святого, а також предмети, що пов'язані з його життям та діяльністю

речі на́престольні Священні предмети, які зберігають на престолі

речі свя́ті Те саме, що **речі церковні**

речі церковні Предмети та посуд, необхідні для проведення богослужінь: евхаристійний посуд, предмети архиерейського богослужіння, знаряддя для здійснення треб, богослужбові книги, дзвони, світильники, хрести, ікони, хоругви тощо; **церковний посуд**; **священний посуд**; **святі речі**; *розм.* **церковне начиння**; *заст.* **святі сосуди**

ри́за 1. Те саме, що **фелон**; 2. Те саме, що **оклад**

ри́зи Те саме, що **одяг богослужбовий**

ри́зи архиерейські Те саме, що **богослужбовий одяг архиерейський**

ри́зи дяконські Те саме, що **богослужбовий одяг дяконський**

ри́зи іерейські Те саме, що **богослужбовий одяг іерейський**

ри́зка *див.* сорóчка хресті́льна

ри́зник Церковнослужитель, обов'язком якого є доглядати ризницю та предмети, що в ній зберігаються: богослужбовий одяг, посуд, книги тощо

ри́зниця 1. Південна частина вівтаря, призначена для зберігання церковного посуду, богослужбових книг та одягу; *дия́конник*; *сосудохрани́льниця*; *захри́стія*; *палама́рня*; 2. *див.* о́дяг богослужбо́вий; 3. *див.* о́дяг престо́лу й жерто́вника

рипи́да Предмет архиерейського богослужіння – опахало з довгим руків'ям та зображенням херувима, яким диякон обвіює Святі Дари; *розм.* *опахало́*

Різдво́ *див.* Різдво́ Христо́ве

Різдво́ Іва́на Предте́чі *див.* Різдво́ Іва́на Хресті́теля

Різдво́ Іва́на Хресті́теля і Різдво́ Іва́на Предте́чі Велике нерухоме церковне свято на честь народження Івана Хрестителя

Різдво́ по плоти́ Го́спода Бо́га та Спа́са на́шого Ісу́са Христа́ *див.* Різдво́ Христо́ве

Різдво́ Пресвято́ї Богоро́диці Дванадцять Богородичне нерухоме свято на честь народження Божої Матері; *розм.* *Дру́га Пречи́ста*

Різдво́ Христо́ве і Різдво́ по плоти́ Го́спода Бо́га і Спа́са на́шого Ісу́са Христа́, *розм.* Різдво́ Дванадцять Госпо́дне нерухоме свято на честь народження Ісуса Христа

різдвя́не коло́ церковних свят *див.* коло́ церковних свят **різдвя́не**

різдвя́ний круг *див.* круг **різдвя́ний**

Різдвя́ний піст *див.* піст **Різдвя́ний**

різдвя́ний цикл церковних свят *див.* цикл церковних свят **різдвя́ний**]

рік літургі́йний Річний цикл днів тижня, неділь, свят, постів та загалъниць; *церко́вний рік*

рік церков́ний Те саме, що **рік літургі́йний**

річне́ богослужі́ння *див.* богослужі́ння **річне́**

річне́ коло́ богослужі́нь *див.* коло́ богослужі́нь **річне́**

ро́дичі хре́сні Те саме, що **батькі хре́щені**

родоста́мна *див.* **ро́зова вода́**

рожа́на вода *див.* вода́ **ро́зова**

ро́зговини Перший день після посту

розгові́ння Дія за знач. **розговля́тися**

роздроблення ́ртоса Обряд, що ним завершують Літургію Світлої

суботи, під час якого правлячий священнослужитель розділює артос і роздає його вірним

роздроблення святого А́гнца Священнодія в складі Літургії вірних, яка полягає в тому, що правлячий священнослужитель роздроблює хрестовидно надрізаний на проскомидії освячений Агнець для причащення священнослужителів та мирян;
преломлення святого А́гнца; принішення святого А́гнца

ро́зова вода *див. вода ро́зова*

розп'яття Хрест чи ікона із зображенням розп'ятого Ісуса Христа

розріша́льна моли́тва *див. моли́тва розріша́льна*

розріша́ти Давати розрешення; відпускати гріхи під час Таїнства Сповіді;
відпуска́ти гріхи́

розріша́тися Підлягати розрешенню

розреше́ння 1. Звільнення від гріхів та церковної заборони; *відпу́щення гріхи́в*; 2. Обрядова частина Таїнства Сповіді, під час якої священнослужитель-сповідник звільняє каяника від гріхів, накладаючи покуту й читаючи над ним розрешальну молитву;
відпу́щення гріхи́в

рокове́ церковне́ свя́то *див. церковне́ свя́то рокове́*

рокови́ни *мн.* 1. Заупокійне богослужіння в річницю смерті; 2.

Поминальний день – річниця смерті

рукопоклада́ти Здійснювати рукопокладення; *хиротони́зувати; висвя́чувати*

рукопокла́дення і покла́дення рук, заст. рукополо́ження Обрядова частина богослужіння Таїнства Священства, під час якої архиерей-святитель кладе праву руку на голову ставленика й призиває на нього благодать Святого Духа; *хиротони́я; висвя́чення*

рукополо́ження *див. рукопокла́дення*

рухо́ме церковне́ свя́то *див. церковне́ свя́то рухо́ме*

ручний хрест *див. хрест ручний*

рушничо́к Рушник, що ним, як і губкою, витирають потир і дискос;
заст. отира́льний

рядове́ ева́нгеліє *див. ева́нгеліє рядове́*

ряса Верхній повсякденний одяг чорного та білого духівництва, що являє собою довге вбрання з широкими рукавами



сабанон Те саме, що **синдон**

саван Біле покривало, яким накривають у труні померлого мирянина
сакос Верхній богослужбовий одяг архиєрея, що являє собою коротке
вбрання з широкими рукавами, яке надівають поверх підса-
косника та епитрахилі

✓ **Сакрамент** 1. *див. Тайнство Євхаристії*; 2. Те саме, що **Дарі Святі**
сакраментування *див. причащення*
сакраментувати *див. причащати*
сакраментуватися *див. причащатися*

✓ **самогласен** *див. самоголосний*
самогласний *див. самоголосний*

самоголосний і *заст. самогласний, самогласен ім.* Піснеспів, який не
користується іншими піснеспівами як метричним та мелодійним
зразком, але й сам не є таким зразком для інших піснеспівів
самоподібний і *заст. самоподобен ім.* Піснеспів, який не користується
іншим піснеспівом як зразком, а сам являє собою метричний
та мелодійний зразок для інших піснеспівів

самоподобен *див. самоподібний*

сан духовний Звання духовної особи, що відображає її місце всередині
церковної ієрархії за перевагою честі й влади: протодиякон,
архидиякон, протоієрей, протопресвітер, архимандрит, ігумен,
єпископ, архиєпископ, митрополит, патріарх; **звання**

світїлен *див. світільний*

світільний і *заст. світїлен ім.* Тропар, який виконують замість
ексапостиларія в усі дні, крім неділь та деяких свят, і змістом
якого є прославлення Бога як Світла й Подателя Світла;
ексапостиларій

світільний воскресний Світільний, який виконують у неділі

світільник церковний Світільник, який засвічують чи гасять у церкві
в певні моменти богослужінь: лампада, кандило, свічник

Світла п'ятниця *див. п'ятниця Світла*

Сві́тла середа́ *див. середа́ Сві́тла*

Сві́тла субо́та *див. субо́та Сві́тла*

Сві́тлий ві́торок *див. ві́орок Сві́тлий*

Сві́тлий понеді́лок *див. понеді́лок Сві́тлий*

Сві́тлий ті́ждень *див. ті́ждень Сві́тлий*

Сві́тлий четве́р *див. четве́р Сві́тлий*

сві́чка ві́нча́льна Сві́чка, яку дають у руки нареченим під час здійснення обряду ві́нчання

сві́чка дяко́нська Те саме, що **примикі́рій**

сві́чка пере́носна́ Те саме, що **примикі́рій**

сві́чконбе́ць *і* сві́чконбе́с, *заст* **сви́щенбе́ць** Церковний слуга, який під час богослужінь носить **примикі́рій**; *лампа́дник*; *заст. примикі́рій*

сві́чконбе́с *див. сві́чконбе́ць*

сві́чний 1. *і* **підсві́чник** Підставка для свічки чи свічок; 2. Церковний світильник, що являє собою підставку зі свічкою чи свічками; *канді́ло*

сві́чний дво́раме́нний Те саме, що **дикі́рій**

сві́чний се́мираме́нний Те саме, що **семисві́чник**

сві́чний трира́ме́нний Те саме, що **трикі́рій**

сви́щенбе́ць *див. сві́чконбе́ць*

Свят-вече́р *див. вече́р Святі́й*

святá вода́ *див. вода́ святá*

святá Зелeні́ *див. Зіше́стя Свято́го Ду́ха на Апосто́лів*

Святá Па́сха *див. Па́сха*

святá та́йна *див. та́йна*

святé підне́сення *див. підне́сення святé*

Святі́й вече́р *див. вече́р Святі́й*

святі́й хлі́б *див. хлі́б святі́й*

Святі́й Хлі́б *див. Хлі́б Святі́й*

святі́лище Те саме, що **ві́та́р**

святі́тель 1. Те саме, що **епі́скоп**; 2. *див. архиере́й-святі́тель*

Святі́тельський Служе́бник *див. Служе́бник Святі́тельський*

святі́ти 1. Здійснювати обряд освячення; *освя́чувати*; 2. Висвячувати в духовний сан; *рукопокла́дати*; *хиротонізува́ти*; *інститува́ти*

святі́тися Підлягати висвячуванню в духовний сан; *рукопокла́датися*

Святих апостолів Петра й Павла *див.* Верховних апостолів Петра й Павла
 Святих Кирила та Мефодія Середнє нерухоме церковне свято на честь
 святих рівноапостольних Кирила та Мефодія – першоучителів
 слов'ян

святі вороба *див.* вороба святі

Святі Дарі *див.* Дарі Святі

Святі Дарі запасні Святі Дарі, які зберігають у дарохранильниці для
 причащення хворих; *розм. запаси*

Святі Дарі Напередосвячені і Святі Дарі Передосвячені, Святі Дарі
 Попередньоосвячені, Святі Дарі Ранішеосвячені, *заст.* Святі
 Дарі Пржедосвячені, Святі Дарі Пржедосвященні Святі
 Дарі, освячені на Літургіях Івана Золотоустого чи Василя
 Великого напередодні дня використання їх для причащення
 на Літургії Напередосвячених Дарів

святі двєрі *див.* двєрі святі

святі покривала *див.* покривала святі

святі рєчі *див.* рєчі святі

святі сосуди *див.* сосуди святі

Святкі Дванадцять днів між Різдвом Христовим і Богоявленням;
заст. Дванадцятиднєв'я; Додекамерон

Святкова Мінєя *див.* Мінєя Святкова

святкова ўтрєня *див.* ўтрєня святкова

святкове богослужіння *див.* богослужіння святкове

святкове євāнгеліє *див.* євāнгеліє святкове

святковий антифōн *див.* антифōн святковий

святковий відпуст *див.* відпуст святковий

святковий дзвін *див.* дзвін святковий

святкувāння Дія за знач. святкувāти

святкувāти Відзначати церковне свято особливо урочистим богослужінням
 свāто *див.* свāто церковне

свāто церковне і свāто День церковного року, богослужіння якого
 присвячене спогадові про якусь священну особу чи подію та
 їх прославленню; *заст. прāзник*

Святого Володимира Великого і Святого князя Володимира Середнє
 нерухоме церковне свято на честь святого рівноапостольного
 Володимира Великого, князя Київського – хрестителя Русі

*18/05/2000
 (ж) В. С. С.*

Святого князя Володимира *див.* Святого Володимира Великого

Святого Отця Миколая Середнє нерухоме церковне свято на честь чудотворця Святого Отця Миколая

святці *мн.* Ікона, на якій зображено кілька святих

Святці Те саме, що Місяцеслов

свячена вода *див.* вода свячена

свячене і посвячене *ім. розм.* Страви, освячені у свято Воскресіння Христового; *розм. священіна*

свяченіна *див.* свячене

свячення Дія за знач. святити й святитися

священик 1. Другий ступінь церковної ієрархії, середній між єпископом та дияконом; *ієрей; пресвітерит;* 2. Особа, що займає другий, середній, ступінь духовної ієрархії, яка через рукопокладення прийняла від архиєрея Божу благодать та право здійснювати всі богослужіння й таїнства, крім Таїнства Священства, обрядів освячення мира, антими́на та престолу; *ієрей; пресвітер, рідко пастир, розм. піп*

священик парафіяльний 1. Ієрей, призначений головою парафії; *настоятель; намісник; па́рох;* 2. Ієрей, що служить при парафіяльній церкві

священна трапеза *див.* трапеза священна

священний одяг *див.* одяг священний

священний посуд *див.* посуд священний

священні покрівці *див.* покрівці священні

священно-богослужбова книга *див.* книга священно-богослужбова

священнодія Дія або сукупність дій у складі обряду, богослужіння, що становить певну цілісність; *тайнодія*

священнодіяння Дія за знач. священнодіяти

священнодіяти Здійснювати священнодію, обряд, богослужіння; *тайнодіяти*

священнослужитель Особа, що прийняла Таїнство Священства й через рукопокладення отримала Божу благодать здійснювати богослужіння, таїнства або допомагати їх здійснювати

священнослужитель правлячий Священнослужитель (ієрей, архиєрей), що здійснює богослужіння; *предстоятель*

Священство *див.* Таїнство Священства

седмиця *див.* тиждень церковний

седмиця всеїдна і всеїдна ім. Те саме, що загальниця

седмиця посполита *див.* загальниця

седмичне коло богослужінь *див.* коло богослужінь седмичне

седмичний круг *див.* круг седмичний

семирамённий свічник *див.* свічник семирамённий

семисвічник Свічник із сімома раменами, який стоїть на престолі чи за престолом; **семирамённий свічник**

серафимський гімн *див.* гімн серафимський

середá Велика Середá Страсного тижня, богослужіння якої присвячене згадуванню останніх бесід Ісуса Христа з народом та учнями;

Страсна середá

середá Великóдня Те саме, що середá Світла

середá Права *див.* Переполовнення Пáсхи

середá Преpláвна *див.* Переполовнення Пáсхи

середá Світла Середá Світлого тижня; **Великóдня середá**

середá Страсна Те саме, що середá Велика

серéдний відпуст *див.* відпуст серéдний

серéдний поклі́н *див.* поклі́н серéдний

серéдний храм *див.* храм серéдний

серéдне церкóвне свято *див.* церкóвне свято серéдне

серéдня вечі́рня *див.* вечі́рня серéдня

серéдня части́на хра́му Те саме, що храм вірних

Середохрeсний тiждeнь *див.* тiждeнь Середохрeсний

Середохрeстя Середá Хрестопоклонного тижня – середина Великого Посту; **Переполовнення святі́ Чотиридеся́тниці́**

Середпiстя Середина Великого Посту; **Хрестопокло́нна неді́ля**

сестра хрещeна Охрещена по відношенню до тієї особи, з якою має спільних хрещених батьків

сéстро! Форма звертання до черниці

син хрещeний Охрещений по відношенню до своїх хрещених батьків; **хрещeник; похрeсник**

синаксáр Коротка оповідь про особу чи подію, що її свято відзначають, призначена для прочитання на утрені після шостої пісні канону

Синаксáр і Синаксáрiй Церковно-богослужбова книга, збірка синаксарів, укладена за місяцями й днями літургійного року; **Прóлог**

Синаксáрiй *див.* Синаксáр

синдóн Довга сорочка білого кольору, яку архиерей та ієрей одягають поверх повного облачення для здійснення освячення храму; *сабанóн; запóн; рідко лéнтiон; заст. сра́чиця*

сино́дик 1. Те саме, що пом'яник; 2. Пом'яник з іменами померлих священнослужителів; *церкóвний пом'яник*

синфрог *див. сопрестóліє*

Сірний тiждень *див. тiждень Сірний*

Сирої́дний тiждень *див. тiждень Сирої́дний*

Сироу́сна неді́ля *див. неді́ля Сироу́сна*

Сироу́сний тiждень *див. тiждень Сироу́сний*

Сироу́ст 1. Те саме, що тiждень Сироу́сний; 2. Те саме, що неді́ля Сироу́сна

✓ **сідáлен** *див. сідáльний*

сідáлище гóрне *див. мiсце гóрне*

✓ **сідáльна** *див. сідáльний*

✓ **сідáльний** і *рідко сідáльна, заст. сідáлен ім.* Тропар, що його виконують, як правило, перед читанням зі Святого Письма, Пролога або кафизм

сіни *див. притвóр*

сінь Те саме, що кивóрій

сіо́н 1. Дарохранильниця, яку використовують для винесення Святих Дарів на патріаршому богослужінні; *єрусали́м*; 2. Те саме, що дарохранильниця

скла́день Мініатюрний складаний іконостас із двох, трьох чи більше ікон, із яких одна – нерухома, інші, прикріплені до неї, – рухомі

✓ **скорóчена вечiрня** *див. вечiрня скорóчена*

скрижа́ль Чотирикутна нашивка на мантиї архиєрея чи архимандрита

скри́нька хрестильна Церковна скринька, у якій зберігають елей, миро та богослужбові предмети, необхідні для здійснення Таїнств Хрещення, Миропомазання та Єлеопомазання; *рідко мiрниця*

скри́нька церкóвна Місце в притворі для продажу свічок, хрестиків, ікон та інших церковних речей; *титáрня; розм. панга́р*

ску́фiйка *див. ску́фiя*

ску́фiя і *розм. ску́фiйка* Повсякденний головний убір священнослужителів – гостроверха шапка

✓ **сла́ва** 1. Частина, на які поділено кафизми; *ста́тія*; 2. Славослів'я

“Слава Отцю і Сину і Святому Духові”, яке завершує кожну статтю кафізми; 3. Те саме, що **славослів'я мале**

славник Те саме, що **стихіра євангельська**

славослів'я і заст. славословіє Коротка молитва, яка звеличує Пресвяту Тройцю та починається словом “Слава”; часто як кінцева фраза інших молитов; **доксалогія**

славослів'я велике Молитва “Слава в вишніх Богу”, яку виконують на утрени та на повечер'ї

славослів'я мале Літургійний виголос – молитва “Слава Отцю і Сину і Святому Духові. Амінь”; **слава**

славословіє *див. славослів'я*

слова встановлення Літургійний виголос у складі євхаристійної молитви, що ними є слова Ісуса Христа, якими Він установив Пресвяту Євхаристію: “Прийміть, їжте, це єсть тіло моє, що за вас ламається на відпущення гріхів” та “Пийте з неї всі, це єсть кров моя нового завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів”

слуга церквний Те саме, що **братчик**

Служба Божя Те саме, що **Літургія**

Службник Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти Літургій Івана Золотоустого, Василя Великого й Напередосвячених Дарів, вечірні та утрени, а також указівки щодо їх проведення; *заст. Літургіарій*

Службник Архиерейський Службник, що містить тексти архиерейських богослужінь та вказівки щодо їх проведення; **Архиератикон**; **Святительський Службник**; *заст. Чинівник*

Службник Святительський Те саме, що **Службник Архиерейський**
собор 1. *див. собор кафедральний*; 2. Головний храм міста, монастиря;
 3. Назва храму, у якому здійснюють соборне богослужіння;
 4. Храм, що має кілька престолів: головний та додаткові

собор кафедральний і собор катедральний, собор Головний храм єпархії – осідок єпархіального єпископа; **кафедра**; **престольний храм**; **соборний храм**

соборна Літургія *див. Літургія соборна*

соборний храм *див. храм соборний*

Соборування *див. Таїнство Соборування*

соборувати Здійснювати Таїнство Соборування; *елеосвячувати*
 солея Частина вівтарного підвищення перед іконостасом, на якій
 розташовані амвон та клироси

✓ солітургісання Дія за знач. солітургісати

✓ солітургісати Те саме, що співслужити

✓ солітургісуючий Те саме, що співслужитель

сопрестобіє і сопрестобія Священне місце вівтаря – сидіння обабіч
 горнього місця для ієреїв-співслужителів; *заст. синфроз*

сопрестобія *див. сопрестобіє*

сороковини *мн.* 1. Поминальний день – 40-й день після смерті людини;
сорокоуст; сорочини; чотиридесятини; 2. Заупокійне
 богослужіння, яке відправляють у 40-й день після смерті
 людини; *сорокоуст; сорочини; чотиридесятини*

сорокоуст 1. Те саме, що богослужіння заупокійне; 2. Те саме, що
 сороковини

сорокоусти *мн.* 1. Те саме, що літія заупокійна; 2. Те саме, що
 Літургія заупокійна

сорочини Те саме, що сороковини

сорочиця і сорочка, *заст. срочиця* Те саме, що катасарка

сорочка *див. сорочиця*

сорочка хрестильна Білий одяг, у який одягають новоохрещеного, завершу-
 ючи богослужіння Хрещення; *крижмо; заст. анавблій; розм. різка*

сослужитель *див. співслужитель*

сосуди святі *див. речі церковні*

сосудохранільниця Те саме, що різниця

Спас *див. Спаса*

Спаса і Спас *див. Преображення Господне*

спасєник Те саме, що сповідник 2

спасєниця Жін. до спасєник

Спасівка *див. піст Успінський*

Спасо-Богородичний піст *див. піст Спасо-Богородичний*

спис *див. копіє*

✓ співець 1. Церковнослужительський чин, у якому посвячений має
 право й обов'язок співати під час богослужінь; 2. Особа,
 посвячена в цей чин; *крилошанин; заст. канона́рх; псалт;*

✓ *протопсалт; демєственик*

- співсвятитель** Архиерей, який у складі собору архиерейів співслужить під час здійснення єпископської хиротонії
- співслужитель і заст. сослужитель** Священнослужитель (архиерей чи іерей), який бере участь у здійсненні архиерейського чи соборного богослужіння; *солітургісуючий ім.*
- співслужити** Відправляти соборне богослужіння разом з іншими священнослужителями; *солітургісати*
- співслужіння** Дія за знач. **співслужити**
- спільна чаша** *див. чаша спільна*
- сповідальник** *див. сповідник*
- сповідальниця**¹ Жін. до **сповідальник**
- сповідальниця**² і **сповідальня*** Спеціально відведене місце в церкві, де здійснюють Таїнство Сповіді
- сповідальня** *див. сповідальниця*²
- сповідання** Дія за знач. **сповідати** та **сповідатися**
- сповідати** 1. Здійснювати Таїнство Сповіді, вислуховувати сповідь та відпускати гріхи; 2. і **сповідатися** Визнавати на сповіді свої гріхи
- сповідатися** *див. сповідати* 2
- сповідник** 1. Священнослужитель, який здійснює Таїнство Сповіді, сповідає; *духівник*; 2. і **сповідальник** Особа, що приймає Таїнство Сповіді, сповідається; *спасєник; каяник*
- сповідниця і сповідальниця** Жін. до **сповідник** 2
- Сповідь** *див. Таїнство Сповіді*
- сповідь** Визнання грішником власних гріхів перед священнослужителем-сповідником
- спорудження Божого гробу** Обряд винесення й покладання плащаниці, який здійснюють на утрени Великої п'ятниці або на утрени Великої суботи
- спочіла** Жін. до **спочілий**
- спочілий** *див. новоспочілий*
- сра́чиця** 1. *див. сорóчиця*; 2. *див. синдóн*
- ставе́ць** *див. ставні́к*
- ста́вити** 1. Висвячувати на священнослужителя чи церковнослужителя — хиротонізувати, хиротонісати; *ві́свячувати*; 2. Те саме, що **возво́дити**
- ста́витися** 1. Висвячуватися на священнослужителя чи церковнослужителя; 2. Те саме, що **возво́дитися**

ста́вленняк Особа, над якою здійснюватимуть або здійснюють хиротонію, хиротесію або возведення; *наречений ім.; номіна́нт*

ста́влення 1. Те саме, що **ві́свячення**; 2. Те саме, що **возве́дення**

ставні́к і ставе́ць, поставе́ць 1. Великий церковний виносний свічник з однією свічкою, який носять перед правлячим священнослужителем на малому та великому входах Літургії; *дияко́нська сві́чка; переносна́ сві́чка; примихі́рій; лампа́да*

ста́роста **церко́вний** Особа, вибрана спосеред парафіян для ведення господарських справ парафіяльної церкви; *кту́тор; ту́тар*

ста́тія і розм. ста́ція 1. Те саме, що **сла́ва**; 2. Частина непорочних, яка об'єднує кілька віршів цього псалма, що їх виконання супроводжується особливим приспівом

ста́ція *див. ста́тія*

сте́пенна ектені́я *див. ектені́я* **сте́пенна**

сте́пенний антифо́н *див. антифо́н* **сте́пенний**

сте́пенний псалом *див. псалом* **сте́пенний**

стих 1. Назва структурної одиниці стихир, псалма, прокимена та деяких інших піснеспівів; 2. Те саме, що **стихі́ра**

стиха́р і заст. стиха́рій 1. Верхній богослужбовий одяг диякона та церковнослужителів, що являє собою довге вбрання з широкими рукавами; *далма́тика**; 2. Нижній богослужбовий одяг архиєрея та ієрея, поверх якого одягають усі інші облачення; являє собою довге вбрання з вузькими рукавами; *підри́зник; підса́косник*

стиха́рій *див. стиха́р*

стихі́ра Піснеспів, який складається з певної кількості стихів, яким супроводжують виконання псалмів; **стих**

стихі́ра **воскресна** Стихи́ра, яку виконують на пасхальній утрени; *стихі́ра Па́схи; воскресна́ стихо́вна*

стихі́ра **єва́нгельська** Стихи́ра, яку виконують у складі хвалитних стихир замість славника в неділі та зміст якої відповідає темі недільного євангельського читання; *сла́вник; заст. еофіно́н*

стихі́ра **зі стиха́ми** Те саме, що **стихі́ра** **стихо́вна**

стихі́ра **літійна і стихі́ра на літї́** Стихи́ра, яку виконують під час виходу священнослужителів до притвору для здійснення літї́

стихі́ра на літї́ *див. стихі́ра* **літійна**

стихі́ра **Па́схи** Те саме, що **стихі́ра** **воскресна**

стихіра пісна Стихира, яку ввиконують на пісних богослужіннях
стихіра храмова Стихира на честь священної особи чи події, у пам'ять про яку освячено храм, що її виконують під час недільних богослужінь замість стихир на литії

Стихирар Церковно-богослужбова книга, збірка стихир

Стихирар Нотний Нотна церковно-богослужбова книга, збірка стихир

стихіри зі стихівні *див. стихіри стихівні*

стихіри на стихівні *див. стихіри стихівні*

стихіри на стихівнях *див. стихіри стихівні*

стихіри стихівні і стихіри на стихівні, стихіри на стихівнях, стихіри зі стихівні, стихівні *ім. мн.* Стихири, якими супроводжують виконання спеціально підібраних віршів псалмів, присвячених тій священній особі чи події, свято якої відзначають

стихіри хвалітні і хвалітні *ім., стихіри на хвалітех мн.* Стихири, якими супроводжують виконання хвалитних псалмів

стихівна воскресна Те саме, що **стихіра воскресна**

стихівні *див. стихіри стихівні*

стихівні стихіри *див. стихіри стихівні*

стихословити Виконувати церковний піснеспів

стихословлення Дія за знач. **стихословити**

стіл предбжєння Те саме, що **жертівник**

стовп Восьмитижневий цикл, протягом якого співають усі вісім гласів

Страсна П'ятниця *див. П'ятниця Страсна*

Страсна середа *див. середа Страсна*

Страсна субота *див. субота Страсна*

страсна ўтреня *див. ўтреня страсна*

страсне євѡнгеліє *див. євѡнгеліє страсне*

Страсний вівторок *див. вівторок Страсний*

Страсний понеділок *див. понеділок Страсний*

Страсний тїждєнь *див. тїждєнь Страсний*

Страсний четвѣр *див. четвѣр Страсний*

страсті *див. ўтреня страсна*

Стрітєння *див. Стрітєння Господне*

Стрітєння Гбспода нашого Ісўса Христá *див. Стрітєння Господне*

Стрітєння Господне і Срітєння Гбспода нашого Ісўса Христá, розм.

Стрітєння, Стрічення Дванадєсѣте Богородичне нерухоме

свято встановлене на честь принесення немовляти-Ісуса до єрусалимського храму і його зустрічі з преподобним Симеоном

стрітенська вода *див. вода стрітенська*

Стрічення *див. Стрітєння Господне*

струї *див. джерела*

стручець *див. стручók*

стручець для помáзання *див. стручók*

стручók *і заст. стручець, стручець для помáзання* Те саме, що **мирувáльник**

стúпíнь Те саме, що **чин 1**

субóта Акафистова Субота Похвального тижня, богослужіння якої містить акафист "Похвала Пресвятої Богородиці"; **Похвáльна субóта**

субóта Велика Субота Страсного тижня, богослужіння якої присвячене згадуванню перебування Ісуса Христа в гробі та його воскресіння; **Страсна́ субóта**

субóта Великóдня Те саме, що **субóта Світла**

субóта Похвáльна Те саме, що **субóта Акафистова**

субóта Світла Субота Світлого тижня; **Великóдня субóта**

субóта Страсна́ Те саме, що **субóта Велика**

субóтне богослужіння *див. богослужіння субóтне*

субóтня опівнічниця *див. опівнічниця субóтня*

сувóрий піст *див. піст сувóрий*

сугúба алилу́я *див. алилу́я сугúба*

сугúба ектєнія *див. ектєнія сугúба*

сугúба ектєнія велика Сугуба ектєнія, яка складається з дев'яти прохань

сугúба ектєнія корóтка Сугуба ектєнія, яка складається з трьох прохань

судáрий *див. ілітón*

суцільний тїждень *див. тїждень суцільний*

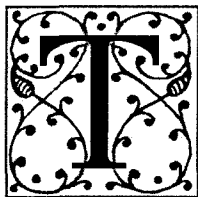
схїма Ступінь чернецтва; чернецький стан

схїма велика Третій, найвищий, ступінь чернецтва; **великосхїмник**

схїма малá Другий ступінь чернецтва; **малосхїмник**

схїмник *див. великосхїмник*

схїмниця Жін. до схїмник



таємна молитва *див.* молитва таємна

таїна і таїна свята, таїна церківна Те саме, що таїнство

тайнодіяння Дія за знач. тайнодіяти

тайнодія Те саме, що священнодія

тайнодіяти Здійснювати таїнство; *священнодіяти*

таїнство 1. Встановлений Христом видимий знак який являє і передає невидиму Божу благодать; *таїна*; 2. Богослужіння, під час якого здійснюється таїнство; *таїна*

таїнство багаторазове Таїнство, яке людина може приймати за життя більше ніж один раз: Таїнства Євхаристії, Сповіді, Шлюбу, Єлеопомазання

Таїнство Вінчання і Вінчання *рідко* повінчання Те саме, що Таїнство Шлюбу

Таїнство Євхаристії і Євхаристія 1. Таїнство співучасті в Таємній Вечері Господній; 2. Частина Літургії – богослужіння, під час якого відбувається це таїнство; *Причастя*; *рідко* Сакрамент

Таїнство Єлеопомазання і Єлеопомазання 1. Таїнство сцілення душі й тіла хворої людини; *Таїнство Єлеосвячення*; *Таїнство Оливопомазання*; *Таїнство Соборування*; *Таїнство Маслособорування*; *Таїнство Маслосвяття*; 2. Богослужіння, під час якого через помазання частин тіла людини святим елеєм відбувається це таїнство; *Таїнство Єлеосвячення*; *Таїнство Оливопомазання*; *Таїнство Соборування*; *Таїнство Маслособорування*; *Таїнство Маслосвяття*; *розм. Помазання хворих*

Таїнство Єлеосвячення і Єлеосвячення, *заст.* Єлеосвященіє Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Маслосвяття і Маслосвяття, Маслосвячення Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Маслособорування і Маслособорування Те саме, що Таїнство Єлеопомазання

Таїнство Миропомазання і Миропомазання 1. Таїнство сходження

Святого Духа на члена Церкви; 2. Частина богослужіння Хрещення – богослужіння, під час якого через помазання миром частин тіла людини відбувається це таїнство

таїнство необов'язкове Таїнство, прийняття якого не обов'язкове для кожного християнина: Таїнства Шлюбу, Священства

таїнство обов'язкове Таїнство, прийняття якого обов'язкове для кожного християнина: Таїнства Хрещення, Миропомазання, Євхаристії, Сповіді, Єлеопомазання

таїнство одноразове Таїнство, яке людина може приймати лише один раз у житті: Таїнства Хрещення, Миропомазання, Священства

Таїнство Оливопомазання і Оливопомазання Те саме, що **Таїнство Єлеопомазання**

Таїнство Подружжя і Подружжя Те саме, що **Таїнство Шлюбу**

Таїнство Покаяння і Покаяння Те саме, що **Таїнство Сповіді**

Таїнство Покути Те саме, що **Таїнство Сповіді**

Таїнство Примірення Те саме, що **Таїнство Сповіді**

Таїнство Священства і Священство 1. Таїнство передачі Божої благодаті для здійснення таїнств і богослужінь; 2. Богослужіння, яке здійснюють на архиерейській Літургії, під час якого через обряд рукопокладення відбувається це таїнство; *хиротонія; рукопокладення*

Таїнство Соборування і Соборування Те саме, що **Таїнство Єлеопомазання**

Таїнство Сповіді і Сповідь 1. Таїнство примирення грішника з Богом; *Таїнство Покаяння; Таїнство Покути; Таїнство Примірення;* 2. Богослужіння, під час якого через сповідь та відпущення гріхів відбувається це таїнство; *Таїнство Покаяння; Таїнство Покути; Таїнство Примірення*

Таїнство Шлюбу і Шлюб 1. Таїнство освячення подружньої любові й сімейного життя; *Таїнство Вінчання;* 2. Богослужіння, під час якого через заручини й благословіння вінцями відбувається це таїнство; *Таїнство Вінчання; Таїнство Подружжя* розм. *Одруження*

Таїнство Хрещення і Хрещення, Хрищення 1. Таїнство входження людини в Церкву й містичного залучення її до єдності вірних у Христі, до Тіла Христового; 2. Богослужіння, під час якого через хрещення відбувається це таїнство

тезоіменіцтво *див. іменіни*

теплотá Гаряча вода, яку на Літургії вливають у потир, з'єднуючи з Кров'ю Христовою

Тетраєв́ангеліє Те саме, що **Четвероєв́ангеліє**

тетрапо́д Невисокий чотирикутний церковний столик, який установлюють посередині храму вірних для здійснення деяких богослужінь: Таїнств Хрещення та Шлюбу, різноманітних освячень; *розм. анало́йчик*

тиждень Білий *див.* тиждень Страсний

тиждень Ва́ій Те саме, що тиждень Вє́рбний

тиждень Вели́кий Те саме, що тиждень Страсний

тиждень Велико́дній Те саме, що тиждень Сві́тлий

тиждень Вє́рбний Останній тиждень Великого Посту; *Квітоно́сний тижде́нь; Квітний тижде́нь; Тижде́нь Ва́ій*

тиждень все́дній Те саме, що загáльниця

тиждень Кві́тний і тиждень Цві́тний Те саме, що тиждень Вє́рбний

тиждень Квітоно́сний і тиждень Цвітоно́сний Те саме, що тиждень Вє́рбний

тиждень Масний Те саме, що тиждень Сиропу́сний

тиждень М'ясопу́сний Передостанній тиждень перед Великим Постом, коли ще дозволено споживати м'ясні страви; *М'ясопу́ст*

тиждень Пасха́льний Те саме, що тиждень Сві́тлий

тиждень Похва́льний П'ятий тиждень Великого Посту

тиждень Сві́тлий Перший тиждень післясвяття Пасхи, богослужіння якого присвячене прославленню події Воскресіння Ісуса Христа; *Пасха́льний тижде́нь; Велико́дній тижде́нь*

тиждень Середохре́сний Те саме, що тиждень Хрестопокло́нний

тиждень Си́рний Те саме, що тиждень Сиропу́сний

тиждень Сирої́дний Те саме, що тиждень Сиропу́сний

тиждень Сиропу́сний Останній тиждень перед Великим Постом, у який ще дозволено споживати молочні страви; *Си́рний тижде́нь; Сирої́дний тижде́нь; Масний тижде́нь; Масни́ця; Ма́сляна; розм. Приспíльниця; Пу́щення*

тиждень Страсний Тиждень перед святом Воскресіння Христового, богослужіння якого присвячене спогадові про останні дні земного життя Ісуса Христа: Його хресних страждань, смерті й поховання; *Вели́кий тижде́нь; розм. Білий тижде́нь*

тиждень суцільний Те саме, що загальниця

тиждень Тóмин і тиждень Фóмин Другий тиждень післясвяття Пасхи, протягом якого у церквах та на цвинтарях здійснюють заупокійні богослужіння, поминаючи померлих членів Христової Церкви; *розм. Прóводи*

тиждень Хрестопоклónний Середина, четвертий тиждень Великого Посту, що його богослужіння, у центрі якого обряд поклоніння святому хресту, присвячене прославленню святого хреста й плодів хресної смерті Ісуса Христа; *Середохрéсний тiждень; розм. Хрéстя*

тиждень церкóвний Семиденний цикл, який починається вечірнею суботи й завершується дев'ятим часом наступної суботи; *заст. седмиця*

тижнéве богослужiння *див. богослужiння* **тижнéве**

тижнéве кóло богослужiнь *див. кóло богослужiнь* **тижнéве**

тимiян *див. фимiám*

Типiк Те саме, що Типiкóн

Типiкóн Церковно-богослужбова книга, що містить виклад порядку проведення всіх богослужінь річного кола; *Тiпiк; Устáв*

ти́тар Те саме, що **стáроста церкóвний**

титáрня 1. *див. скринька церкóвна*; 2. Приміщення в церкві для титара

титарювáння Дія за знач. титарювáти

титарювáти Бути титарем, виконувати обов'язки титара

ти́тул Звання духовної особи відповідно до її чину, сану

титулувáння Слово чи словесна формула, якими називають духовну особу при звертанні до неї згідно з її титулом

титулувáти Називати духовну особу за її титулом

ти́ха моли́тва *див. моли́тва ти́ха*

Тóмин тiждень *див. тiждень Тóмин*

Тóмина недiля *див. недiля Тóмина*

тра́пеза 1. Те саме, що престóл; 2. *і тра́пеза предлóження* *див. жертóвник*; 3. Престо́льна дошка; 4. *див. притвóр*

тра́пеза предлóження *див. тра́пеза 2*

тра́пеза свящéнна Те саме, що антими́нс

трапезóфорон *див. бдяг престóлу й жертóвника*

тре́ба Назва богослужіння, яке здійснюють при потребі й на прохання

одного чи кількох осіб за особливих обставин їхнього життя: таїнство, молебен, освячення, благословіння

Тре́бник Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти таїнств, освячень, благословінь та вказівки щодо їх проведення; *заст. Євхоло́гій*

Тре́бник Вели́кий Требник, що містить тексти більшості треб; *Півний Тре́бник*

Тре́бник Ма́лий Требник, який містить тексти найчастіше здійснюваних треб

Тре́бник Півний Те саме, що **Тре́бник Вели́кий**

трегу́ба ектенія *див. ектенія* **трегу́ба**

трегу́ба алилу́я *див. алилу́я* **трегу́ба**

третіни *мн.* 1. Поминальний день – третій день після смерті людини;

2. Заупокійне богослужіння на третій день після смерті людини

третій час *див. час третій*

Трефоло́гій і Трефоло́гійон, Трефоло́й Те саме, що **Міне́я Свято́ва**

Трефоло́гійон *див. Трефоло́гій*

Трефоло́й *див. Трефоло́гій*

тридзві́н Дзвоніння в усі дзвони, яке повторюють тричі; 2. Дзвоніння в усі дзвони одночасно; *дзвін*

трикі́рій Предмет архиерейського богослужіння – свічник із трьома свічками, яким архиерей благословляє вірних; *трисві́чник; трираме́нний сві́чник*

трипі́снець Неповний канон, який складається з трьох пісень

Трипі́снець *див. Тріоль*

трі́птих 1. Те саме, що **пом'я́ник**; 2. Складень із трьох образів

трираме́нний сві́чник *див. сві́чник трираме́нний*

трисві́чник Те саме, що **трикі́рій**

трисвята́ пі́сня *див. пі́сня трисвята́*

трисвяте́ *ім.* Молитва “Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас”; *трисвята́ пі́сня*

трі́йця Свічник із трьома свічками, яким у свято Богоявлення Господнього під час великого освячення води правлячий священнослужитель благословляє вірних та воду

Трійця і Тро́йця *див. Зісла́ння Свято́го Ду́ха на Апосто́лів*

Тріоль Церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь рухомих церковних свят; *заст. Трипі́снець*

Тріодь Пісна́ і Тріодь Пóсна, Тріодь Пóстова Тріодь, що містить тексти змінних частин богослужінь передпасхального періоду та Великого Посту

Тріодь Цвітна Тріодь, що містить тексти змінних частин богослужінь пасхального та післяпасхального періоду; *заст. Пентикостаріон*

Трійця *див. Трійця*

троїчен *див. троїчний*

троїсте славослів'я *див. славослів'я троїсте*

троїчен *див. троїчний*

троїчний і *заст. трбічен, трбйчен ім.* Піснеспів – тропар, канон, стихира, – змістом якого є прославлення Святої Тройці

трон Крісло для правлячого архиерея, установлене на горньому місці, а також крісло, яке ставлять на архиерейський амвон; *крісло; кафедра*

тропа́р 1. *див. тропа́р відпустітельний*; 2. Те саме, що **тропа́р канону**; 3. Те саме, що **піснеспів**

тропа́р відпустітельний і **тропа́р** Тропар, який виконують перед відпустом вечірні, повечер'я й утрени

тропа́р де́нний Відпустительний тропар, змістом якого є згадування та прославлення тієї священної особи чи події, що їй присвячено день

тропа́р за упокі́й *див. тропа́р заупокі́йний*

тропа́р заупокі́йний і **тропа́р за упокі́й** Тропар, який виконують на заупокійному богослужінні та змістом якого є моління за прощення гріхів і спасіння в раю

тропа́р канону і **тропа́р** Строфа пісні канону, яку виконують за зразком ірмоса

тропа́р непоро́чний *див. непоро́чні* 2

Трьох Святітелів Середнє нерухоме церковне свято на честь великих і визначних ієрархів і Отців Церкви: Святого Василя Великого, Святого Григорія Богослова й Святого Івана Золотоустого

тя́бло 1. Ярус ікон на іконостасі; 2. Частина іконостаса над царськими воротами, де розміщено ікону із зображенням Таємної Вечері



Увѣдення див. Увѣдення до храму Пресвятої Богородици
увѣдення в церкву новоодруженої і ввѣдення, увѣдення Обряд, який
здійснюють над новоодруженою, коли вона вперше після
шлюбу приходить до церкви

**Увѣдення до храму Пресвятої Богородици і Увѣдення до храму Пресвятої
Діви Марії, розм. Увѣдення, Ввѣдення** Дванадцять
Богородичне нерухоме свято, яке звеличує подію приведення
до храму Пресвятої Богородици для служби Богові

Увѣдення до храму Пресвятої Діви Марії див. Уведення до храму
Пресвятої Богородици

увѣдини і ввѣдини Те саме, що уцерквѣлення

увѣдити і ввѣдити Те саме, що уцерквѣлювати

увѣдитися і ввѣдитися Те саме, що уцерквѣлюватися

уклін див. поклін

умивальне блюдо див. блюдо умивальне

умивальник див. умивальниця

умивальниця і умивальниця вітърна, рідко умивальник Посудина,
призначена для обмивання рук та вуст священнослужителів
перед і після здійснення Літургії; **умивальне блюдо**

умивання ніг Обряд, під час якого архиерей обмиває ноги дванадцятьом
іереям, що його здійснюють після архиерейської Літургії у
Великий Четвер

умивання рук і вмиття рук Обряд, під час якого священнослужителі
обмивають руки, що його здійснюють у різні моменти
Літургії

усенічна див. всенічна

усѣрдна ектенія див. ектенія усѣрдна

Ускновѣння голови Святого Івана Хрестителя див. Відсїчення голови
Святого Івана Хрестителя

Усїчення Івана Хрестителя див. Відсїчення голови Святого Івана
Хрестителя

усóпша Жін. до усóпший

усóпший *див. небіжчик*

Успєння *див. Успїння Пресвятóї Богорóдици*

Успєння Пресвятóї Богорóдици *див. Успїння Пресвятóї Богорóдици*

Успєнський піст *див. піст Успїнський*

Успїння *див. Успїння Пресвятóї Богорóдици*

Успїння Пресвятóї Богорóдици і Успєння Пресвятóї Богорóдици, *розм.*

Успїння, Успєння Дванадєсєте Богородичне нерухоме церковне свято, яке звеличує подію перенесення на небо душі Пресвятóї Богорóдици; *розм. Пєрша Пречїста*

Успїнський піст *див. піст Успїнський*

Устáв Те саме, що Типікóн

úтреннє євáнгеліє *див. євáнгеліє úтреннє*

úтреня і заúтреня Частина ранкового богослужіння, яке відправляють після опівнічниці перед першим часом або в сполученні з ними

úтреня велика Святкова утрєня, у складі якої є полієлей; *úтреня з полієлєєм*

úтреня великóдня Святкова утрєня, яку відправляють у свято Христового Воскрєсіння; *пасхáльна úтрєня; воскресна úтрєня*

úтрєня воскресна Те саме, що úтрєня великóдня

úтрєня єрусалїмська Утрєня Великої П'ятниці, після якої здійснюють винесення плащаниці

úтрєня з поклóнами Утрєня четверга п'ятого тиждня Великого посту з Канóном Андрея Критського, співання якого супроводжується доземними поклóнами; *розм. поклóни мн.*

úтрєня з полієлєєм Те саме, що úтрєня велика

úтрєня пасхáльна Те саме, що úтрєня великóдня

úтрєня повсякдєнна Утрєня, яку відправляють в усі дні церковного року, крім церковних свят, після опівнічниці перед першим часом або в сполученні з ними

úтрєня святкóва Утрєня, яку відправляють у дні церковних свят у складі всенїчної

úтрєня страсна Утрєня, яку здійснюють увечері Великого Четверга та на якій із Євангелія читають уривки, що описують страждання й смерть Ісуса Христа; *розм. стрáсті мн.*

уцєркѡвлення *і заст* воцєркѡвлення Обряд, який здійснюють над новоохрещеним у сороковий день по народженні, залучаючи його до Церкви; *увѡдини*

уцєркѡвлювати *і заст.* воцєркѡвлювати Здійснювати обряд уцєркѡвлення; *увѡдити*

уцєркѡвлюватися *і заст.* воцєркѡвлюватися Підлягати обрядові уцєркѡвлення



фелон і фелонь Верхній богослужбовий одяг ієрея, що являє собою широке довге вбрання без рукавів, яке надівають на весь інший одяг; *різа*

фелон короткий** Те саме, що **фелон малий****

фелон малий** Богослужбовий одяг церковнослужителя, не посвяченого в стихар, що являє собою коротке вбрання без рукавів, яке одягають поверх світського одягу; *короткий фелон***

фелонь *див. фелон*

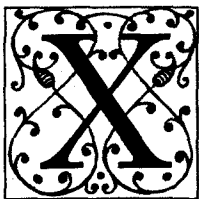
Филіпів піст *див. піст Пиліпів*

фиміам і тиміян 1. Те саме, що *ладан*; 2. Ароматний дим від спалюваного в кадильниці ладану

фіал Нижня частина кадильниці – чаша, у яку кладуть вугілля та ладан

Фомин тиждень *див. тиждень Томин*

Фомина неділя *див. неділя Томина*



псалом - це д. піснь

хвалітний псалом *див. псалом хвалітний*

хвалітні Те саме, що **стихіри хвалітні**

хвалітні стихіри *див. стихіри хвалітні*

хід на йордан Хресний похід до місця, де здійснюватимуть велике освячення води

хирономія *див. богослужіння*

хиротесія Обряд посвячення на церковнослужителя, що здійснюють на архиерейській Літургії посеред храму вірних, під час якого через архиерейське руковозложення посвячуваний допускається до служіння в церкві; *руковозлбження*

хиротонізувати Здійснювати хиротонію; висвячувати на священнослужителя; *рукопокладати; висвячувати; ставити*

хиротонізуватися Підлягати хиротонії, *висвячуватися; рукопокладатися; ставитися*

хиротонісати Здійснювати хиротесію, висвячувати на церковнослужителя

хиротонісатися Підлягати хиротесії, висвячуватися на церковнослужителя

хиротонія Богослужіння Таїнства Священства; *рукопокладення*

хиротонія дияконська Обряд рукопокладення на диякона, який здійснює архиерей на Літургії після освячення Святих Дарів

хиротонія єпископська Обряд рукопокладення на єпископа, який здійснює собор архиерей на Літургії оголошених після малого входу

хиротонія ієрейська Обряд рукопокладення на ієрея, який здійснює архиерей на Літургії вірних після великого входу

хліб Те саме, що **просфора**

Хліб Святий Те саме, що **Агнець**

хліб святий Хліб, освячений на богослужінні

хлібї благословенні *мн.* Просфори, освячені під час обряду освячення хліба, пшениці, вина та елею

хлібоносець 1. Те саме, що **дарохранільниця**; 2. Те саме, що **даронбсиця**; 3. *див. дискос*

хлібопреломлення Обрядова частина литії, під час якої роздроблюють благословенні хліби та роздають їх вірним

ходити до причастя Те саме, що **причащатися**

хор Група осіб, яка виконує пісенспіви на богослужінні; *заст. лик*

хори Відкрита галерея, установлена зазвичай над церковними воротами або вздовж стін середньої частини храму, призначена для хору; *заст. емпора*

хоругва і корогва, заст. корогів Церковне знамено із зображенням священної особи чи події, яке виносять під час урочистих процесій та хресних походів; *рідко прапор*

хоругівник Церковний слуга, обов'язком якого є носити хоругви під час урочистих процесій

храм 1. Спеціально освячена споруда з вівтарем, призначена для проведення богослужінь; *цérква*; 2. *див. храм вірних*; 3. *див. церкóвне свято хра́мове*

храм вірних Середня частина храму між вівтарем та притвором, призначена для присутніх на богослужінні вірних; *серéдня части́на хра́му; серéдній храм; розм. храм; цérква*

храм престольний Те саме, що **собór кафедральний**

храм-пріділ *див. пріділ*

храм серéдній Те саме, що **храм вірних**

храм собóрний Те саме, що **собór кафедральний**

хра́мова іко́на *див. іко́на хра́мова*

хра́мова стихі́ра *див. стихі́ра хра́мова*

хра́мове церкóвне свято *див. церкóвне свято хра́мове*

храмоосвячення *див. освячення хра́му*

хрeсне знаме́ння *див. знаме́ння хрeсне*

хрeсне знаменува́ння *див. знаме́ння хрeсне*

хрeсне знаме́но *див. знаме́ння хрeсне*

хрeсне цілува́ння *див. цілува́ння хрeсне*

хрeсний похі́д *див. похі́д хрeсний*

хрeсні батькі *див. батькі хрeщені*

хрeсні ро́дичі *див. ро́дичі хрeсні*

хрест вино́сний Високий ручний хрест, який виносять під час урочистих процесій

хрест за́престольний Хрест, який розташовують у вівтарі за престолом

хрест нагрудний Хрест, який носять на грудях поперек богослужбового та повсякденного одягу архиереї та ієреї; *заст. наперсний хрест; енколпій*

хрест надгробний Хрест, який освячують під час похоронного богослужіння й установлюють над могилою; *намогільний хрест*

хрест намогільний Те саме, що **хрест надгробний**

хрест наперсний *див. хрест нагрудний*

хрест на престолі Ручний хрест із розп'яттям, що його зберігають на престолі, яким на відпусті Літургії благословляють вірних, використовують на освяченні води, на молебнях подають для цілування вірним

хрест ручний Хрест, який носять у руках, а не на грудях: наперсний, трєбний, виносний хрести

хрест трєбний малий Невеликий ручний хрест, який використовують для здійснення трєб

Хрест Чєсний *див. Воздвиження Чєсного Хрєста Господнього*

хрєстик для хрєщення *див. хрєстик хрєстїльний*

хрєстик нагрудний Те саме, що **хрєстик хрєстїльний**

хрєстик-тїльний *див. хрєстик хрєстїльний*

хрєстик хрєстїльний і **хрєстик для хрєщення** Невеликий хрест, який освячують під час Таїнства Хрєщення й одягають на ший охрєщеному як знак здійсненого над ним таїнства; *нагрудний хрєстик; розм. хрєстїк-тїльний*

хрєстїльна вода *див. вода хрєстїльна*

хрєстїльна гўбка *див. гўбка хрєстїльна*

хрєстїльна скрїнька *див. скрїнька хрєстїльна*

хрєстїльна сорўчка *див. сорўчка хрєстїльна*

хрєстїльний хрєстик *див. хрєстик хрєстїльний*

хрєстїльниця і **хрєстїльня** Церковна посудина, яку використовують для здійснення Таїнства Хрєщення; *кїпїль*

хрєстїльня *див. хрєстїльниця*

хрєстїни *мн. 1. див. Хрєщення 1, 2; 2. Урочистє сїмейнє святкування з приводу здійснення над членом родини Таїнства Хрєщення*

хрєстити 1. Здїйснювати богослужїння Таїнства Хрєщення; 2. Робити на комусь чи на чомусь знак хрєста; *знаменувати; клїсти хрєст*; 3. Бути хрєщеним батьком чи хрєщеною матїр'ю

хрестіти ім'ям Здійснювати обряд наречення, давати ім'я при хрещенні
хреститися 1. Приймати Таїнство Хрещення; 2. Робити на собі знак
 хреста; *знаменуватися*

хрестобогородичен *див. хрестобогородичний*

хрестобогородичний *і заст. хрестобогородичен ім.* Піснеспів – канон,
 тропар, стихира, – змістом якого є плач Божої Матері біля
 підніжжя хреста з розіп'ятим Сином Божим

хрестовоскресен *див. хрестовоскресний*

хрестовоскресний *і заст. хрестовоскресен ім.* Піснеспів – канон, тропар,
 стихира, – змістом якого є звеличення хресних страждань та
 воскресіння Ісуса Христа

хрестоносець Церковний слуга, який під час хресного походу несе
 хрест

Хрестопоклонна неділя *див. неділя Хрестопоклонна*

Хрестопоклонний тиждень *див. тиждень Хрестопоклонний*

Хрестя *див. тиждень Хрестопоклонний*

хрещальна губка *див. губка хрестильна*

хрещальник Особа, що приймає Таїнство Хрещення; *охрещуваний ім.*

хрещальниця Жін. до хрещальник

хрещена донька *див. донька хрещена*

хрещена мати *див. мати хрещена*

хрещена сестра *див. сестра хрещена*

хрещенець *див. хрещеник*

хрещений батько *див. батько хрещений*

хрещений брат *див. брат хрещений*

хрещений син *див. син хрещений*

хрещеник *і хрещенець* Те саме, що син хрещений

хрещениця Жін. до хрещеник; *хрещена донька; похрещениця*

хрещені батькі *див. батькі хрещені*

Хрещення 1. *див. Таїнство Хрещення*; 2. *див. Хрещення Господнє*

хрещення *і хрищення* Священнодія в складі богослужіння Таїнства
 Хрещення, яка полягає в занурюванні в освячену воду або
 поливанні освяченою водою охрещуваного, що її супроводжують
 виконанням відповідних молитов

Хрещення Господа Бoga і Спаса нашого Ісуса Христа *див. Хрещення
 Господнє*

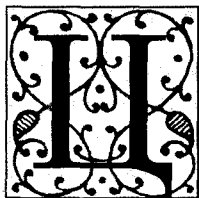
Хрещення Господнє і Хрещення Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, розм. Хрещення, Хрищення Дванадцятьте Господнє нерухоме церковне свято, яке звеличує подію хрещення Ісуса Христа Іваном Хрестителем на ріці Йордан; **Богоявлення Господнє, розм. Водохрещення; Йордан**

христосатися Здійснювати обряд христосування

христосування Обряд взаємного цілування, який здійснюють, вітаючи один одного зі святом Воскресіння Христового

Хрищення 1. див. Таїнство Хрещення; 2. див. Хрещення Господнє хрищення див. хрещення

хустка євхаристійна Хустка, яку правлячий священнослужитель підкладає під підборіддя причасника, подаючи йому причастя та якою при потребі обтирає йому вуста; **заст. плат для обтирання вуст**



царські ворота *див. ворота царські*

царські врата *див. ворота царські*

царські двері *див. двері царські*

царські часи *див. часи царські*

цвинтар Спеціально відведене освячене місце для поховання померлих християн, на якому здійснюють похоронні обряди та деякі заупокійні богослужіння; *кладовище*

Цвітна Мінєя *див. Мінєя Цвітна*

Цвітна неділя *див. неділя Квітна*

Цвітна Тріодь *див. Тріодь Цвітна*

Цвітоносна неділя *див. неділя Квітоносна*

Цвітоносний тиждень *див. тиждень Квітоносний*

Цвітослов Те саме, що **Мінєя Святкова**

Церква Зієрархізована релігійна організація, що складається з духівництва й мирян

церква і заст. церкв 1. Те саме, що **храм**; 3. *див. храм вірних*

церква монастирська Церква, яка знаходиться при монастирі й належить до монастиря

церква парафіяльна і церква парохіяльна Церква, навколо якої об'єднана парафія

церкв *див. церква*

церковна громада *див. громада церковна*

церковна заборона *див. заборона церковна*

церковна завіса *див. завіса*

церковна ієрархія *див. ієрархія церковна*

церковна нагорода *див. нагорода церковна*

церковна тайна *див. тайна*

церковна скринька *див. скринька церковна*

церковне начиння *див. начиння церковне*

церковне правило *див. правило церковне*

церковне свято *див. свято церковне*

церковне свято бдінне Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну церковне свято **Богородичне** Церковне свято на честь Богородиці та важливих подій із її життя

церковне свято велике Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну; до таких свят належать: всі Господні свята, Богородичні свята на честь подій із життя Пресвятої Богородиці, церковні свята святих на честь верховних апостолів Петра й Павла та Івана Хрестителя, а також всі неділі літургійного року

церковне свято велике другорядне Велике недванадцятьте церковне свято
церковне свято велике першорядне Велике дванадцятьте церковне свято
церковне свято Владичнє Те саме, що **церковне свято Господнє**
церковне свято Господнє і розм. **церковне свято Господське** Церковне свято на честь Ісуса Христа та його спасительних діянь;
Владичнє церковне свято

церковне свято дванадцятьте і церковне свято дванадцятьте Одне з дванадцяти найбільших за важливістю згадуваних та прославлюваних подій із життя Ісуса Христа та Богородиці церковне свято; **роковє церковне свято**

церковне свято малє Церковне свято на честь святих, менш відомих і знаменитих

церковне свято місцевє Церковне свято, яке святкують локально — одним храмом, місцевістю; **храмовє церковне свято; престольнє церковне свято; розм. празник; храм**

церковне свято неподвижнє див. **церковне свято нерухомє**

церковне свято нерухомє Церковне свято, що має сталу дату святкування; **заст. неподвижнє церковне свято**

церковне свято подвижнє див. **церковне свято рухомє**

церковне свято полієлейнє Церковне свято, утрєня якого містить полієлей

церковне свято престольнє Те саме, що **церковне свято храмовє**

церковне свято роковє Те саме, що **церковне свято дванадцятьте**

церковне свято рухомє Церковне свято, яке не має сталої дати святкування; **заст. подвижнє церковне свято**

церковне свято святих Церковне свято, богослужіння якого присвяченє згадуванню й прославленню якогось святого або події з його життя

церковне свято середнє Церковне свято, богослужіння якого містить всенічну або ж велику вечірню й утрєню з полїелеєм; до таких свят належать: Богородичні свята на честь благодїань Пресвятої Богородиці, церковні свята на честь ангелів, апостолів, великих святилєв та особливо прославлєних святих

церковне свято храмове Церковне свято, присвяченє священній особї чи подїї, на честь якої освяченє храм чи додатковий престол, святкуєтьсє особливо урочисто лише одним храмом; *місцєве церковне свято; престольне церковне свято; розм. празник; храм*

церковний калєндár *див. калєндár церковний*

церковний кўхлик *див. кўхлик*

церковний пом'яник *див. пом'яник церковний*

церковний пóсуд *див. пóсуд церковний*

церковний пóхїд *див. пóхїд церковний*

церковний рїк *див. рїк церковний*

церковний свїтїльник *див. свїтїльник церковний*

церковний слугá *див. слугá церковний*

церковний стáроста *див. стáроста церковний*

церковний тїждєнь *див. тїждєнь церковний*

церковні ворóта *див. ворóта церковні*

церковні врáта *див. ворóта церковні*

церковні двєрї *див. двєрї церковні*

церковні рєчі *див. рєчі церковні*

церковні шáти *див. шáти церковні*

церковно-богослужбóва кнїга *див. кнїга церковно-богослужбóва*

церковно-богослужбóва кнїга нóтна Церковно-богослужбова кнїга, яка містить тексти богослужбових спївїв та ноти до них

церковнослужїтель Особа, що через обряд хиротесїї, здїйснений над нею, посвяченє на служїння в церкві під час богослужїнь та поза ними; *причєтник*

цикл богослужїнь Те саме, що кóло богослужїнь

цикл пасхáльний Перїод лїтургїйного року, що триває від Томиної недїлі до недїлі Всїх Святих, у центрі якого свято Пасхи

цикл церковних свят Те саме, що кóло церковних свят

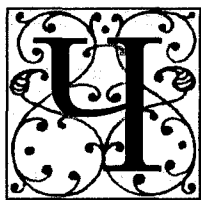
цикл церковних свят великóдній Те саме, що кóло церковних свят великóдне

цикл церковних свят різдвяний Те саме, що коло церковних свят
різдвяне

цілонічна Те саме, що всенічна

цілування останнє Обрядова частина відспівування, під час якої рідні
та друзі померлого, прощаючись із ним перед похованням,
востаннє цілують його; *останнє прощання*

цілування хресте Обряд у складі багатьох богослужінь, під час якого
вірні цілують піднесений їм священнослужителем святий хрест



час великодній Те саме, що **час пасхальний**

час дев'ятий Богослужба в складі вечірнього богослужіння, яку відправляють перед вечірнею, часто в сполученні з нею

час пасхальний Частина пасхального циклу, що триває від свята Христового Воскресіння до неділі Всіх Святих; *пасхальний період*

час перший Частина ранкового богослужіння, яку відправляють після утрени, часто в сполученні з нею або ж у складі всенічної разом зі святковою утренею

час третій Частина денного богослужіння, яку відпраляють перед шостим часом, часто в сполученні з ним та з Літургією

час шостий Частина денного богослужіння, яку виправляють після третього часу в сполученні з Літургією

часі *мн.* Короткі богослужіння добового кола, які відправляють не самостійно, а в сполученні з вечірнею, утренею та Літургією: перший час, третій час, шостий час, дев'ятий час; *рідко години мн.*

часі великі Те саме, що **часі царські**

часі великодні Часи, які відправляють протягом усього Світлого тижня; *пасхальні часі*

часі великопісні Часи, які відправляють протягом Великого Посту

часі пасхальні Те саме, що **часі великодні**

часі повсякденні Часи, які відправляють в усі дні церковного року, крім тих днів, коли відправляють великопісні, царські та пасхальні часи

часі царські Часи, які відправляють у Навечір'я Різдва Христового, а також у Велику П'ятницю

Часослів і Часословець Церковно-богослужбова книга, що містить тести незмінних частин усіх богослужінь добового кола, крім Літургії; *заст. Оралогій*

Часослів Великий Церковно-богослужбова книга, яка містить тексти незмінних частин усіх богослужінь добового кола, а також Місяцеслов, індиктион, пасхалію тощо

Часослѡв Малій Церковно-богослужбова книга, яка мѣстить тексти незмѣнних частин часѣв, межичасѣ, а також вечѣрні, малого й великого повечер'я, опѣвничниці, утрєні та Обѣдниці; *Пѣвустѡв*

Часослѡвець *див. Часослѡв*

чѣстий благовѣст *див. благовѣст чѣстий*

чѣстїнка *див. чѣсточка*

чѣстїця *див. чѣсточка*

чѣстка *див. чѣсточка*

чѣсточка і чѣстїнка, чѣстка, чѣстїця Шматочок виїнятий із проскомидїїної просфори

чѣсточка заздоровна Чѣсточка, виїнята з четвертої проскомидїїної просфори за здоров'я живого

чѣсточка заупокїйна Чѣсточка, виїнята з п'ятої проскомидїїної просфори на спогад про померлого

чѣша і чѣша євхаристїйна Євхаристїйна посудина у виглядї чѣшї з пѣдставкою, призначена для євхаристїйного вина, що з неї причащаються духівництво та миряни; *потїр*

чѣша водосвѣтна Богослужбова посудина, у якїй освячують воду; *вѣнна*

чѣша спїльна 1. Чѣша з вином, яку пѣдносять новоповїнчанам пѣд час обряду вїнчання для спїльного споживання; 2. Обряд в складї вїнчання, пѣд час якої новоповїнчанам пѣдносять цю чѣшу з вином

чѣшечка *див. ѡмпулка*

чернѣцтво Те саме, що духівництво *чѡрне*

чернѣцька мѡнтїя *див. мѡнтїя чернѣцька*

чернѣцькї обїти *див. обїтницї чернѣцькї*

чернѣцькї обїтницї *див. обїтницї чернѣцькї*

Чѣсний Хрест *див. Хрест Чѣсний*

Чѣснї Дарї *див. Дарї Чѣснї*

чѣснїша *ім. Пїсня канону "Чѣснїшу вїд херувимів"*

Четвѣр Великій Четвер Страсного тїжня, богослужїння якого присвячене згадуванню омовїння Ісусом Христом нїг учням, Таємної Вечерї, молитви Ісуса Христа в Гетсиманському садї й зради його Юдою; *Страснїй четвѣр, розм. Чїстїй четвѣр*

четвѣр Великѡднїй Те саме, що **четвѣр Свѣтлий**

четвѣр Свѣтлий Четвер Свѣтлого тїжня; *Великѡднїй четвѣр*

четвѣр Страсній Те саме, що **четвѣр Великий**

четвѣр Чистий *див.* **четвѣр Великий**

Чѣгья Мінѣя *див.* **Мінѣя Чѣгья**

Четвероевѣнгеліє Богослужбове Євангеліє, у якому текст розташовано за чотирма євангелистами й поділено на зачала; **Тетраевѣнгеліє**, *рідко* **Євѣнгеліє-тетр**

чин 1. Ступінь церковної ієрархії: архиерей, ієрей, диякон; **ступінь**; 2.

В церковно-богослужбових книгах — повний виклад або повне перелічення молитовних текстів окремого богослужіння; **чинопослідування**

Чинівник *див.* **Службник Архиерейський**

чинопослідування Те саме, що **чин**

Чинопослідування зображальних і заст. **Чинопослідування іобразительних** *див.* **Обідниця**

Чинопослідування іобразительних *див.* **Чинопослідування зображальних**

Чистий четвѣр *див.* **четвѣр Чистий**

читець і заст. **чтець 1.** Церковнослужительський чин, у якому посвячений має право й обов'язок читати під час богослужінь з усіх священно-богослужбових книг, крім Євангелія; 2. Особа, посвячена в цей чин; **дяк**; **рѣгент**; *заст.* **анагност**

чорне духівніцтво *див.* **духівніцтво чорне**

чотиридесятіни Те саме, що **сороковіни**

Чотиридесятниця і Чотиридесятниця Велика Те саме, що **Піст Великий**

Чотиридесятниця Велика *див.* **Чотиридесятниця**

чотиридесятниця Мала Те саме, що **піст Різдвяний**

чотиріпіснець Неповний канон, який складається з чотирьох пісень

чотки Замкнена мотузка із зав'язаними вузлами чи нанизаними на неї кульками, призначена для відраховування прочитаних молитов та здійснених поклонів, — відзнака ченців усіх ступенів; також використовується й мирянами; **вѣрвиця**

чтець *див.* **читець**

чування нічне Те саме, що **всенічна**



шати *див.* оклад

шати літургійні *див.* одяг богослужбівий

шати церковні *див.* одяг богослужбівий

шестипсалміє Сукупність шести псалмів: 3, 37, 62, 87 та 142, що їх

читають на початку утрени; *заст. екзапсалмі*

шестоднів *див.* коло богослужінь тижневе

Шлюб *див.* Таїнство Шлюбу

шлюб Союз чоловіка й жінки, що прийняли Таїнство Шлюбу

шлюбний вінець *див.* вінець

шлюбування Дія за знач. шлюбувати й шлюбуватися; *вінчання*

шлюбувати Те саме, що вінчати

шлюбуватися Те саме, що вінчатися

шобстий час *див.* час шобстий

Шуткова неділя *див.* неділя Шуткова

ДЖЕРЕЛА

Акафист Пресвятої Богородиці світлій оселі вигнанців бездомних / Перекл. Архієп. Ігор. Мангайм – Рейн, 1946.

Апостол. К., 1997.

Білецький-Носенко П. Словник української мови / Підгот. В. Німчук. К., 1966.

Богослужбовий словник // Нова зоря. – 1995. – №6 –7.

Божественна Літургія во святих отця нашого Йоана Золотоустого й чин інтронізації Преосвященного кир Михайла Гринчишина, ЧНІ Апостольського екзарха українських католиків у Франції. Рим, б. м.

Божественна Літургія Передшоосвячених Дарів. Рим, 1984.

Божественна Літургія Святого Йоана Золотоустого. Видав Синод Ієрархії УКЦ. Б. м., 1988.

Божественна Літургія св. Йоана Золотоустого. Б. м., б. р. – 61 с.

Великий молитовник. К., 1992.

Великодні служби: Північна. Рання. Літургія / Уп. А. Гноєвий. Міннеаполіс, 1977.

Великопісні служення. Вінніпег, 1955.

Великопостна Відправа на Святий піст. Філадельфія, 1940.

Вениамин, архієп. Новая Скрижаль или Объяснения о Церкви, о Литургии и о всех службах и утварях Церковных. В 2-х т. Репр. изд. М., 1992. Т.1. – 272 с.; Т. 2.

Вервиця. Львів, 1996.

Герус (митрат). Богослуження Православної Церкви: Підручник для недільних шкіл. Нью-Йорк, 1958.

Герасимчук Л. Англо-український та українсько-англійський словник релігійної термінології. К., 1997.

Головацький Р. Пояснення богослужень: Вечірня, Пвечір'я, Утреня, Часи українського обряду. Львів, 1998.

Господи, до тебе возношу душу мою. Рим, 1977.

Дев'ятниця до Божого Милосердя і Апостола Тадея. Львів, 1995.

Дешиця М. Малий український церковно-історичний словник. Львів, 1994.

Дитячий молитовник. К., 1996.

Дьяченко Г. Полный церковнославянский словарь. М., 1993.

Загальний молебень. Панахида. Порядок звичайної недільної всенічної відправи: Для церковних хорів і мирян. Видання Генер. Церк. Управління УАПЦ у Вел. Британії. Лондон, 1978.

Лларіон (І. Огієнко). Церковний словничок. Холм, 1942.

Закон Божий: Підручник для сім'ї та школи / Перекл. на укр. мову О. Кислюка. К., 1996.

Калинович П., протопресвітер. Літургіка: Курс лекцій, читанок в Богословській академії. УАПЦ. Ч.2. Мюнхен, 1950.

Катрій Ю. Наша християнська традиція. Львів, 1999.

Катрій Ю. Пізнай свій обряд! Нью-Йорк – Рим, 1982.

Книга о Церкви / А. Лоргус, М. Дудко, А. Войнова, В. Кисель, Н. Иличева. Москва, 2000.

Коротенький український молитовник.. Братство св. Покрови при 6-ій стріл. Дивізії. Олександрів 1921.

Короткий словник рідковживаних термінів // Є. Болховітинов. Вибрані праці з історії Києва.

Короткі відомості про свята Православної Церкви / Уклали О. Кислашко і Я. Кислашко. К., 1992.

Лужницький Л. Літургіка Греко-Католицької Церкви: Учебник для молодіжи середніх шкіл. Львів, 1922.

Малий підручник. Для вжитку провідників і членів архибрацтва Божої Матері неустанної помочи, основанного при церкві оо. Редemptористів у Станиславові. Станиславів, 1935.

Матвеева Н., Голобородько А. Святі і свята України: Календар церковних свят і народних традицій: Словник-довідник. К., 1995.

Михайловский В. Словарь православного церковно-богослужебного языка и священных обрядов. Спб., 1866.

Мокрий В. Церква в житті українців. Львів – Краків – Париж, 1993.

Молебни та акафісти найчастіше вживані. Жовква, 1996.

Молитвенничок для молоді. Ужгород, 1996.

Молитовник з нагоди з'їзду «Українська молодь Христові». Львів, 1990.

Молитовник мовою українською й церковно-слав'янською / Переклав і пояснення зложив Архієпископ Олексій. К., 1917.

Муравьев А. Письма о богослужении: В 2-х т. М., 1993.

Навчальні відомості: Як належить священникові й дияконові відправу чинити в Церкві Святій, як приготуватися до священнодіяства. Бавнд-Брук, 1989.

Настольная книга священнослужителя: В 5-ти т. М., 1983. Т. 4: Православный храм, богослужбная утварь и одеяния духовенства. 1983.

Наука про святу літургію ухвалена всеукраїнськими церковними соборами 1629 і 1640 рр. / Переклав Митр. Іларіон. Видання УГПЦ в Канаді, 1962.

Наука про Службу Божу. К., 1993.

Наука про Службу Божу: Підручник для IV класи повшехних шкіл. Варшава, 1938.

Нефедов Г., прот. Таинства и обряды Православной Церкви: Учебное пособие по Литургике: В 4-х ч. М., 1992.

Огієнко І. Свята Служба Божа св. отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською. Ч.1: Текст. Б. м., 1922.

Октоїх (скорочений): Служби Божі воскресні. Ч. 1. Українською мовою. Всеукр. Правосл. Церк. Рада. К., 1923.

Отче наш: Молитовник. Ужгород, 1992.

Парастас за в Бозі спочилих. Чин похорону мирян. Б. м., б. р.

Парастасник. Львів, 1998.

Подбрусняненько А. Дещо о книгах богослужбнихъ, особливо же о литургиконъ. Львівъ, 1863.

Полный православный богословский энциклопедический словарь. Репринт. изд. Т. 1 – 2. М., 1992.

Постова Тріодь: українською мовою. Вид. Консисторії УПЦ в США. Б. м., 1976.

Похорон: Панахида: Парастас за в Бозі спочилих. Б. м., б. р.

Православие: Словарь атеиста. М., 1988.

Православное богослужение: Практическое руководство для клириков и мирян. Спб., 1998.

Прийдіте поклонімся: Молитовник. Рим., 1991.

Псалтир / Перекл. укр. мовою М. Кобрин. Варшава, 1936.

Пулюй. І. Молитовник // І. Пулюй. Збірник праць. Т. 3. Молитовник. Псалтир. К., 1997.

Савчук І. Велике Повечір'я на Різдво і Богоявлення Господне. Б. м., б. р.

Свирелин А., протоиер. Церковно-славянський словарь: Для толкового читання Євангелія, Часослова, Псалтири, Октоїха і других богослужбених книг // Краткий церковно-богослужбений словарь. М., 1997. – С. 5 – 198.

Свята і Божественна Літургія або Служба Божа: Підручник релігії / Ред. Г. Генгало. Львів, 1994.

Свята служба божа св. отця нашого І. Золотоустого українською мовою / На укр. м. з грец. переклав І. Огієнко. Ч.1. Б. м., б. р.

Свята Христової церкви. Б. м., б. р.

Святкова й загальна мінея українською мовою. К., 1992.

Священна і Божественна Літургія во святих отця нашого Василя Великого. Рим., 1980.

Священная книга Апостол // Вид. УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії. Канберра, 1989.

Службеник. К., 1995.

Служба Божа у візантійсько-українському обряді. Буенос Айрес, 1972.

Служба на поклони: Канон св. Андрія Критського: Пасія. Детройт, 1981.

Служба на Преображення Господне (на Спаса). Лондон, 1954.

Служба на П'ятдесятницю або день Св. Тройці (Зелені свята). Лондон, 1953.

Служба на Різдво Христове і новорічний молебн. Лондон, 1952.

Служби Божі в Страсний Четвер, П'ятницю, суботу й на Великдень: укр. мовою. Вид. Всеукр. Правосл. Ради. К., 1927.

Службеник на Страсний тиждень. Львів – Рудно, 1998.

Словій М. Божественна Літургія: історія, розвиток, пояснення. Львів, 1999.

Соловій М. Літургіка для українських католицьких шкіл. Торонто, 1959. Ч. 1: Святі речі.

Соловьев А. Объяснительный словарь церковнославянских слов, встречающихся в св. Евангелии, Часослове, Псалтири. Репр. изд. М., 1909. – Б. м., б. г.

Татомир Ю. Христос моя сила: Допоміжний требник. Нью-Йорк, 1968.

Толковый Типикон / Сост. М. Скабалланович. Репр. изд. 1913 г. Псков, 1994.

- Требник. К., 1994.
- Требник скорочений: Для вжитку УАПЦ. Чикаго, 1963.
- Український молитовник: Для вжитку в українських православних рідинах і церквах. Вид. Укр. Правосл. Ради. Б. м., 1947.
- Український православний молитовник. К., 1995.
- Український православний молитовник. Репринт. вид. Бавнд-Брук, 1990. К., 1992.
- Український православний молитовник: Добрий Пастир. Вид. Консистоії УГКЦ в Канаді. Вінніпег – Манітоба, 1952.
- Устав богослуження православної церкви в вопросах и ответах. М., 1996.
- Учение о православном богослужении. Спб., 1991.
- Федоров М. Напрямні праці літургічної комісії: для українського церковного співу й церковних практик. Чикаго, 1968.
- Федорів Ю. Пояснення церковних богослужень і Святих Тайн: Підручник для школи і дому. Львів, 1999.
- Христос – моя сила: Молитовник. Ужгород, 1994.
- Цвітна Тріодь. Кіцмань, 1992.
- Часословець: скорочений для вжитку: українською мовою. Всеукр. Правосл. Рада. К., 1925.
- Часослов. К., 1996.
- Чин похорону дитини: Чин похорону на Великодньому тижні. Б. м., б. р.
- Чини рукоположень і нагород в Холмсько-Підляській Архиепископії. Холм, 1942.
- Що кожен католик повинен знати. Б. м., 1991.
- Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного та Б. Лобовика. К., 1996.
- Markunas A., Uczitel T. Terminologia kościelna. Poznań, 1995.

Пуряева Наталія
Словник церковно-обрядової термінології

Богословський редактор *Тарас Шманько*
Художній редактор *Лада Маруняк*
Технічний редактор *Юрко Королишин*

Підп. до друку 28.05.2001. Формат 60x84/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 9,3. Ум. фарбовідб. 9,8. Обл.-вид. арк. 6,5.
Вид. № 20. Зам.

Монастир Монахів Студитського Уставу
Видавничий відділ «Свічало»
79008, Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22
тел. (0322) 74-23-09, тел./факс. 97-16-33
e-mail: svichado@mail.lviv.ua, url: www.svichado.lviv.ua